Wel bekwaam, (nog) niet bevoegd
Onderzoek naar pabo-gediplomeerden in het vmbo

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

Froukje Wartenbergh-Cras
Joyce Bendig-Jacobs

ResearchNed
juli 2015

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting

Pabo-gediplomeerden hebben in beginsel geen bevoegdheid om les te geven in het vmbo. Ze worden echter wel ingezet in het voortgezet onderwijs[1]. In het Sectorakkoord VO 2014-2017 is daarom opgenomen dat de VO-raad samen met OCW afspraken gaat maken over het behalen van een passende bevoegdheid door huidige en toekomstige docenten in het vmbo waarbij specifiek aandacht is voor PABO-gediplomeerden die in de onderbouw van het vmbo werken. Het ministerie van OCW heeft ResearchNed gevraagd onderzoek uit te voeren naar de huidige inzet en ervaringen van PABO-gediplomeerden en van daaruit te komen tot aanbevelingen voor aanpassingen in regelgeving en scholingsaanbod. Voor het onderzoek zijn interviews gehouden met experts, schooldirecteuren, bestuurders en pabo-gediplomeerden, is een secundaire analyse van de IPTO-data uitgevoerd (voor een kwantitatieve foto van het aantal pabo-gediplomeerden in het vmbo), zijn vragenlijsten afgenomen onder pabo-gediplomeerden, schooldirecteuren en bestuurders en zijn tot slot twee focusgroepen georganiseerd waarin de diverse betrokkenen hebben gereflecteerd op de uitkomsten en meegedacht over de wenselijke aanpassingen in beleid rondom bevoegdheden en opleiding. In deze managementsamenvatting worden kort de belangrijkste resultaten uit het rapport op een rij gezet.

Aantal pabo-gediplomeerden in het vmbo

In totaal geven er (in schooljaar 2013-2014) ruim 2.200 pabo-gediplomeerden les in het vmbo. Daarvan beschikken er 1.678 uitsluitend over een pabo-diploma, 566 docenten hebben naast hun pabo-diploma ook een tweedegraadsbevoegdheid in enig vak. Het grootste deel behaalde het pabo-diploma vóór 1 augustus 2006. Pabo-gediplomeerden zonder tweedegraadsbevoegdheid worden vooral in de onderbouw van het vmbo ingezet en dan vooral in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen. Na het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid, geeft de meerderheid (ook) les in de bovenbouw van het vmbo. Pabo-gediplomeerden geven vooral les in de vakken die in het basisonderwijs gegeven worden: Nederlands en rekenen/wiskunde en blijken vaak breder ingezet te worden dan de overige docenten in het vo: ze geven vaker les in meer dan één vak.

Meerwaarde van pabo-gediplomeerden voor het vmbo

Het merendeel van de ondervraagde schoolleiders en bestuurders vindt de pabo-gediplomeerden zeer geschikt voor het vmbo. Vooral in het vmbo is het volgens scholen en bestuurders belangrijk om pedagogisch-didactische kwaliteiten in huis te halen: in het vmbo gaat de eerste aandacht uit naar de leerling, daarna naar het vak. De sterke pedagogisch-didactische kwaliteiten van pabo'ers zijn een vaak genoemde reden voor het aannemen van pabo'ers. Ook als het gaat om leerlingzorg worden pabo'ers positiever beoordeeld dan tweedegraadsopgeleiden. Als voorwaarde voor het aannemen van pabo'ers stellen bijna alle scholen en besturen wel dat zij hun tweedegraadsbevoegdheid halen om zo te voldoen aan het ingezette beleid om alleen bevoegde docenten voor de klas te hebben. De tweedegraadsbevoegdheid voorziet daar overigens maar ten dele in omdat daarmee alleen de lessen bevoegd worden gegeven in het desbetreffende vak. Aan de inhoudelijke kennis van pabo-gediplomeerden wordt eigenlijk niet getwijfeld. Hoewel de vakkennis van pabo-gediplomeerden onder het niveau van tweedegraders ligt volgens scholen en bestuurders, wordt door het merendeel de aanwezige vakkennis bij de pabo'ers als voldoende gezien om goed onderwijs te kunnen geven in het vmbo. Met name voor de kernvakken uit het primair onderwijs, rekenen en taal, zijn pabo'ers zonder aanvullende opleiding zeer geschikt. Ook de mentorlessen, aardrijkskunde en geschiedenis worden door de helft van de scholen en bestuurders genoemd als vak dat prima kan worden verzorgd door een docent met alleen een pabo-diploma.

1 Dit geldt niet voor pabo-gediplomeerden die voor 2006 zijn afgestudeerde en uitsluitend lesgeven aan LWOO-leerlingen in een van de volgende vakken: Nederlands, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, muziek, handvaardigheid en tekenen.

Aanvullende scholing

Om te mogen blijven lesgeven in het vmbo, moeten pabo-gediplomeerden een tweedegraadsbevoegdheid halen. Het aandeel docenten in de groep met een pabo-diploma van na 1 augustus 2006 dat bezig is om deze bevoegdheid te halen is groot. Het behalen van de tweedegraadsbevoegdheid is doorgaans een gezamenlijk initiatief van de docenten en de school. Scholen stimuleren pabo'ers tot het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid vooral vanwege de eisen in de wetgeving en voor het versterken van hun inhoudelijke vakkennis. Ook de pabo'ers zelf noemen de wettelijke verplichting als belangrijke reden om een tweedegraadsopleiding te gaan volgen. Daarnaast worden ook interesse in het vak, vakinhoudelijke verbetering en hogere salarisschaal genoemd als reden tot het volgen van een aanvullende opleiding. Pabo'ers die (nog) geen tweedegraadsopleiding volgen, zien op tegen de grote belasting in tijd en geld en de druk die de opleiding legt op de privésituatie, zien geen meerwaarde van de aanvullende bevoegdheid in hun werk of denken dat de opleiding een versmalling in hun werk tot gevolg heeft als voornaamste reden om de opleiding (nog) niet te volgen. Degene die bezig zijn met een tweedegraadsopleiding, worden hierin vooral belemmerd door het tijdsbeslag van de opleiding en het combineren van de opleiding met hun privéleven. Het meest populair onder degenen die een tweedegraadsopleiding volgen, van plan zijn te gaan volgen of hebben afgerond, is de tweedegraadsopleiding Nederlands. De pabo-gediplomeerden die al werkervaring in het primair onderwijs hebben en de pabo'ers met een pabo-diploma van op of na 1 augustus 2006, hebben de grootste kans op het gaan volgen van een tweedegraadsopleiding. Voor pabo-gediplomeerden boven de 40 jaar is deze kans het kleinst. Om de meeste pabo'ers die niet van plan zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen, over de streep te trekken en zo niet te verliezen voor het vmbo zou, naar eigen zeggen, vooral de opleiding beter moeten aansluiten bij de praktijk, de opleiding korter moeten worden en de investering in tijd en geld grotendeels door school vergoed moeten worden. Ook de pabo-gediplomeerden die wel van plan zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen vinden de aansluiting van de opleiding bij de praktijk hierbij een grote belemmering. Ook pabo-gediplomeerden die bezig zijn met een tweedegraadsopleiding zijn over het algemeen niet zo te spreken over deze aansluiting, vinden de opleiding niet aansluiten bij hun behoeften (toegespitste vakkennis, onderscheid tussen wel/geen werkervaring vmbo, te weinig vrijstellingen, te veel focus op kennis voor havo/vwo). Het volgen van een volledige tweedegraadsopleiding is ook volgens scholen en bestuurders niet essentieel om les te kunnen geven in het gehele vmbo. Voor het lesgeven in de bovenbouw en dan met name exacte vakken zien zij wel meerwaarde van bijscholing in vakdidactiek en vakinhoud.

Aanbevelingen voor beleid

Er is behoefte aan aanpassing in de regelgeving. Wat scholen en pabo-gediplomeerden (die daar in de focusgroepen heel eensgezind waren) betreft zijn er drie beleidsopties:

- het verruimen van de bevoegdheden van pabo-gediplomeerden voor onderbouw vmbo (denkbaar met of zonder extra minor, met of zonder werkervaring, selectie van vakken);
- het generiek verkorten van de tweedegraads lerarenopleiding voor pabo-gediplomeerden;
- het inrichten van individuele maatwerkscholing bij lerarenopleidingen op basis van EVC.

Elke optie heeft daarbij voor- en nadelen. Voordelen van de eerste optie zijn het bieden van een erkenning van de pedagogisch-didactische vaardigheden van de huidige groep onbevoegde pabo-gediplomeerden in het vmbo. Nadeel is echter dat het weer een laag aan de bevoegdheidstructuur toevoegt en de wet gewijzigd moet worden. De tweede optie is al bij een aantal lerarenopleidingen aanwezig: een versnelde opleiding voor de groep die al vier jaar in de hogeschoolbanken zat om hun pabo-diploma te halen. De uitdaging van deze optie zit vooral bij de lerarenopleidingen: welke onderdelen kunnen worden weggelaten uit de 'reguliere' tweedegraadsopleiding voor de groep pabo-gediplomeerden. Daar komt ook een vraagkant bij spelen: is de groep pabo-gediplomeerden groot genoeg om van alle tweedegraadsopleidingen ook een versnelde variant aan te bieden? Dit vereist dat scholen zicht hebben op het aantal pabo'ers en hen voldoende faciliteren een tweedegraadsbevoegdheid te halen. De laatste optie doet het meeste recht aan wat de pabo-

gediplomeerden al kunnen en krijgt (daarom) de meeste steun van de groepen die in dit onderzoek betrokken zijn. Deze beleidsoptie richt zich op meer maatwerk: aan de voorkant bij het beoordelen van wat de pabo-gediplomeerde al kan en nog moet bijleren en aan de achterkant bij de lerarenopleidingen om in een meer modulair ingericht systeem op maat bij te kunnen scholen. Dat vraagt wel de nodige inspanning van de lerarenopleiding om dat te realiseren en veronderstelt ruimte voor hogescholen om een eigen afweging te maken om EVC's toe te kennen. Deze ruimte is in de perceptie van de hogescholen beperkt door de InHolland-affaire en vragen over het niveau van lerarenopleidingen.

1 Inleiding

1.1 Beleidsachtergrond

In het vmbo heeft zich de laatste jaren een aantal veranderingen voorgedaan, waaronder de invoering van referentieniveaus voor taal en rekenen, de invoering van passend onderwijs en de inpassing van leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs daarin (per 1 januari 2016), en de invoering van domeinen en leergebieden. Voor de nabije toekomst staat de invoering van nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's te gebeuren. Het wettelijk systeem van bevoegdheden lijkt niet aan te sluiten bij deze ontwikkelingen en scholen geven signalen af dat zij moeilijker aan bevoegde vmbo-docenten kunnen komen. Scholen geven eveneens aan dat zij behoefte hebben aan pabo-gediplomeerden[2], met name vanwege hun relatief sterke pedagogisch-didactische bagage. In onderstaand kader is een overzicht gegeven van de bevoegdheden van pabo-gediplomeerden[3] zoals vastgelegd in de Wet beroepen in het onderwijs (Wet BIO).

Figuur 1: Welke lessen mag de pabo-gediplomeerde geven in het voortgezet onderwijs?

Kweekschool / PA (voor 1971)	Nederlands, rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, natuurkunde en scheikunde **vmbo en praktijkonderwijs**
Kweekschool / PA (1971 - 1986)	Nederlands en rekenen **vmbo en praktijkonderwijs**
Pabo-diploma (voor 1 augustus 2006)	Nederlands, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, muziek, handvaardigheid en tekenen **vmbo-lwoo en praktijkonderwijs**
Pabo-diploma (op of na 1 augustus 2006)	Nederlands, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, muziek, handvaardigheid, tekenen en praktijkoriënterende vakken **praktijkonderwijs *(geen bevoegdheid vmbo)***

2 O.a. in Paulussen-Hoogeboom, M.C., Cooten, E.S. van & Berndsen, F.E.M. (2010). Pabogediplomeerden in het voortgezet onderwijs: een onderzoek naar kwaliteit en kwantiteit van pabogediplomeerden in het voortgezet onderwijs. Regioplan, in opdracht van SBO.

3 DUO (2014). Handboek onderwijsbevoegdheden 2014: onderwijsbevoegdheden / benoemingsvereisten / benoembaarheidseisen. Zoetermeer: DUO.

Door bezuinigingen in het primair onderwijs en met name door de dalende leerlingaantallen staat de werkgelegenheid in het po al enkele jaren onder druk en de verwachting is dat deze druk ook de komende jaren blijft staan. In het voortgezet onderwijs is er juist nog groei van werkgelegenheid en dreigt in bepaalde vakken eerder een lerarentekort. Dat komt doordat het aantal leerlingen in het vo op korte termijn nog stijgt en verder de jaarlijkse uitstroom van leraren als gevolg van de vergrijzing in het vo sterker is dan in het po. Per saldo stijgt de vraag naar leraren in het vo nog. De grootste vraag naar nieuwe leraren wordt in het vo tot aan 2020 verwacht in Amsterdam, Rijnmond, zuidelijk Noord-Holland en Haaglanden.

Ook al zijn pabo-gediplomeerden meestal niet bevoegd voor het vmbo, toch zijn ze vanwege onder meer de hierboven geschetste kwalitatieve en kwantitatieve meerwaarde aan de slag gegaan in het vo. Vanuit verschillende kanten is en wordt bepleit om pabo-gediplomeerden verkort op te leiden om zo een bevoegdheid voor het vo te verkrijgen. Directe aanleiding voor dit (vervolg)onderzoek is tweeledig:

- De motie-Jadnanansing/Van Meenen waarin de regering verzocht wordt om in overleg met de vo-sector te komen tot een aanbod van verkorte bijscholing voor docenten die de pabo hebben afgerond en over enige werkervaring beschikken.
- Het Sectorakkoord VO 2014-2017 waarin staat dat OCW en VO-raad afspraken maken over de wijze waarop huidige en toekomstige docenten beroepsgerichte vakken vmbo een passende bevoegdheid kunnen halen, inclusief aandacht voor de pabo-gediplomeerde docenten die in de onderbouw van het vmbo en praktijkonderwijs werken.

Eerder onderzoek naar pabo-gediplomeerden in het vmbo

In 2010 is door Regioplan[4] in opdracht van CAOP (toen nog SBO) onderzoek gedaan naar de kwaliteit en kwantiteit van pabo-gediplomeerden in het voortgezet onderwijs. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat ongeveer 3.300 leraren (5,3%) in het reguliere voortgezet onderwijs als hoogst behaalde diploma een pabo-diploma hebben, deze leraren vooral bij zelfstandige vmbo-scholen en op brede scholengemeenschappen werken en voornamelijk die vakken doceren waar men vóór 2006 nog een beperkte bevoegdheid voor had, waaronder Nederlands en wiskunde. Op iets meer dan de helft van de scholen werkten ten tijde van het onderzoek een of meer pabo-gediplomeerden met (alleen) een pabo-diploma behaald op of na 1 augustus 2006. Op iets meer dan een derde van deze scholen volgt een pabo-gediplomeerde een tweedegraadsopleiding. De waardering die pabo-gediplomeerden ontvingen van schoolleiders was gelijk aan de waardering van tweedegraadsbevoegden; didactisch en qua leerlingenzorg worden ze beter gewaardeerd dan de tweedegraadsbevoegden. Twee derde van de scholen houdt in 2010 rekening met de Wet BIO in hun aannamebeleid; hiervan geeft drie kwart aan dat zij pabo-gediplomeerden aannemen onder de voorwaarde dat zij hun tweedegraads bevoegdheid halen en dertien procent zegt dat pabo-gediplomeerden geen vast contract krijgen.

Door CAOP[5] is meer recent eveneens onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor pabo-gediplomeerden om over te stappen naar het vmbo. Het blijkt dat (in ieder geval ten tijde van het onderzoek) speciale tweedegraadsopleidingsmogelijkheden voor pabo-gediplomeerden door iets minder dan de helft van de lerarenopleidingen worden aangeboden. De overige tweedegraadslerarenopleidingen bieden soms wel andere opleidingsmogelijkheden aan voor pabo-gediplomeerden, deze zijn echter niet alleen voor pabo-gediplomeerden toegankelijk. Vrijstellingen worden in het geval van de speciale tweedegraadsopleidingen generiek gegeven aan alle pabo-gediplomeerden. Lerarenopleidingen die geen speciale route aanbieden voor pabo-gediplomeerden bieden eveneens de mogelijkheid om vrijstellingen (veelal gericht op pedagogisch-didactische vaardigheden) te verkrijgen. Uit de interviews kwam naar voren dat vrijstellingen aangevraagd konden worden via competentiegerichte intakes en EVC-assessments, afhankelijk van de gekozen tweedegraadsopleiding. De tweedegraadsopleiding voor

4 Paulussen-Hoogeboom, et al. (2010).
5 Hoogeveen, Y & Berg, D. van den (2012). Mogelijkheden overstap van primair onderwijs naar v(mb)o: Inventarisatie onder lerarenopleidingen en vo-scholen. CAOP: Den Haag.

Nederlands was het meest populair, gevolgd door wiskunde. Ook in dit onderzoek geven scholen aan positieve ervaringen te hebben met pabo-gediplomeerden. Ze vinden pabo-gediplomeerden geschikt voor het vmbo vanwege de sterke pedagogisch-didactische kennis. De voorkeur geven ze aan pabo-gediplomeerden met enige jaren werkervaring in het po. Onder schoolleiders bestaat de wens voor meer maatwerk en meer mogelijkheden tot vrijstelling. De beleidsaanbevelingen die volgen uit het onderzoek zijn driedelig:

(1) aanpassen traject bij tweedegraadsopleidingen (maatwerk, uitbreiden intake/assessment, meer richten op ontwikkeling vakkennis, mogelijke herinvoering derdegraadsbevoegdheid)
(2) verbeteren financiële mogelijkheden voor volgen tweedegraadsopleiding (toegankelijk maken zijinstroomsubsidie, afschaffen instellingscollegegeld, extra beurzen naast Lerarenbeurs) en meer ruimte binnen school om opleiding te volgen (deels vrij roosteren)
(3) meer aandacht voor arbeidsmarktperspectief (hoe kan je bevoegd raken voor vmbo na po en eventueel doorstromen naar havo/vwo) en voor tekorten dan wel overschotten aan vakdocenten op vakniveau en regionaal niveau (betere samenwerking po, vo en lerarenopleiding en afstemming curriculum naar behoefte vo-scholen).

1.2 Onderzoeksvragen

Het voorliggend onderzoek heeft tot doel inzicht te geven in het aantal pabo-gediplomeerden in het vmbo, de behoefte aan en ervaringen met pabogediplomeerden in het vmbo en verkent de mogelijkheden om tot aanpassing van het beleid met betrekking tot bevoegdheden en opleiding te komen.

De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

Kwalitatieve foto pabo-gediplomeerden

- Hoeveel docenten met een pabo-diploma geven er les in het vmbo?
- Hoe verhoudt zich dit tot docenten met een tweedegraadsbevoegdheid, naast hun pabo-diploma?
- Wanneer en waar worden docenten met een pabo-diploma ingezet?
- Voor welke taken worden pabo-gediplomeerden ingezet?

Inzet van pabo-gediplomeerden

- Welk beleid wordt er gevoerd omtrent het inzetten van pabo-docenten op dit vlak?
- Hoe wordt door schoolleiders en schoolbesturen omgegaan met de bevoegdheidsvraag voor deze groep docenten?
- Welk deel van de schoolleiders en schoolbestuurders geeft aan behoefte te hebben aan pabo-gediplomeerden? Hangt dit samen met andere kenmerken?
- Welke redenen geven schoolleiders en schoolbesturen als zij behoefte hebben aan pabo-gediplomeerden?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om in het vmbo les te geven?
- Op welk moment wordt deze stap in de carrière zoal gezet en wat zijn dan veelvoorkomende overwegingen?
- Hoe beoordelen schoolleiders en schoolbesturen het functioneren van pabo-gediplomeerden?
- Wat zijn de voor- en nadelen van het inzetten van pabo-gediplomeerden?
- Is de pabo-gediplomeerde in het vmbo een trend die doorzet? Waarom wel/niet?

Behalen tweedegraadsbevoegdheid

- Welk deel van de pabo-gediplomeerden is bezig met het behalen van een vo-bevoegdheid?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om een vo-bevoegdheid te gaan behalen? In hoeverre gebeurt dit op eigen initiatief of op initiatief van de school?

- Hoe behalen pabo-gediplomeerden hun bevoegdheid (qua kosten, roostering)?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om niet een extra vo-bevoegdheid te behalen? Welke factoren werken belemmerend?
- Wat hebben pabo-gediplomeerden die geen vo-bevoegdheid hebben nodig om wel een bevoegdheid te behalen?

Behoefte aan aanpassingen in regelgeving en scholing

- Als er knelpunten of zorgen zijn omtrent de inzet van pabo-gediplomeerden: wat hebben schoolleiders/schoolbesturen nodig als het gaat om (beleid op) pabo-gediplomeerden in het vmbo?
- Welke beleidsopties zijn er bij het bevorderen dat pabo-gediplomeerden een vo-bevoegdheid behalen?

1.3 Onderzoeksopzet

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden is een viertal onderzoekmethodieken ingezet. Allereerst zijn in de aanloopfase van het onderzoek met vier experts (VO-raad, AOb, opleidingscoördinator tweedegraadslerarenopleiding, opleidingsmanager pabo) oriënterende gesprekken gevoerd. In deze gespreksronde is de vragenlijst besproken en op basis van deze uitkomsten aangescherpt. Daarnaast is de experts gevraagd te reflecteren op het huidig en eerder beleid omtrent bevoegdheden in het vmbo en om hun visie te geven op het functioneren van pabo-gediplomeerden. Besturen en schoolleiders van scholen met een vmbo-afdeling en pabo-gediplomeerden zijn uitgenodigd om een online vragenlijst in te vullen (zie Bijlage A voor meer informatie over uitnodigingswijze en responsgegevens). Om de resultaten van de vragenlijst meer duiding te kunnen geven, zijn aansluitend aan de vragenlijst telefonische interviews gehouden met bestuurders, directeuren en leraren met minimaal een pabo-diploma. Bij de interviews met bestuurders en directeuren is onder meer ingegaan op hun visie op het functioneren van pabo-gediplomeerden in het vmbo, of er bepaalde vakken of leerlingen zijn waar het hebben van een tweedegraadsbevoegdheid essentieel is en andere waarvoor dat minder geldt, de ideale opleidingsvorm voor pabo-gediplomeerden om de bevoegdheid voor het vmbo te halen en de toekomstverwachting ten aanzien van de behoefte aan pabo-gediplomeerden. De interviews onder pabo-gediplomeerden gingen onder andere dieper in op de reden voor de overstap naar het vmbo, de ervaringen met de tweedegraadsopleiding, de meerwaarde van een bevoegdheid voor het werk als leraar in het vmbo en de passendheid en kwaliteit van de huidige pabo-opleidingen ten aanzien van werken in het vmbo. In deze rapportage zijn de bevindingen uit de interviews zo verwerkt dat ze niet tot individuen te herleiden zijn. De interviews zijn gebruikt als aanvulling op en verdieping van de antwoorden in het vragenlijstonderzoek. Om inzage te kunnen geven in aantallen pabo-gediplomeerden werkzaam in het vmbo zijn analyses uitgevoerd op basis van de meest recente IPTO-bestanden. Ten slotte zijn twee focusgroepen gehouden (een met besturen en schoolleiders en een met pabo-gediplomeerden). In deze focusgroepen lag de nadruk op het scherp krijgen van de beleidsaanbevelingen. De resultaten en conclusies van de interviews en enquêtes zijn besproken en er is gekeken naar de beleidsmogelijkheden die daaruit voortvloeien, met de voor- en nadelen van elke mogelijkheid.

1.4 Opbouw van het rapport

Het eerste hoofdstuk laat een zogeheten kwantitatieve foto zien van de pabo-gediplomeerden op basis van administratieve gegevens vanuit IPTO. In dit hoofdstuk gaat het om vragen als: hoeveel pabo-gediplomeerden zijn er in het vmbo, op welk soort scholen worden ze ingezet en welke leerlingen krijgen les van pabo-gediplomeerden? In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 2, wordt ingegaan op de inzet van pabo-gediplomeerden: is er een beleid geformuleerd, welke redenen zijn er om pabo-gediplomeerden in te zetten en welke redenen geven de pabo-gediplomeerden zelf om te switchen van po naar vmbo? Het behalen van de tweedegraadsbevoegdheid staat centraal in het vierde hoofdstuk. Is het alleen vanwege de wettelijke bepaling dat pabo-gediplomeerden een tweedegraads bevoegdheid

halen of spelen er ook andere redenen een rol? Welke gevolgen heeft het niet halen van de tweedegraads bevoegdheid? Deze en andere vragen over de tweedegraadsopleiding worden in dit hoofdstuk behandeld. Het rapport wordt afgesloten met hoofdstuk 5 waarin niet alleen de knelpunten van de huidige regelgeving en scholing volgens besturen, scholen en pabo-gediplomeerden aan bod komen, maar er ook aandacht is voor overwegingen om deze regelgeving en scholing aan te passen, en niet in de laatste plaats welke beleidsopties er zijn om de inzet van pabo-gediplomeerden in het vmbo te vergemakkelijken.

2 Kwantitatieve foto: aantal pabo-gediplomeerden in het vmbo

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk kijken we naar het aantal docenten met een pabo-diploma behaald voor en na augustus 2006 dat lesgeeft in het vmbo. Ook kijken we naar kenmerken van deze groep docenten: hoeveel van deze groep heeft een aanvullende opleiding gevolgd en om welke opleidingen gaat het, zijn deze docenten tijdelijk aangesteld of worden ze ook wel voor vast aangenomen binnen vo-scholen, hoe groot is de aanstellingsomvang van deze docenten? Daarnaast kijken we naar de plek waar ze lesgeven: is dit voornamelijk de onderbouw of ook de bovenbouw, geven ze in alle vmbo-leerwegen les? Voor de analyses in dit hoofdstuk hebben we gebruikgemaakt van het databestand opgebouwd met gegevens uit de Integrale Personeelstellingen Onderwijs (IPTO) van 2013, aangevuld met informatie verzameld in de enquête onder pabo-gediplomeerden. Met betrekking tot de analyses op basis van IPTO is het goed op te merken dat in dit bestand de opleidingshistorie van de leraren niet altijd bekend is. De koppeling met het CRIHO (Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs) kon immers pas sinds 1993 gemaakt worden. We hebben voor de analyses in dit hoofdstuk ervoor gekozen om daar waar we uitspraken doen over de opleidingshistorie (bijv. wel of niet tweedegraadsopleiding (of hoger) gevolgd) de groep met een onbekende opleidingshistorie buiten beschouwing te laten. Overal waar we spreken van 'tweedegraads' bedoelen we 'tweedegraads of hoger'.

Met dit hoofdstuk geven we antwoord op de volgende onderzoeksvragen:
- Hoeveel docenten met een pabo-diploma geven er les in het vmbo?
- Hoe verhoudt zich dit tot docenten met een tweedegraadsbevoegdheid, naast hun pabo-diploma?
- Wanneer en waar worden docenten met een pabo-diploma ingezet?
- Voor welke taken worden pabo-gediplomeerden ingezet?

2.2 Aantal pabo-gediplomeerden in het vmbo

In totaal verzorgden in 2013 (week 40, de week waarop de IPTO-tellingen gebaseerd zijn) 2.244 pabo-gediplomeerden ten minste één les per week aan vmbo-leerlingen (tabel 1). In totaal is dat negen procent van al het personeel dat in het vmbo lesgeeft. Kijken we naar de pabo-gediplomeerden, dan zien we dat ongeveer driekwart (nog) geen tweedegraadsopleiding heeft afgerond.

Tabel 1: Aantal en aandeel pabo-gediplomeerden in het vmbo

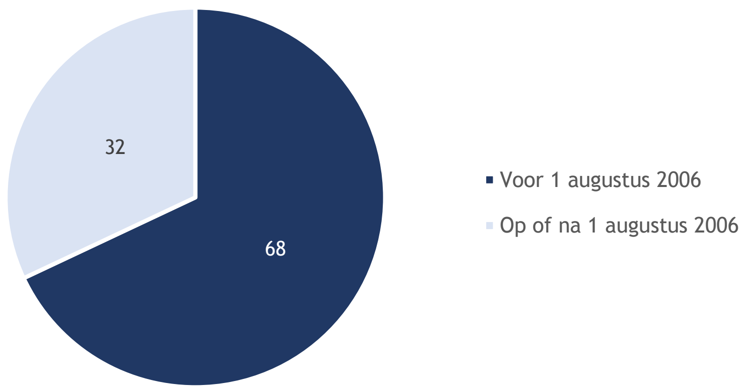
	Pabo		Geen Pabo		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Geen tweedegraadsopleiding	1.678	7%	8.043	32%	9.721	39%
Wel tweedegraadsopleiding afgerond	566	2%	14.631	59%	15.197	61%
Totaal	2.244	9%	42.611	91%	44.855	100%

Bron: IPTO 2013.NB. Cijfers zijn gebaseerd op de groep waarvan de opleiding bekend is. In IPTO geldt dat voor 66 procent van het personeel dat ten minste één uur per week les geeft aan vmbo-leerlingen.

De meerderheid van de pabo-gediplomeerden die in het vmbo werken, haalde het pabo-diploma voor 1 augustus 2006 (figuur 2). Deze groep mag in tegenstelling tot de groep die het diploma na 2006 haalde nog wel lesgeven aan lwoo-leerlingen in een aantal vakken. In het vervolg van deze paragraaf zullen we

deze groepen steeds onderscheiden bij het beschrijven van de resultaten. Ook nemen we als referentie de groep tweedegraadsopgeleide docenten zónder pabo-diploma mee.

Figuur 2: Aandeel pabo-gediplomeerden dat pabo-diploma voor dan wel na 1 augustus 2006 haalde

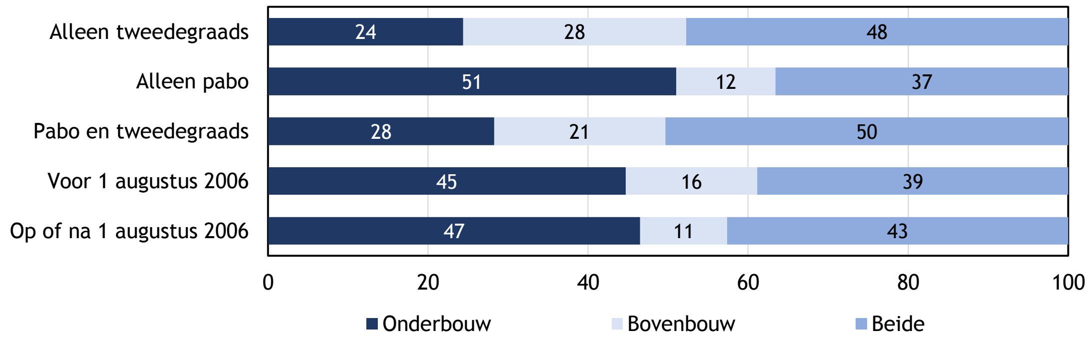

Bron: IPTO 2013; N=2.244.

2.3 Aan welke leerlingen geven ze les?

Pabo-gediplomeerden geven vaker in de onderbouw dan in de bovenbouw les. Als ze al lesgeven in de bovenbouw, dan is dat veelal in combinatie met ten minste ook een groep in de onderbouw. Dat verandert doorgaans zodra de pabo-gediplomeerden ook een tweedegraadsdiploma gehaald hebben. Zonder tweedegraadsdiploma geeft 51 procent uitsluitend in de onderbouw les, na behalen van het tweedegraadsdiploma geldt dat nog voor 28 procent. Dergelijke grote verschillen zien we niet tussen de groepen pabo-gediplomeerden die hun pabo-diploma voor dan wel na 1 augustus 2006 gehaald hebben.

Figuur 3: Bouw waarin les gegeven wordt, pabo-gediplomeerden en tweedegraadsopgeleiden

Bron: IPTO 2013; N alleen tweedegraads=14.631, N alleen pabo=1.678, N pabo en tweedegraads=566, N pabo-diploma voor 1 augustus 2006=1.526, N pabo-diploma op of na 1 augustus 2006=718.

In tabel 2 zijn de vakken (zoals gedefinieerd in IPTO) weergegeven waarin wordt lesgegeven. Vanwege de overzichtelijkheid, tonen we alleen de vakken waarin minimaal vijf procent van de leraren lesgeeft. We zien dat pabo-gediplomeerden zonder aanvullende tweedegraadsopleiding voornamelijk Nederlands, mentorlessen en wiskunde/rekenen geven. Zodra ook de tweedegraadsopleiding is afgerond, neemt met name het percentage dat (ook) Nederlands en rekenen in het vmbo geeft aanzienlijk af. De verschillen daarin tussen de groepen met alleen een pabo-diploma die hun pabo-opleiding voor dan wel na 1 augustus 2006 afrondden, zijn beperkt.

Tabel 2: Belangrijkste vakken waarin lesgegeven wordt, pabo-gediplomeerden en tweedegraadsopgeleiden

	Alleen pabo-diploma (voor 1 aug. 2006)	Alleen pabo-diploma (op of na 1 aug. 2006)	Pabo en tweedegraads	Alleen tweedegraads
Nederlands	50	55	37	9
Mentorles	38	40	39	33
Wiskunde	25	27	19	13
Rekenen	15	16	8	5
Engels	13	13	13	12
Mens en maatschappij vmbo	11	12	9	4
Begeleidingsuren/ counselinguren	8	9	8	7
Gods/levensbeschouwing	7	3	4	2
Aardrijkskunde	6	6	7	5
Biologie	5	4	5	7
Maatschappijleer	5	3	6	5
Economie	5	4	3	7
N=100%	1.133	545	566	14.631

Bron: IPTO 2013. NB. Alleen vakken opgenomen waarin minstens 5% van de pabo-gediplomeerden lesgeeft. De kolompercentages (=percenteerbasis) tellen niet op tot 100% omdat leraren in meerdere vakken les kunnen geven.

In de analyse van de IPTO-bestanden is ook gekeken naar het aantal vakken waarin de leraren lesgeven. Hierbij valt op dat pabo-gediplomeerden gemiddeld in meer vakken lesgeven dan tweedegraders. Pabo-gediplomeerden met alleen een pabo-diploma dat ze voor 1 augustus behaalden, geven gemiddeld in de meeste vakken les. In totaal geeft 26 procent van de groep met alleen een tweedegraadsopleiding les in drie vakken of meer, tegenover rond de 40 procent van de groep met alleen een pabo-diploma. Van de groep die naast hun pabo-diploma een tweedegraadsdiploma haalde, geeft 33 procent les in drie vakken of meer. Dit duidt erop dat zelfs als de pabo-gediplomeerde een vakbevoegdheid haalt, hij/zij nog steeds voor een deel onbevoegd lesgeeft.

Tabel 3: Gemiddeld aantal vakken dat wordt gegeven, pabo-gediplomeerden en tweedegraadsopgeleiden

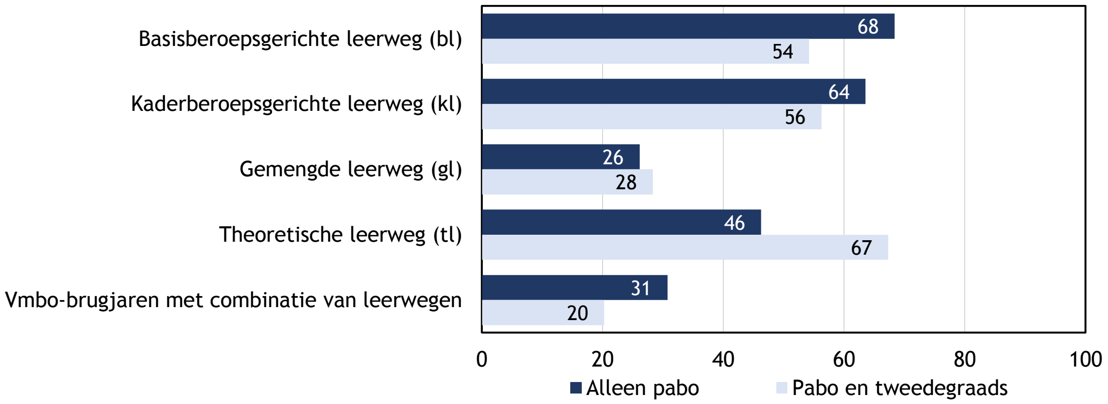
	Gem.	Min.	Max.	SD	% les in ≥3 vakken	N
Alleen pabo-diploma (voor 1 aug. 2006)	2,6	1,0	14,0	1,7	41%	1.133
Alleen pabo-diploma (op of na 1 aug. 2006)	2,4	1,0	11,0	1,5	38%	545
Pabo en tweedegraads	2,2	1,0	7,0	1,2	33%	566
Alleen tweedegraads	2,0	1,0	11,0	1,1	26%	14.631

Bron: IPTO 2013.

In IPTO is geen informatie beschikbaar over de leerwegen waarin de vmbo-lessen verzorgd worden. De informatie die in figuur 4 weergeven is, is dan ook afkomstig uit de vragenlijst onder pabo-gediplomeerden. Omdat de vragenlijst zich beperkte tot alleen de pabo-gediplomeerden, kunnen we voor deze informatie geen vergelijking maken met de groep tweedegraadsopgeleiden (zonder pabo-achtergrond). Voor alle pabo-gediplomeerden (en daarbinnen het sterkst voor de groep met alleen een pabo-diploma) geldt dat ze in meerderheid in elk geval in de basisberoepsgerichte en

kaderberoepsgerichte leerweg lesgeven. Van alle pabo-gediplomeerden (niet in figuur of tabel) geeft 62 procent les in de basisberoepsgerichte leerweg, 60 procent in de kaderberoepsgerichte leerweg en 56 procent in de theoretische leerweg. Iets meer dan een kwart van de pabo-gediplomeerden geeft les in de gemengde leerweg en een vergelijkbaar aandeel geeft les in een zogenaamde dakpanklas waarin in het eerste jaar (of hooguit de eerste twee jaar) van de middelbare school leerwegen gecombineerd zijn. Wel in de figuur opgenomen is het verschil tussen de groepen pabo-gediplomeerden met en zonder tweedegraadsbevoegdheid. Te zien is dat het lesgeven in de theoretische leerweg aanzienlijk vaker gebeurt door de pabo-gediplomeerden die ook een tweedegraadsbevoegdheid hebben. Verschillen naar moment waarop het pabo-diploma is behaald zijn er nauwelijks wanneer we het lesgeven in de verschillende leerwegen bekijken. Om die reden is er ook geen vergelijkende tabel of figuur voor deze uitsplitsing opgenomen.

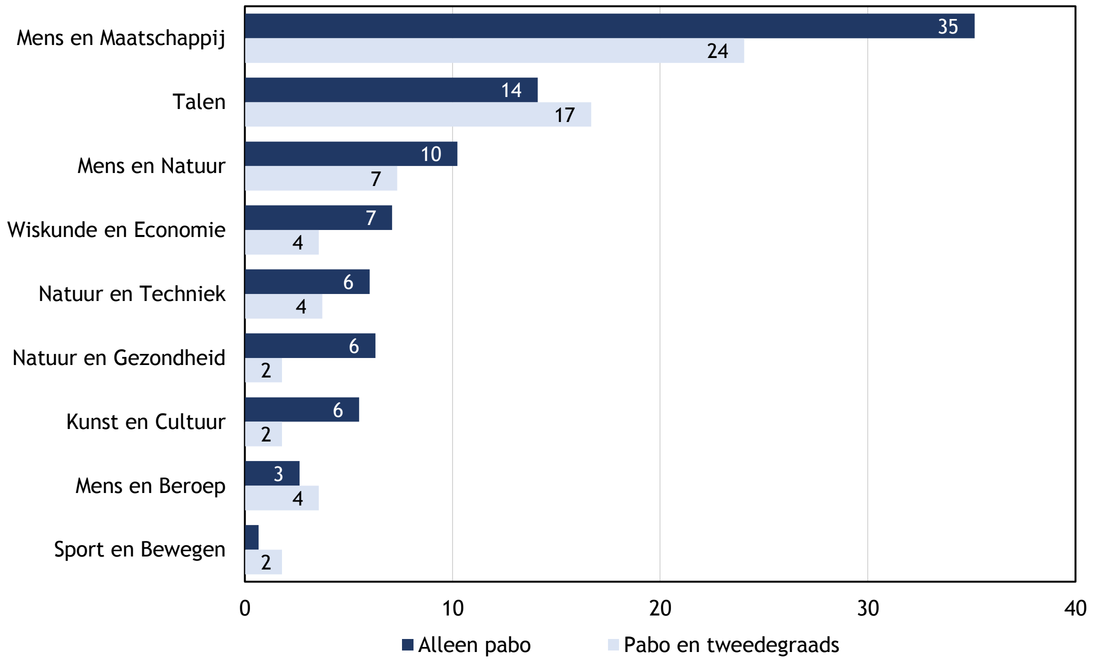
Figuur 4: Leerwegen waarin les gegeven wordt, pabo-gediplomeerden met en zonder tweedegraadsopleiding

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=626.

Veertig procent van de pabo-gediplomeerden geeft aan dat er op hun school met leergebieden gewerkt wordt. Leergebieden zijn ontstaan uit de noodzaak om zeker in de onderbouw van het vmbo meer samenhang tussen de vakken te realiseren. In figuur 5 is te zien in hoeverre pabo-gediplomeerden worden ingezet in deze leergebieden. Omdat ook hier weer gebruik is gemaakt van de informatie uit de vragenlijst, is het niet mogelijk de gevonden resultaten af te zetten tegen onze referentiegroep (de tweedegraadsopgeleide leraren in het vmbo). Als er op scholen gewerkt wordt met leergebieden, zijn er met name bij Mens & Maatschappij pabo-gediplomeerden terug te vinden, de groep zonder tweedegraadsopleiding nog weer vaker dan de groep met. Ook bij het leergebied Talen worden pabo-gediplomeerden ingezet, in dit leergebied is het juist gebruikelijker om daarbij naast het pabo-diploma ook een tweedegraadsdiploma te bezitten. In de overige leergebieden is de inzet van pabo-gediplomeerden niet vanzelfsprekend. Verschillen naar datum behalen pabo-diploma zijn er wederom nauwelijks, om welke reden er ook hierover geen extra figuur is opgenomen.

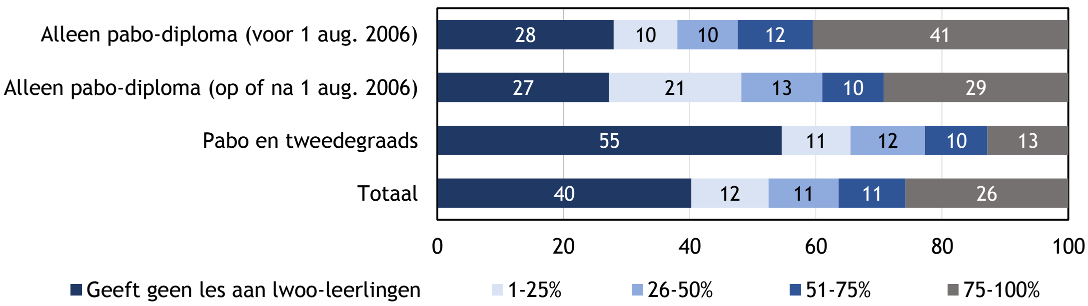
Figuur 5: Leergebieden waarin les gegeven wordt, pabo-gediplomeerden met en zonder tweedegraadsopleiding

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=252 (alleen indien op school gewerkt wordt met leergebieden).

In figuur 6 is het lesgeven aan lwoo-leerlingen in kaart gebracht. We vroegen hiervoor aan pabo-gediplomeerden welk aandeel van hun aanstelling ze lesgeven aan lwoo-leerlingen. Een derde van de pabo-gediplomeerden geeft daarover aan dat het te lastig, zo niet onmogelijk is, om dit als percentage uit te drukken aangezien de lwoo-leerlingen op deze scholen volledig gemengd met de andere leerlingen les krijgen. Van de groep die het aandeel les aan lwoo-leerlingen wel kan inschatten, geven degenen met alleen een pabo-diploma het vaakst aan deze groep les te geven. Rond een derde doet dat zelfs voor een heel groot deel (meer dan 75%) van de aanstelling. Hiertegenover staat de groep die naast het afronden van een pabo-opleiding ook een tweedegraadsopleiding voltooide, waarvan meer dan de helft aangeeft zelfs helemaal nooit aan lwoo-leerlingen les te geven, in elk geval niet bewust.

Figuur 6: Percentage van de lessen die pabo-gediplomeerden aan lwoo-leerlingen geven

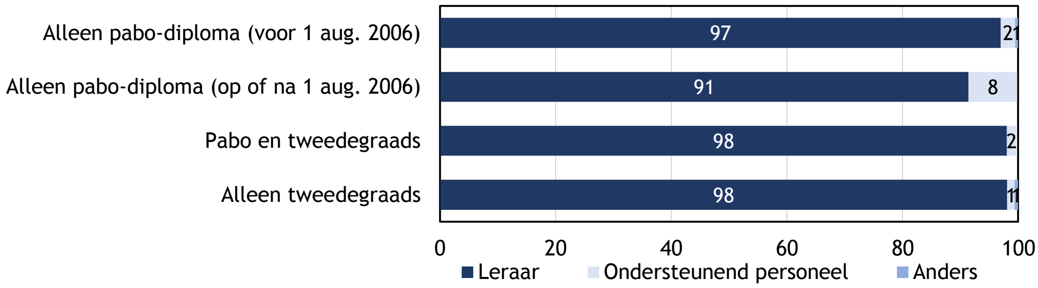

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=433 (alleen indien uitdrukken in percentage mogelijk is).

2.4 Type aanstelling

Figuur 7 kleurt donkerblauw: dit geeft aan dat vrijwel alle pabo-gediplomeerden (en ook tweedegraders) op school als leraar zijn aangesteld. Opvallend is daarbij echter wel dat de groep pabo-gediplomeerden met alleen een pabo-diploma die hun pabo-diploma na 1 augustus 2006 haalde, relatief vaak als onderwijsondersteunend personeel worden ingezet.

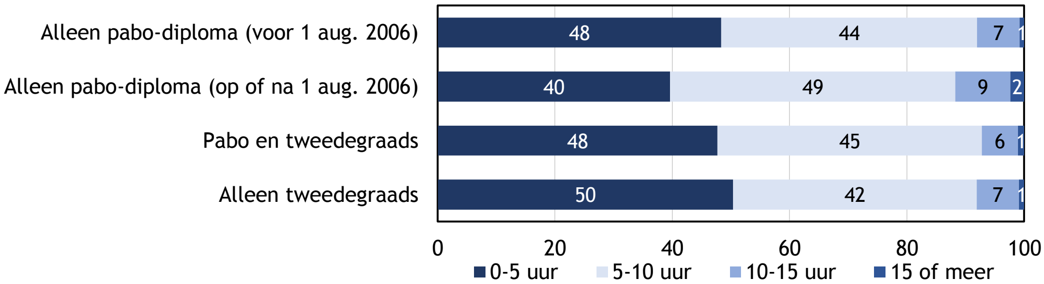
Figuur 7: Functiecategorie, pabo-gediplomeerden en tweedegraadsopgeleiden

Bron: IPTO 2013; N alleen pabo (voor 1 aug. 2006)=1.133, N alleen pabo (op of na 1 aug. 2006)=545, N pabo en tweedegraads=566, N alleen tweedegraads=14.631.

Een indicatie van de aanstellingsomvang is weergegeven in figuur 8 waarin het totaal aantal lesuren (omgerekend naar klokuren) gecategoriseerd is weergegeven. Hierin zien we de tweedegraders zonder pabo-achtergrond relatief het vaakst in de laagste categorie: de helft van deze docenten geeft gemiddeld per week vijf klokuren of minder les. De groep pabo'ers met een tweedegraadsbevoegdheid en de groep die het pabo-diploma voor 1 augustus 2006 haalde, scoren overigens vergelijkbaar hoog.

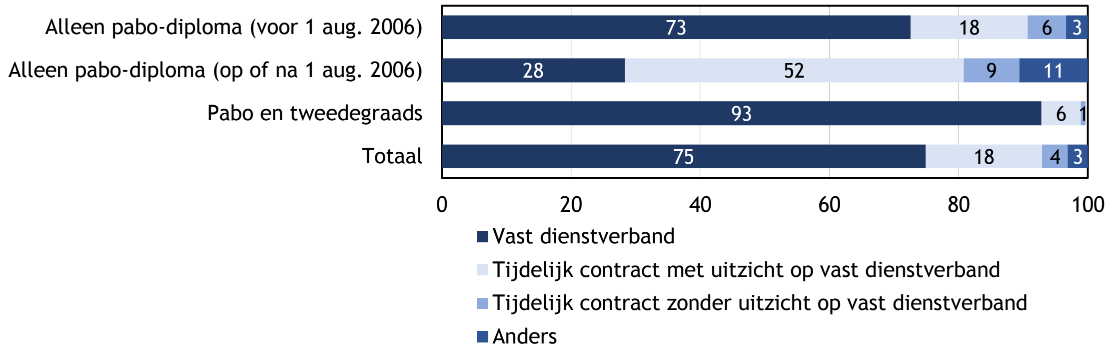
Figuur 8: Totaal aantal klokuren les per week, in categorieën

Bron: IPTO 2013; N alleen pabo (voor 1 aug. 2006)=1.133, N alleen pabo (op of na 1 aug. 2006)=545, N pabo en tweedegraads=566, N alleen tweedegraads=14.631.

In de vragenlijst onder pabo-gediplomeerden is ook naar de aanstellingsvorm gevraagd. De groep die inmiddels een tweedegraadsopleiding afrondde, heeft in vrijwel alle gevallen een vast contract, en zo niet dan toch zeker uitzicht daarop. Ook de groep die voor 1 augustus 2006 met succes van de pabo afstudeerde, heeft in meerderheid (bijna driekwart) inmiddels een vast contract. De pabo-gediplomeerden met een diploma behaald na 1 augustus 2006 hebben minder vaak een vaste aanstelling. Echter, ook zij hebben voor zover ze nu geen vast dienstverband hebben, wel uitzicht daarop; waarschijnlijk wordt dit omgezet zodra ook de tweedegraadsopleiding (of hoger) is afgerond.

Figuur 9: Type aanstelling pabo-gediplomeerden

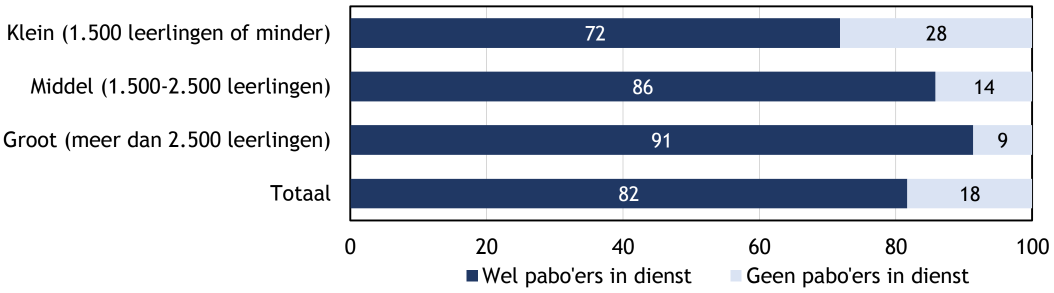

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=626.

2.5 Type scholen en besturen

Aan het begin van dit hoofdstuk zagen we dat vijf procent van het onderwijzend personeel in het vmbo bestaat uit leraren met een pabo-achtergrond. In deze paragraaf bekijken we of het inzetten van pabo-gediplomeerden varieert naar schoolkenmerken (schoolgrootte en schooltype). Gemiddeld zetten acht van de tien scholen pabo-gediplomeerden in. Het minst gebeurt dat op kleine scholen, het vaakst op de grote scholen.

Figuur 10: Aanwezigheid pabo-gediplomeerden naar schoolgrootte

Bron: IPTO 2013; N scholen=447.

Ook het aantal pabo-gediplomeerden (tabel 4) dat ingezet wordt, varieert (logischerwijs) naar grootte van de school. De grote scholen zetten gemiddeld iets meer dan negen pabo-gediplomeerden in, de kleine scholen iets meer dan twee.

Tabel 4: Gemiddeld aantal pabo-gediplomeerden in dienst, naar schoolgrootte

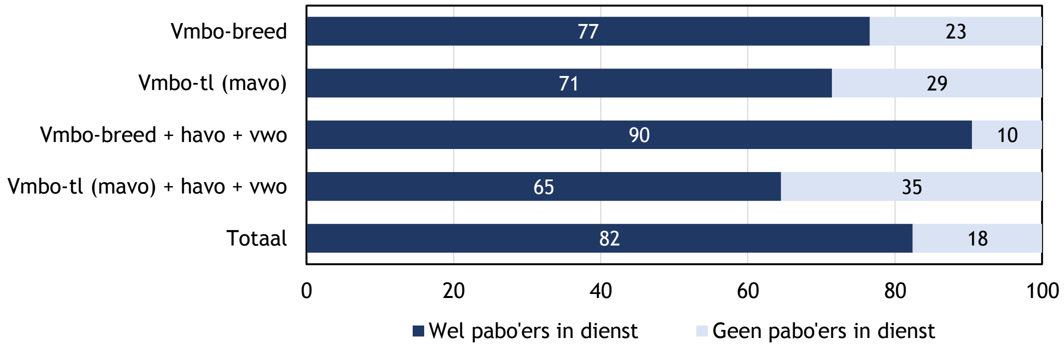
	Gem.	Min.	Max.	SD	N
Klein (1.500 leerlingen of minder)	2,6	0	24	3,2	174
Middel (1.500-2.500 leerlingen)	4,8	0	21	4,0	169
Groot (meer dan 2.500 leerlingen)	9,4	0	47	7,8	104
Totaal	5,0	0	47	5,5	447

Bron: IPTO 2013.

Het al dan niet in dienst hebben van pabo-gediplomeerden verschilt ook naar schooltype. Opvallend is daarbij dat het verschil niet zozeer zit in categoraal vmbo versus grote scholengemeenschap maar veel

meer in het feit of er op een school alleen een vmbo-tl- (mavo-)afdeling is of dat er ook andere leerwegen vertegenwoordigd zijn, ongeacht het feit of er daarnaast ook nog andere schoolsoorten als havo en vwo worden aangeboden. Scholen met een breed vmbo-aanbod zetten relatief vaker pabo-gediplomeerden in voor de lessen aan vmbo-leerlingen.

Figuur 11: Aanwezigheid pabo-gediplomeerden naar schooltype

Bron: IPTO 2013; N scholen=447.

Ook het gemiddeld aantal pabo-gediplomeerden is in de scholen met een breed vmbo-profiel aanzienlijker hoger dan bij de scholen die enkel vmbo-tl aanbieden.

Tabel 5: Gemiddeld aantal pabo-gediplomeerden in dienst, naar type school

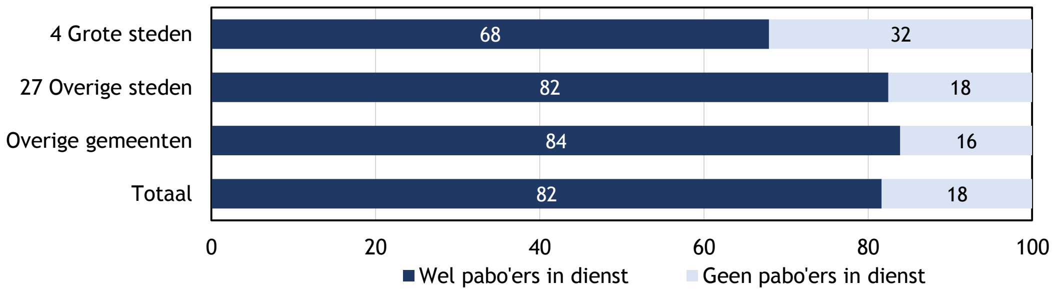
	Gem.	Min.	Max.	SD	N
Vmbo-breed	5,5	0	47	8,7	64
Vmbo-tl (mavo)	1,5	0	5	1,5	14
Vmbo-breed + havo + vwo	6,3	0	25	5,0	272
Vmbo-tl (mavo) + havo + vwo	1,8	0	13	2,4	93
Totaal	5,0	0	47	5,5	447

Bron: IPTO 2013.

2.6 Regionale verschillen

Wat de inzet van pabo-gediplomeerden betreft, zijn er ook verschillen naar regio. De inzet binnen scholen in de vier grote steden (Utrecht, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag) is minder gebruikelijk dan in de rest van Nederland.

Figuur 12: Aanwezigheid pabo-gediplomeerden naar regio

Bron: IPTO 2013; N scholen=447.

Het gemiddeld aantal ingezette pabo-gediplomeerden verschilt wel minder sterk tussen deze regio's, dit ligt telkens rond de vijf pabo-gediplomeerden per school.

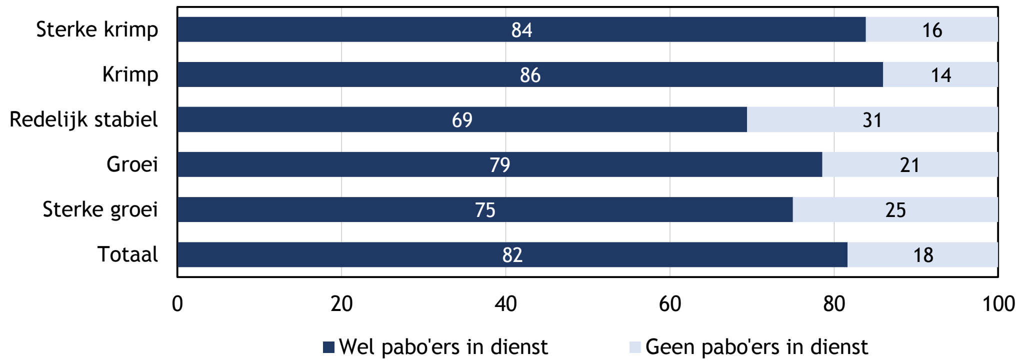
Tabel 6: Gemiddeld aantal pabo-gediplomeerden in dienst, naar regio

	Gem.	Min.	Max.	SD	N
4 Grote steden	4,7	0	43	7,1	53
27 Overige steden	5,5	0	24	5,3	114
Overige gemeenten	4,9	0	47	5,3	280
Totaal	5,0	0	47	5,5	447

Bron: IPTO 2013.

Tot slot hebben we gekeken naar een relatie met krimp. Hiervoor is in IPTO de in-de-toekomstkijkende variabele '10-jaarsontwikkeling' opgenomen, waarbij met een vijfpuntsschaal de verwachte groei of krimp in het aantal leerlingen in een bepaald gebied is geprognosticeerd. Daarbij valt op dat de inzet van pabo-gediplomeerden het laagst is in de regio's waar het leerlingaantal vermoedelijk redelijk stabiel zal blijven. In de gebieden waar groei verwacht wordt, neemt het aantal scholen dat pabo'ers inzet toe, net als in de gebieden waar juist krimp verwacht wordt. In de groeiregio's kan dit samenhangen met een pull vanuit de scholen: door onvoldoende aanbod van tweedegraadsleraren, wordt gezocht in de dichtstbijzijnde vijver, die van de pabo-gediplomeerden. Het hogere percentage in de krimpgebieden zal mogelijk eerder te maken hebben met een pushfactor vanuit de pabo-gediplomeerden. Krimp van het leerlingaantal bereikt het basisonderwijs het eerst. De leerkrachten die hun baan in het basisonderwijs daardoor kwijtraken, zien mogelijk kansen in het voortgezet onderwijs.

Figuur 13: Aanwezigheid pabo-gediplomeerden naar krimp (10-jaarsontwikkeling)

Bron: IPTO 2013; N scholen=447.

Kijkend naar het gemiddeld aantal pabo-docenten is het beeld meer diffuus en lastig te interpreteren. Scholen in gebieden die een sterke groei gaan doormaken in het leerlingaantal hebben op dit moment gemiddeld iets meer dan twee pabo-gediplomeerden in dienst. Scholen die een sterke krimp op zich af zien komen, hebben er gemiddeld iets meer dan vijf in dienst.

Tabel 7: Gemiddeld aantal pabo-gediplomeerden in dienst, naar krimp (10-jaarsontwikkeling)

	Gem.	Min.	Max.	SD	N
Sterke krimp	5,2	0	47	5,5	217
Krimp	6,4	0	43	6,9	107
Redelijk stabiel	4,1	0	16	4,3	49
Groei	3,5	0	13	3,5	42
Sterke groei	2,4	0	9	2,7	32
Totaal	5,0	0	47	5,5	447

Bron: IPTO 2013.

2.7 Conclusie

In dit hoofdstuk is een kwantitatieve foto van de populatie pabo-gediplomeerden in het vmbo gegeven. We vatten de belangrijkste bevindingen in deze paragraaf samen, aan de hand van de drie onderzoeksvragen die we in de inleiding stelden.

Hoeveel docenten met een pabo-diploma geven er les in het vmbo? Hoe verhoudt zich dit tot docenten met een tweedegraadsbevoegdheid, naast hun pabo-diploma?

In totaal geven er ruim 2.200 pabo-gediplomeerden les in het vmbo. Daarvan beschikken er 1.678 uitsluitend over een pabo-diploma, 566 docenten hebben naast hun pabo-diploma ook een tweedegraadsbevoegdheid in enig vak. Het grootste deel van de groep pabo-gediplomeerden haalde hun pabo-diploma voor 1 augustus 2006.

Wanneer en waar worden docenten met een pabo-diploma ingezet?

Ruim tachtig procent van de scholen en scholengemeenschappen waar vmbo wordt aangeboden, heeft één of meer pabo-gediplomeerden in dienst. Dat geldt sterker buiten de vier grote steden dan daarbinnen. Naarmate scholen groter zijn en naarmate er meer dan alleen vmbo-tl (mavo) wordt aangeboden, is het inzetten van pabo-gediplomeerden vaker het geval. In lijn met die constatering zien we ook dat pabo-gediplomeerden met name lesgeven in de basisberoeps- en kaderberoepsgerichte leerweg. Pabo-gediplomeerden zonder tweedegraadsbevoegdheid worden vooral in de onderbouw van het vmbo ingezet. Zodra ook een tweedegraadsbevoegdheid is behaald, neemt het percentage dat (ook) in de bovenbouw lesgeeft aanzienlijk toe (van 49% naar 71%). Scholen geven de pabo-gediplomeerden zonder een tweedegraadsbevoegdheid relatief vaak (40%) een tijdelijk contract, totdat ze ook een tweedegraadsopleiding afronden, de overige 60 procent krijgt wel een vaste aanstelling. Zodra dat bereikt is, krijgen de pabo-gediplomeerden in de meeste gevallen (93%) een vaste aanstelling.

Voor welke taken worden pabo-gediplomeerden ingezet?

Pabo-gediplomeerden worden in vergelijking met tweedegraders iets vaker ingezet als onderwijsondersteuner. Echter, de overgrote meerderheid van de pabo'ers geeft les: het vaakst worden zij ingezet voor het geven van Nederlands en het verzorgen van de mentorlessen. Ook geven pabo-gediplomeerden relatief vaak wiskunde en rekenen. Ze geven bovendien vaker dan tweedegraadsdocenten (zonder pabo-achtergrond) les in meer dan één vak: 38 procent geeft les in drie vakken of meer, iets dat geldt voor 27 procent van de groep tweedegraders zonder pabo-diploma. Ruim 70 procent van de pabo-gediplomeerden zonder tweedegraadsbevoegdheid geeft een deel van de lessen les aan lwoo-leerlingen (45% doet dat nog zodra ook de tweedegraadsbevoegdheid is gehaald).

3 Inzet van pabo-gediplomeerden

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de praktijk rondom de inzet van pabo-gediplomeerden in de scholen. We kijken daarbij naar beleid binnen scholen om pabo-gediplomeerden in te zetten, redenen voor scholen om dit te doen, maar ook redenen voor pabo-gediplomeerden om in het voortgezet onderwijs te gaan werken. Ook kijken we naar het functioneren van pabo-gediplomeerden: hoe verhouden hun kwaliteiten zich tot die van collega's die geen pabo-achtergrond hebben? Tot slot gaan we in dit hoofdstuk in op verwachte trends in de behoefte aan pabo-gediplomeerden in het vmbo: verwachten schoolleiders en bestuurders hierin een groei, ook in relatie tot de ontwikkelingen in deze sector?

Hiermee geven we in dit hoofdstuk antwoord op de volgende onderzoeksvragen:
- Welk beleid wordt er gevoerd omtrent het inzetten van pabo-docenten op dit vlak?
- Hoe wordt door schoolleiders en schoolbesturen omgegaan met de bevoegdheidsvraag voor deze groep docenten?
- Welk deel van de schoolleiders en schoolbestuurders geeft aan behoefte te hebben aan pabo-gediplomeerden? Hangt dit samen met andere kenmerken?
- Welke redenen geven schoolleiders en schoolbesturen als zij behoefte hebben aan pabo-gediplomeerden?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om in het vmbo les te geven?
- Op welk moment wordt deze stap in de carrière zoal gezet en wat zijn dan veelvoorkomende overwegingen?
- Hoe beoordelen schoolleiders en schoolbesturen het functioneren van pabo-gediplomeerden?
- Wat zijn de voor- en nadelen van het inzetten van pabo-gediplomeerden?
- Is de pabo-gediplomeerde in het vmbo een trend die doorzet? Waarom wel/niet?

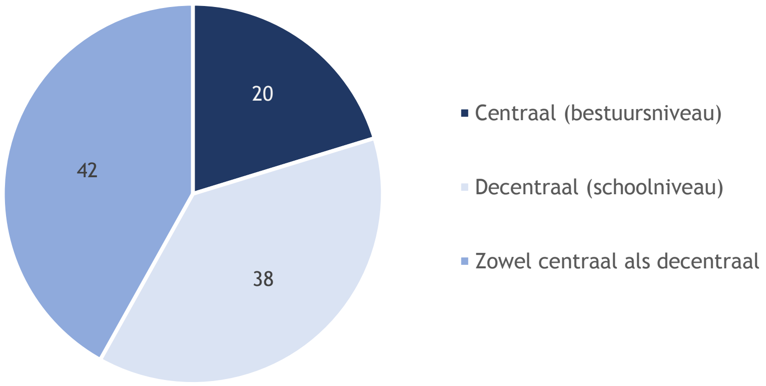
In dit hoofdstuk zijn resultaten verwerkt uit de enquêtes die zijn afgenomen bij scholen, besturen en de pabo-gediplomeerden zelf, aangevuld met de verdieping daarbij die we verkregen uit de interviews en de focusgroepen.

3.2 Beleid van scholen ten aanzien van inzet pabo-gediplomeerden

Niveau waarop beleid wordt vastgesteld

Bijna zestig procent (57%) van de besturen geeft aan dat er binnen het bestuur of binnen de scholen onder een bestuur beleid is vastgesteld rondom de inzet en aanname van pabo-gediplomeerden. Beleid daaromtrent wordt in de meeste gevallen op schoolniveau bepaald, al dan niet in overleg met het bestuur: 38 procent van de besturen legt de verantwoordelijkheid voor het beleid volledig decentraal bij de scholen, 42 procent regelt dit in overleg met de scholen en één op de vijf besturen geeft aan dat het beleid uitsluitend centraal op bestuursniveau wordt vastgesteld (figuur 14).

Figuur 14: Niveau waarop beslissingen rondom werving/selectie nieuw personeel worden genomen

Bron: Besturenlijst; N=74.

Kernpunten in beleid van scholen

Het beleid dat scholen voeren met betrekking tot de bevoegdheidsvraag van de groep pabo-gediplomeerden richt zich voornamelijk op twee punten: scholen stellen bij aanname aanvullende eisen en de inzet van de pabo-gediplomeerden richt zich op de onderbouw en specifieke leerwegen.

Kernpunten in het beleid van scholen rondom aanname van pabo-gediplomeerden betreffen voornamelijk het stellen van aanvullende scholingseisen. Deze eisen zijn (conform huidige regelgeving) dat deze docenten een tweedegraadsbevoegdheid moeten halen om in aanmerking te komen voor een vast contract. Eén bestuur nuanceert daarbij:

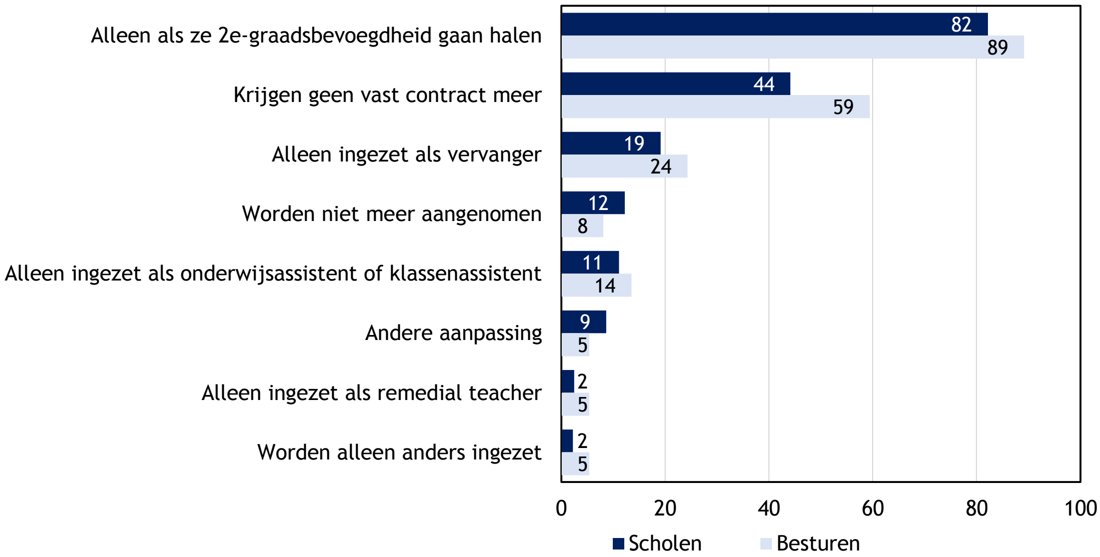
> "We stimuleren alle pabo-docenten in het vmbo een tweedegraadsbevoegdheid te behalen om breder inzetbaar te zijn. Wel zijn wij van mening dat voor het vmbo onbevoegde pabo-docenten in de praktijk goede kerndocenten/clusterdocenten kunnen zijn in de onderbouw van het vmbo. Wij vinden het een gemis dat zij niet op basis van bekwaamheid bevoegd kunnen worden verklaard voor de onderbouw." - Bestuurder

Aangestelde pabo-gediplomeerden worden voornamelijk ingezet in de onderbouw, in vmbo-b en vmbo-k en dan vooral bij de vakken Nederlands en rekenen, als mentor of in klassen waarvan (de meerderheid van) de leerlingen een lwoo-indicatie hebben. Wederom voornamelijk met de aantekening dat het bestuur daarbij met de leraren afspraken maakt over het behalen van een juiste bevoegdheid.

Veranderingen in regelgeving

Veranderingen in de regelgeving rondom de bevoegdheden van pabo-gediplomeerden, gaf bij drie kwart van de scholen en de besturen aanleiding om hier rekening mee te gaan houden bij het aannemen en/of inzetten van de groep met uitsluitend een pabo-diploma. Figuur 15 geeft aan welke beleidsveranderingen scholen en besturen met het oog daarop doorvoerden. Veruit het vaakst genoemd is het alleen nog aannemen als er ofwel een zij-instroomtraject gestart wordt ofwel een tweedegraadsopleiding gevolgd wordt. Iets minder dan de helft van de scholen en iets meer dan de helft van de besturen geeft deze groep geen vast contract meer. In de focusgroepen geven schoolleiders aan dat ze het jammer vinden hierdoor goede docenten te moeten ontslaan.

Figuur 15: Aanpassingen in school-/bestuursbeleid ten aanzien van inzet pabo-gediplomeerden met alleen een diploma van na 1 augustus 2006

Bron: Scholenlijst en Besturenlijst; N scholen=119, N besturen=37 (NB. alleen gevraagd indien ook op bestuursniveau hierover beleid is bepaald). Meerdere antwoorden mogelijk: percentages tellen niet op tot 100%.

Eén van de schoolleiders licht in een interview toe:

> "We zoeken naar bevoegde docenten, maar nodigen voor rekenen/taal ook pabo-docenten uit om te solliciteren. Bij pabo-docenten volgen afspraken over opscholing. Het eerste jaar kijken we het aan, daarna starten we met een studietraject". - Schoolleider

Andere schoolleiders geven aan hoe bij hen het beleid onder druk van de regelgeving is veranderd:

> "Met name in de onderbouw is ons beleid 'minder handen voor de klas'. De pabo-docenten passen daar, met name in de onderbouw, erg goed in. Het probleem is nu dat ze niet meer formeel bevoegd zijn, dus we vragen de pabo-docenten een bevoegdheid te behalen voor het voortgezet onderwijs. Bij de aanstelling worden hier direct afspraken over gemaakt". - Schoolleider

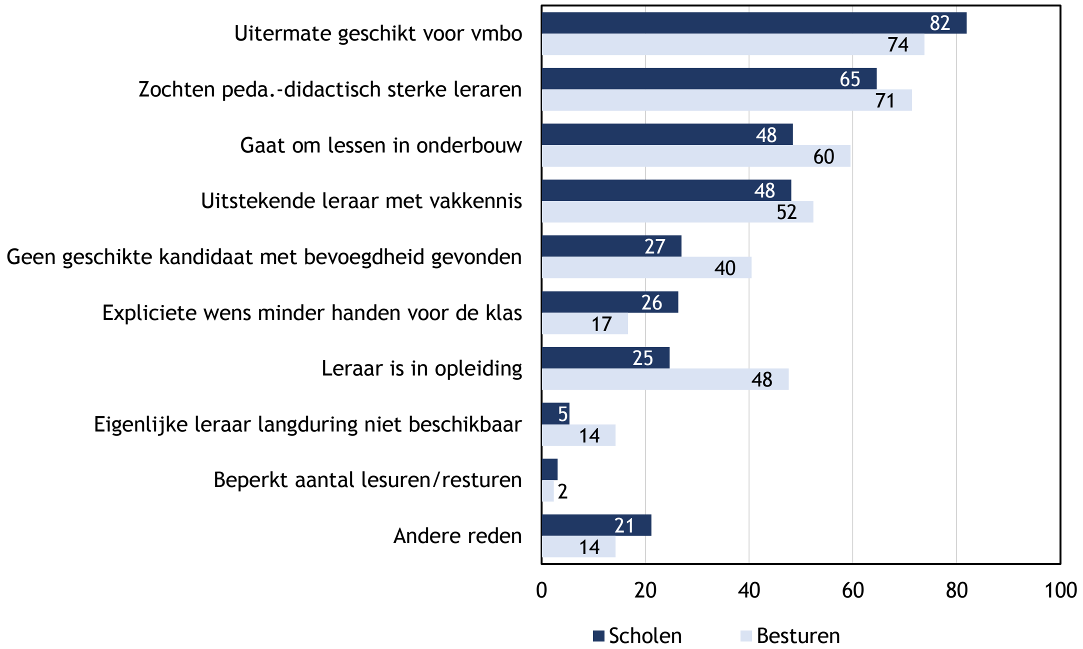
> "Beleid was er wel, maar is gaan schuiven met de komst van een nieuwe cao en de druk om elke docent bevoegd te krijgen. Aanvankelijk waren we specifiek op zoek naar docenten die meerdere vakken konden geven (verlengde groep 8 in eerste klas vmbo), daar is uitstekend mee gedraaid. Dit waren pabo-gediplomeerden die ofwel al in het vo werkten of de wens hadden er te werken. Destijds maakten we geen afspraken over opscholing. Het was maatwerk, een beoordelings-systematiek aan de hand van competenties. Van daaruit was er een professionaliseringplan; er is niet gestuurd op het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid. Het traject is nu voor pabo-docenten die (m.b.v. Lerarenbeurs) een tweedegraadsbevoegdheid willen halen langer. Dat is demotiverend, mensen vertrekken vanwege de druk of haken af omdat ze direct de schoolbanken weer in moeten."
> – Schoolleider

3.3 Redenen om pabo-gediplomeerden in te zetten

Redenen om pabo-gediplomeerden in te zetten

Op basis van de IPTO-analyses weten we dat zo'n 80 procent van de scholen pabo-gediplomeerden inzet in het vmbo. Redenen om dat te doen, zijn weergegeven in figuur 16. Zowel scholen als besturen geven als belangrijkste reden dat pabo-gediplomeerden uitermate geschikt zijn voor het lesgeven in het vmbo (scholen: 82%, besturen: 74%). In lijn daarmee geeft een aanzienlijk deel aan dat ze pabo-gediplomeerden inzetten omdat ze op zoek waren naar pedagogisch-didactisch sterke leraren (scholen: 65%, besturen: 71%). Een iets kleiner deel geeft aan dat de inzet van pabo-gediplomeerden vooral de lessen in de onderbouw betreft (scholen: 48%, besturen: 60%) en pabo-gediplomeerden in hun ogen uitstekende leraren zijn met voldoende vakkennis (scholen: 48%, besturen: 52%). Een andere reden die bij de open antwoorden vaak genoemd wordt, is het goed kunnen differentiëren binnen de klassen.

Figuur 16: Redenen voor inzet pabo-gediplomeerden in het vmbo, % (zeer) belangrijke reden

Bron: Scholenlijst en Besturenlijst; N scholen=119, N besturen=42 (NB. alleen scholen en besturen met pabo-gediplomeerden in dienst).

Schoolleiders onderbouwen het inzetten van pabo-gediplomeerden bijvoorbeeld als volgt in de interviews:

> "Pabo-leraren letten vaak meer op de individuele leerling. Een pabo-docent voelt beter aan wat een leerling nodig heeft. Hij let meer op klassenmanagement, ziet wat de individuele leerling nodig heeft, of een leerling meer uitdaging nodig heeft of juist achterloopt en hoe daarop in te steken. Ze zijn pedagogisch-didactisch beter onderlegd. Juist in het vmbo komen die kwaliteiten van pas. Pabo'ers worden ingezet omdat deze meer oog hebben voor de school in het algemeen; ze hebben oog voor de leerling, het vak en de organisatie." - Schoolleider

> "De kinderen die instromen op bl met een lwoo-indicatie hebben het niveau van leerlingen uit groep 6. Wie kun je dan nog beter hebben dan pabo-docenten? Zij herkennen het niveau van de leerling blindelings, weten te boeien en af te wisselen qua werkvormen. Ik vind ze heel gemotiveerd en heb er enkel goede ervaringen mee." – Schoolleider

Een ander verwoordt de passendheid van pabo'ers op het vmbo grappig maar veelzeggend:

> "De beste combinatie voor het vmbo is een pabo-opleiding en scoutingervaring." – Schoolleider

Redenen om geen pabo-gediplomeerden in te zetten

Aan de scholen en besturen die geen pabo-gediplomeerden zonder tweedegraadsbevoegdheid inzetten (slechts een beperkt aantal vulde de vragenlijst in), is gevraagd waarom zij dat niet doen. De redenen die genoemd worden hebben te maken met regelgeving:

> "Conform de huidige wetgeving is dit niet mogelijk" – Bestuurder

> "Binnen het vmbo hebben we in het recente verleden wel pabo-gediplomeerden in dienst gehad. Door deze collega's te wijzen op het lerarenregister en een dwingende eis richting tweedegraadsopleiding te doen is het aantal gedaald tot nul." - Schoolleider

Of met een gebrek aan noodzaak:

> "Omdat ik dit jaar geen vacatureruimte had op dat front." – Bestuurder

> "Voldoende tweedegraadsdocenten." – Schoolleider

Sommigen zouden wel willen:

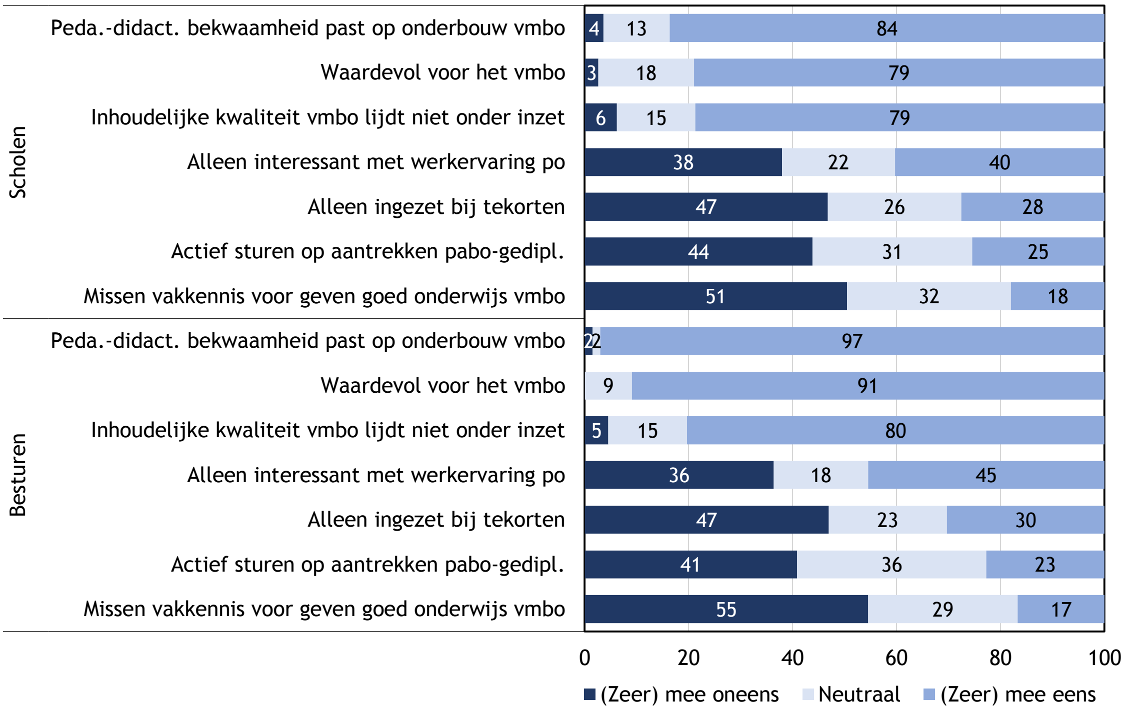
> "Alle pabo-gediplomeerden werken nu op ons praktijkonderwijs (ander brinnummer). Het bestaande docentenkorps zit in een krimpende situatie vanwege ontgroening, er zijn geen nieuwe docenten nodig. We staan wel heel erg open voor pabo-bevoegden, met name in de basisberoepsgerichte leerweg." – Schoolleider

> "We zijn een school met vmbo-t, havo, atheneum en gymnasium. De afdeling vmbo-t is het kleinst. De school kiest bewust voor hoogopgeleid personeel in verband met kwaliteit. Voor het vak rekenen zou ik echter graag pabo-docenten aanstellen, omdat ze goed op de hoogte zijn van de recente ontwikkelingen." - Schoolleider

Stellingen ten aanzien van het inzetten van pabo-gediplomeerden

Met betrekking tot het inzetten van pabo-gediplomeerden is aan zowel schoolleiders als besturen een reeks stellingen voorgelegd (figuur 17). Scholen en besturen zijn het relatief vaak eens met de stelling dat pabo-gediplomeerden qua bekwaamheid goed passen in de onderbouw vmbo (scholen: 84%, besturen: 96%), zeer waardevol zijn voor het vmbo (scholen: 79%, besturen: 91%) en dat de inhoudelijke kwaliteit van het vmbo-onderwijs niet lijdt onder de inzet van pabo-gediplomeerden (scholen: 79%, besturen: 80%)). Ook is minder dan één op de vijf (scholen: 18%, besturen: 17%) van mening dat pabo-gediplomeerden vakkennis missen om goed onderwijs te geven in het vmbo. Ze zijn het ten dele eens met de stelling dat pabo-gediplomeerden alleen mét werkervaring in het po interessant zijn (scholen: 38%, besturen: 45%). Ook sturen scholen en besturen doorgaans niet expliciet op de aanname van pabo-gediplomeerden (scholen: 25%, besturen: 23%). Ongeveer één op de drie schoolleiders en bestuurders geeft aan alleen pabo-gediplomeerden in te zetten als er tekorten zijn.

Figuur 17: Stellingen ten aanzien van inzet pabo-gediplomeerden

Bron: Scholenlijst en Besturenlijst; N scholen=129, N besturen=66.

Het al dan niet actief sturen op het aantrekken van pabo-gediplomeerden, hangt overigens af van het type school: scholen die naast vmbo-t ook de andere leerwegen in het vmbo en praktijkonderwijs aanbieden, sturen vaker expliciet op het aantrekken van pabo-gediplomeerden. Dat is niet verwonderlijk, aangezien deze groep voor het lesgeven in het praktijkonderwijs wél op basis van het pabo-diploma bevoegd is. Het alleen inzetten van pabo-gediplomeerden bij tekorten wordt juist door scholen die alleen vmbo-t of een combinatie van vmbo-t en havo en/of vwo aanbieden vaker aangegeven. Dit inzetten van pabo-gediplomeerden als oplossing voor tekorten wordt vaker genoemd door scholen die buiten de grote steden liggen.

Verschil in inzet naar jaar behalen diploma

In de inzet van pabo-gediplomeerden maakt ruim drie kwart van de scholen geen onderscheid tussen de groep leraren die hun pabo-diploma voor 1 augustus 2006 haalde en de groep die dat na 1 augustus 2006 deed. Scholen die wel onderscheid maken (23%), zetten de groep van voor 2006 vaak net iets breder in, bijvoorbeeld ook in de bovenbouw van het vmbo. Een schoolleider schrijft in de enquête:

> “Leraren met een pabo-diploma van voor 1 augustus 2006 zijn meer allround. Ze kunnen met gemak een muziekles geven, maar schudden ook zo een rekenles uit de mouw.” – Schoolleider

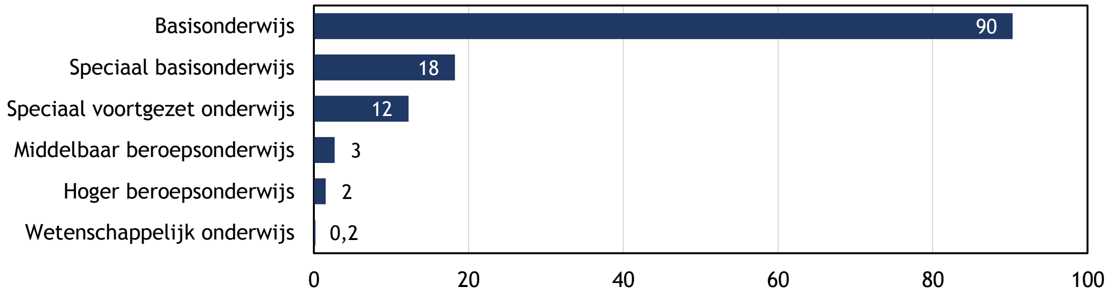
Ook zijn de pabo-gediplomeerden van na 1 augustus 2006 voor geen enkele les in het vmbo officieel nog bevoegd en geeft een aantal scholen als consequentie daarvan geen vast contract aan deze leraren.

3.4 Redenen om in het voortgezet onderwijs te gaan werken

Eerdere onderwijservaring

Twee derde (67%) van de pabo-gediplomeerden heeft voorafgaand aan de overstap naar het vmbo in een of meer andere onderwijssectoren gewerkt (figuur 18). Meest voorkomend is een eerdere baan in het basisonderwijs, gevolgd door het speciaal basisonderwijs en/of het speciaal voortgezet onderwijs. Een eerdere baan in de andere onderwijssectoren komt relatief weinig voor.

Figuur 18: Sector waarin werkervaring voorafgaand aan overstap naar vmbo

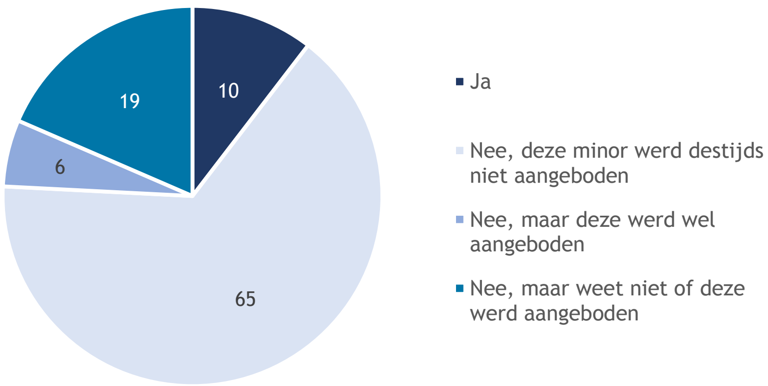

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst, N=451. Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100%. Alleen indien eerder werkervaring in het onderwijs.

Opleiding gericht op lesgeven in het vmbo

Minder dan de helft van de pabo-gediplomeerden heeft ook een tweedegraadsbevoegdheid (of hoger). De meesten van hen (87%) haalden die bevoegdheid op z'n vroegst in het jaar dat ze met hun baan in het vmbo begonnen. In de groep die deze bevoegdheid behaalde nadat ze aan het werk zijn gegaan in het vmbo, wordt de tweedegraadsbevoegdheid (of hoger) gemiddeld binnen 3,5 jaar na indiensttreding behaald (met een ondergrens van minder dan een jaar en een bovengrens van 16 jaar). Een klein deel van de pabo-gediplomeerden die momenteel in het vmbo werken, volgde tijdens de pabo-opleiding al een vmbo-minor. Daarbij moet opgemerkt worden dat het aanbieden van een vmbo-minor een recente ontwikkeling is binnen pabo-opleidingen en niet alle pabo's deze minor aanbieden of in het verleden hebben aangeboden. Als de mogelijkheid tot het volgen van een vmbo-minor er wel was, koos bij benadering één op de drie pabo-gediplomeerden die inmiddels in het vmbo werken, voor deze minor.

Figuur 19: Aandeel pabo-gediplomeerden dat al vmbo-minor volgde tijdens de pabo-opleiding

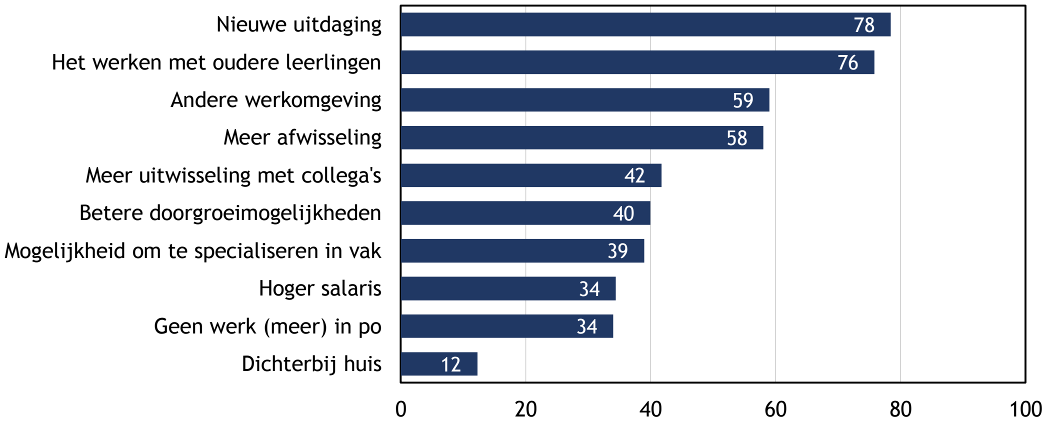

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst, N=648.

Redenen om in het vmbo te gaan werken

Redenen voor pabo-gediplomeerden om de overstap naar het vmbo te maken, zijn weergegeven in figuur 20. De belangrijkste redenen zijn het aangaan van een nieuwe uitdaging (78%) en het kunnen werken met oudere leerlingen ("die pubers zijn zó leuk!"; 76%). Ook de verandering van werkomgeving (59%) en het zoeken naar meer afwisseling (58%) zijn voor een aanzienlijke groep pabo-gediplomeerden belangrijke redenen geweest op grond waarvan ze in het vmbo zijn gaan werken.

Figuur 20: Redenen om in het vmbo te gaan werken, % (zeer) belangrijke reden

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst, N=621.

Eén van de pabo-gediplomeerden benoemde met betrekking tot meer afwisseling ook het feit dat je in het voortgezet onderwijs niet een jaar lang aan enkel eenzelfde klas lesgeeft:

> "Het is toch een huwelijk voor een jaar, en het kan klikken, maar het kan ook niet klikken." – Pabo-gediplomeerde

En het feit dat je er daarin ook alleen voor staat:

> "De verantwoordelijkheid voor de leerling/klas voelt groter/zwaarder dan in het voortgezet onderwijs, hier is er meer gedeelde verantwoordelijkheid doordat meerdere docenten de klas lesgeven." – Pabo-gediplomeerde

Vaak speelden er voor de leraren die de overstap van basisonderwijs naar vmbo maakten ook nog andere redenen. Veel genoemd is bijvoorbeeld het feit dat er te veel vrouwen in het basisonderwijs werken, met regelmaat gekoppeld ook aan te veel vergaderen: "liefst nog over de kleur van het sinterklaaspapier". Ook vaak genoemd is de toenemende administratieve last in het basisonderwijs:

> "Enorme administratieve rompslomp in het basisonderwijs. Reden van al die administratie: volkomen onduidelijk." – Pabo-gediplomeerde

In één van de interviews geeft de pabo-gediplomeerde aan dat ze zonder haar pabo waarschijnlijk juist niet in het vmbo terecht zou zijn gekomen:

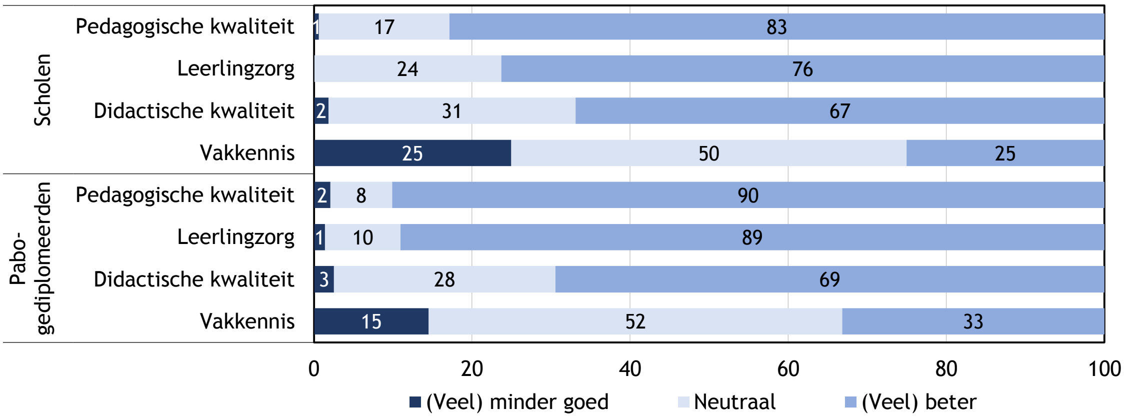
> "Achteraf gezien heb ik heel veel geleerd op de pabo. Als ik een tweedegraadsopleiding had gedaan, had ik waarschijnlijk niet gekozen voor dit type onderwijs. Dan was ik niet op het bl-niveau gaan werken, omdat je met een tweedegraadsopleiding ook meer verdieping wil hebben in je onderwijs. Werken in het vmbo is heel pedagogisch, qua verdieping in lesstof minder." – Pabo-gediplomeerde

3.5 Functioneren pabo-gediplomeerden

Kwaliteit pabo-gediplomeerden versus tweedegraadsopgeleiden

Aan de scholen en de pabo-gediplomeerden zelf is gevraagd hoe ze de kwaliteiten van leraren met uitsluitend een pabo-diploma beoordelen in vergelijking met tweedegraadsopgeleiden (uitgedrukt in vier aspecten) met betrekking tot het lesgeven aan vmbo-leerlingen. Tien procent van de scholen en zes procent van de pabo-gediplomeerden geeft aan dit lastig te vinden. De oordelen van de overige zijn weergegeven in figuur 21. Zowel scholen als pabo-gediplomeerden zelf zijn zeer te spreken over de pedagogische kwaliteit van pabo-gediplomeerden voor het lesgeven aan vmbo-leerlingen. Ook is een meerderheid van mening dat pabo-gediplomeerden betere kwaliteit te bieden hebben als het gaat om leerlingzorg. De didactische kwaliteit die nodig is voor het lesgeven aan deze groep leerlingen wordt eveneens hoger ingeschat bij pabo-gediplomeerden dan bij tweedegraadsopgeleiden. Waar pabo-gediplomeerden echter, ook naar eigen zeggen, niet altijd beter scoren, is op het punt van vakkennis.

Figuur 21: Kwaliteit pabo-gediplomeerden versus tweedegraadsopgeleiden

Bron: Scholenlijst en Pabo-gediplomeerdenlijst; N scholen=108; N pabo-gediplomeerden=282-293. NB, alleen indien uitsluitend een pabo-diploma (in dienst dan wel in bezit), telkens exclusief de categorie 'kan ik niet beoordelen'.

De sterke pedagogische kwaliteit van de pabo-gediplomeerden wordt onderbouwd in zowel de interviews als de toelichtingsruimte bij deze vraag.

> "Iemand die voor de pabo kiest is - door de bank genomen - iemand die een andere relatie tot de leerlingen heeft, waar het kind voorop staat en daarachter het vak. Docenten vanuit de lerarenopleiding hebben over het algemeen meer verbondenheid met het vak en daarna de leerling. Dat kan wel veranderen en wanneer je in het vmbo wilt blijven werken, verandert deze instelling vaak ook. In het vmbo is eerst de leerling belangrijk, eerst de klas, en daarna het vak. Als je dat niet kunt, haal je het niet." - Schoolleider

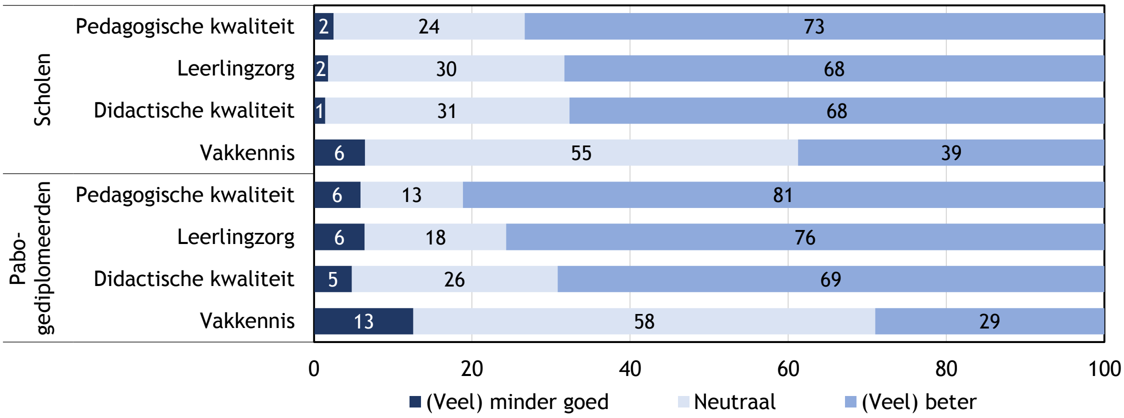
> "Je kunt beter een pabo-gediplomeerde in het vmbo zetten dan een eerstegraads, die overleeft dat niet." – Pabo-gediplomeerde

> "Bij ons op school werken veel pabo'ers. Zij zijn kwalitatief beter in het lesgeven, hebben geleerd om te gaan met groepen, pedagogisch inzicht, weten hoe ze moeten differentiëren, kunnen beter orde houden. Het niveau van onze leerlingen haalt groep 8 van de basisschool niet eens. Vakkennis is overbodig. Het gaat om het overdragen van informatie door middel van aansluiten op de belevingswereld van de leerlingen." – Pabo-gediplomeerde

Kwaliteit tweedegraadsopgeleiden met en zonder een pabo-diploma

Op vergelijkbare wijze is aan scholen en pabo-gediplomeerden die al een tweedegraadsopleiding afgerond hebben, gevraagd om nogmaals te vergelijken. In dit geval vroegen we ze de groep tweedegraadsopgeleiden met en zonder een pabo-diploma op zak te beoordelen op hun kwaliteiten in het lesgeven aan vmbo-leerlingen. Hierover oordelen vindt zes procent van de scholen lastig, evenals tien procent van de pabo-gediplomeerden. De oordelen van de groep die de vergelijking wel kan maken, zijn te vinden in figuur 22. Het beeld in deze vergelijking komt overeen met het voorgaande beeld, met wat de schoolleiders betreft wel een verbetering in de vakkennis. Met alleen een pabo-diploma beoordeelden ze de vakkennis onder het niveau van tweedegraads. Met naast het pabo-diploma ook een tweedegraads, is volgens schoolleiders de vakkennis in veel gevallen vergelijkbaar en soms zelfs beter. In de ogen van de pabo-gediplomeerde zelf vindt deze verschuiving minder uitgesproken sterk plaats.

Figuur 22: Kwaliteit tweedegraadsopgeleiden met een pabo-diploma versus tweedegraadsopgeleiden zonder pabo-diploma

Bron: Scholenlijst en Pabo-gediplomeerdenlijst; N scholen=96-97; N pabo-gediplomeerden=242-255. NB, alleen indien naast een pabo-diploma ook een tweedegraadsopleiding afgerond (in dienst dan wel in bezit), telkens exclusief de categorie 'kan ik niet beoordelen'.

We zien dit beeld bevestigd in de open antwoorden en de interviews.

> "Binnen het vmbo is het erg belangrijk om extra pedagogisch opgeleid te zijn. De ervaring leert dat tweedegraads leraren zich bijna allemaal extra scholen op het gebied van pedagogisch handelen, omgaan met zorgleerlingen e.d." – Schoolleider

> "Didactisch sta ik sterk voor de klas. Ik heb bijvoorbeeld veel gehad aan het directe instructiemodel. Ik weet ook goed hoe ik kan differentiëren. Mijn vakkennis voor het vmbo was zonder het volgen van de tweedegraadslerarenopleiding ook goed geweest. De lerarenopleiding sluit qua niveau niet goed aan op de werkvloer." – Pabo-gediplomeerde

> "Mijn vakkennis was wel minder in vergelijking met mijn collega's. De basis van de Nederlandse taal krijg je wel op de pabo. Door mijn vernieuwde vakkennis opgedaan in de tweedegraadsopleiding voel ik mij echter zekerder voor de klas." – Pabo-gediplomeerde

Signalen vanuit de scholen

Aan de besturen is gevraagd of ze vanuit de scholen bepaalde signalen ontvangen over de pabo-gediplomeerden. Ook hier overheersen de positieve geluiden, over de pedagogische kwaliteiten en de brede inzetbaarheid van deze groep leraren. Een enkele school loopt wel tegen een te 'dunne' vakkennis aan.

> “Zeer positief vanwege het brede pedagogische repertoire. Wel goed letten op aanwezig zijn van voldoende vakkennis” - Bestuurder

Het aanvullen van die vakkennis (zie ook hoofdstuk 4) blijkt echter niet altijd een sinecure, zo geven meerdere besturen aan. Van hun schoolleiders krijgen zij signalen dat de combinatie van werken, privé en het volgen van een tweedegraadsopleiding zwaar gevonden wordt.

> “Zij geven uitstekend les. Een deel dreigt af te haken omdat de combinatie lesgeven en studie te zwaar is. Met andere woorden, men zal langer over de studie doen alvorens bevoegd te raken. Sommigen kunnen niet aan de eisen van wiskunde voldoen, terwijl zij heel bekwaam zijn om rekenen te geven.” - Bestuurder

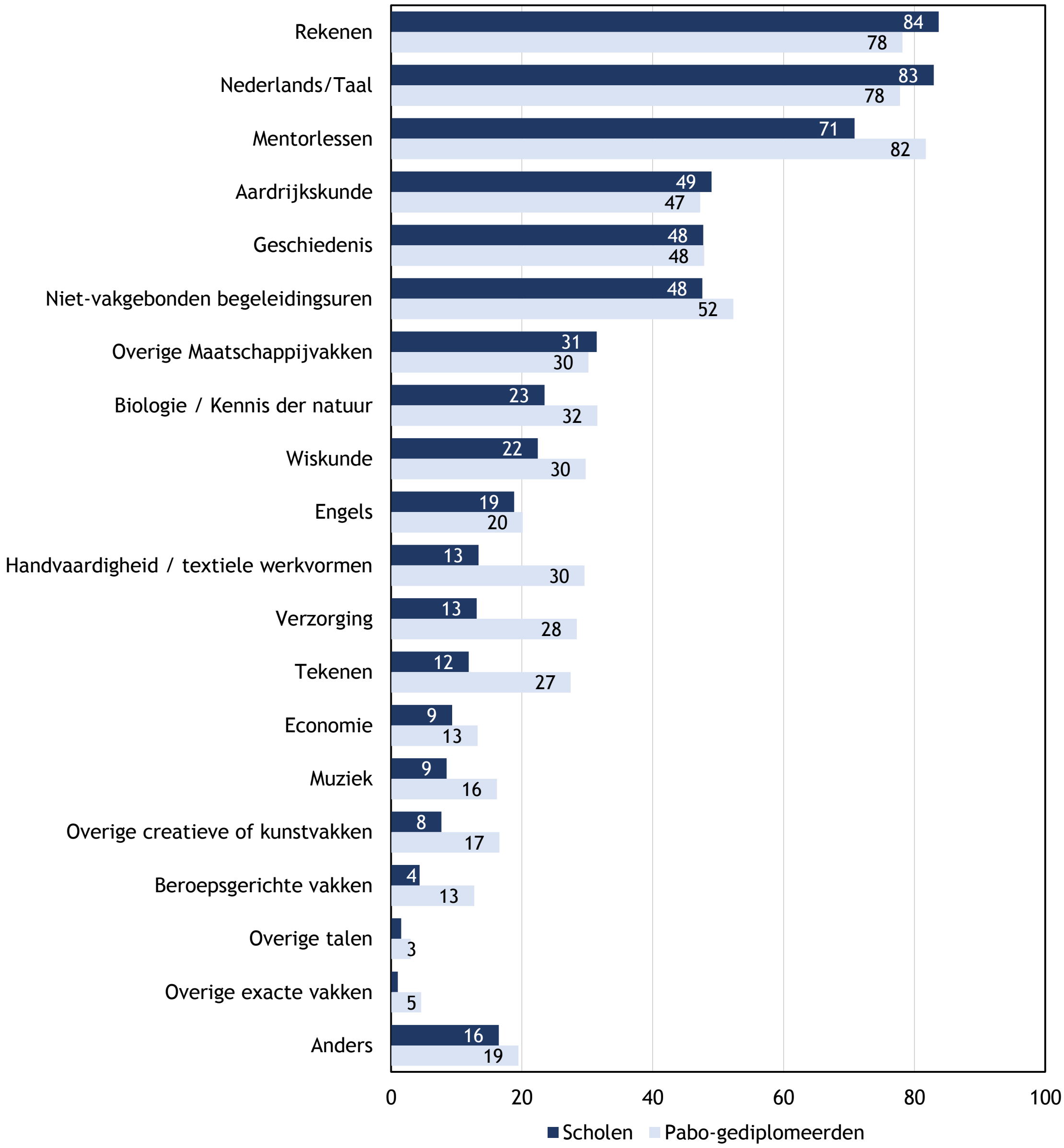
Dat kan bovendien ook weer doorwerken in de schoolorganisatie.

> “De inzet is prima, ze worden alleen aangenomen als ze ook een tweedegraadsbevoegdheid hebben of gaan halen. We sluiten direct een scholingsplan. Probleem is dat ze vaak nog lang moeten studeren waardoor we in de knel komen met het aantal contracten dat we kunnen geven.” – Bestuurder

Vakken geven zonder aanvullende bevoegdheid

Waar komen pabo-gediplomeerden nu het meest tot hun recht? Of: in welke vakken hebben zij het minst last van het gemis van een tweedegraadsopleiding? We vroegen zowel de scholen als de pabo-opgeleiden om per vak aan te geven of pabo-gediplomeerden er op vmbo-niveau les zouden kunnen geven zónder een aanvullende bevoegdheid te halen (figuur 23). Het is duidelijk dat met name de kernvakken in het basisonderwijs (rekenen en taal) hoog scoren: zowel scholen als pabo-gediplomeerden zijn in meerderheid van mening dat pabo-gediplomeerden in het vmbo hierin zonder meer kunnen lesgeven. Daarnaast kunnen pabo-gediplomeerden zonder aanvullende opleiding mentorlessen in het vmbo verzorgen. Ongeveer de helft van de pabo-gediplomeerden en schoolleiders is verder van mening dat pabo-gediplomeerden ook aardrijkskunde en geschiedenis zouden kunnen geven, alsook niet-vakgebonden begeleidingsuren.

Figuur 23: Vakken die pabo-gediplomeerden zonder aanvullende bevoegdheid zouden kunnen geven

Bron: Scholenlijst en Pabo-gediplomeerdenlijst; N scholen=130; N pabo-gediplomeerden=624. Meerdere antwoorden mogelijk: percentages tellen niet op tot 100%.

Ontbreken bepaalde kennis en vaardigheden

Bijna drie kwart (72%) van de scholen geeft aan bij de leraren die op dit moment in het vmbo lesgeven met alleen een pabo-diploma geen kennis of bepaalde vaardigheden te missen voor het lesgeven in het vmbo. De groep scholen die dat wel doet, noemt dat ze (afhankelijk van het vak) specifieke vakkennis missen. Ook geeft een aantal scholen aan dat pabo-gediplomeerden vaardigheden missen om om te gaan met de vmbo'ers in deze leeftijdsgroep, waarbij tegelijk wordt opgemerkt dat ook de tweedegraders daar niet altijd over beschikken.

3.6 Verwachte trends in behoefte aan pabo-gediplomeerden

In de interviews met schoolleiders en bestuurders en tijdens de focusgroep met deze groepen kwam naar voren dat men over het algemeen verwacht dat in de toekomst de behoefte aan pabo-

gediplomeerden toe zal nemen. Hiervoor geven ze een aantal redenen. Voor een deel hangt het samen met de ontwikkelingen in het onderwijsveld, bijvoorbeeld met de invoering van het passend onderwijs, waarmee er meer zorgleerlingen binnen het reguliere vmbo blijven. Hierdoor is er ook meer behoefte aan differentiatie, iets wat pabo-gediplomeerden vaak beter in de vingers hebben dan tweedegraadsopgeleiden.

> "Ook zijn wij aan gepersonaliseerd leren aan het denken, ik denk dat het onderwijs de komende tien jaar volledig op zijn kop zou kunnen gaan, als we aansluiting bij de samenleving willen houden. Dus wat nog belangrijker gaat worden, is dat je pedagogisch iets moet kunnen met deze doelgroep. Dat is bijna belangrijker, zeker in de onderbouw, en een pabo'er is daar goed toe in staat. Het gaat steeds meer naar differentiatie en gepersonaliseerd leren. Daar passen de pabo'ers goed in." - Schoolleider

> "Ik zou ze graag binnen het vmbo willen hebben. Meer dan er nu zitten. Ze hebben voordelen, vooral op gebied van differentiatie, werken op verschillende niveaus. Allemaal dingen die de vmbo-scholen steeds meer moeten gaan doen. Onze leraren kunnen daar veel van leren."

> "We zullen het onderwijs de komende jaren anders inrichten, met o.a. digitaal onderwijs en gepersonaliseerd leren (lessen/roosters loslaten). Dit vraagt veel van de docent; docenten moeten anders opgeleid worden. Ze zijn niet meer pedagogisch-didactisch bezig, maar meer als coach. Een pabo-achtergrond zou dan beter passen: pabo'ers zijn breder opgeleid en kunnen meer differentiëren tussen meerdere leerlagen in een leerlinggerichte rol. Vanuit zowel de pabo als tweedegraadsopleidingen (behoefte aan meer breedheid) moeten aanpassingen komen om de ontwikkelingen te volgen. Pabo-gediplomeerden zijn ambitieus en een voorstander van vernieuwend onderwijs. We willen er in de toekomst graag meer hebben." - Schoolleider

Ook de toegenomen nadruk op taal en rekenen vraagt om de kwaliteiten waarover pabo-gediplomeerden bij uitstek beschikken. Daarnaast spelen ook toekomstige tekorten een rol.

> "Er is sowieso een kwantitatief verhaal, op mijn eigen school is 40-45 procent van de docenten boven de 55, dus komende periode is er een gigantische uitstroom en daarmee een grote behoefte aan nieuwe jonge docenten. Ik denk dat ze vanuit de vakgebieden onvoldoende aanwezig zijn, er zijn zeker tekortvakken, dus ook kwantitatief zal er behoefte zijn aan pabo-mensen."

3.7 Conclusie

In dit hoofdstuk is een beeld geschetst van de ervaringen op scholen met het inzetten van pabo-gediplomeerden. We vatten de belangrijkste resultaten samen aan de hand van de onderzoeksvragen die aan dit hoofdstuk gekoppeld zijn.

Welk beleid wordt er gevoerd omtrent het inzetten van pabo-docenten op dit vlak?

Tegen de zestig procent van de besturen geeft aan dat er op school (of bestuursoverkoepelend) beleid is vastgesteld rondom het inzetten van pabo-gediplomeerden. Dat beleid richt zich vooral op het voldoen aan de huidige regelgeving: aannemen kan, maar dan wel onder opscholingsvoorwaarden. Veranderingen in de regelgeving hebben bij drie kwart van de scholen tot verandering in beleid geleid. Veruit het vaakst genoemd is daarbij het nog strikter hanteren van die opscholingseis: geen baan zonder toezegging dat een tweedegraadsopleiding gevolgd gaat worden dan wel een zij-instroomtraject wordt gestart.

Hoe wordt door schoolleiders en schoolbesturen omgegaan met de bevoegdheidsvraag voor deze groep docenten?

In lijn met wat hiervoor genoemd is, zijn scholen in toenemende mate strikt geworden in het stellen van de eis minstens een tweedegraadsbevoegdheid te halen.

Welk deel van de schoolleiders en schoolbestuurders geeft aan behoefte te hebben aan pabo-gediplomeerden? Hangt dit samen met andere kenmerken?

Alhoewel slechts een kwart van de scholen actief stuurt op het aantrekken van pabo-gediplomeerden, geeft bijna tachtig procent aan de pabo-gediplomeerden (zeer) waardevol te vinden voor het vmbo. Scholen die meer dan alleen vmbo-t aanbieden, sturen vaker expliciet op het aantrekken van pabo-gediplomeerden. Scholen die geen andere vmbo-leerwegen aanbieden dan alleen vmbo-t, geven vaker aan alleen pabo-gediplomeerden in te zetten als er tekorten zijn.

Welke redenen geven schoolleiders en schoolbesturen als zij behoefte hebben aan pabo-gediplomeerden?

De belangrijkste reden, geldend voor 82 procent van de schoolleiders en 74 procent van de schoolbestuurders voor het inzetten van pabo-gediplomeerden in het vmbo is dat ze deze groep uitermate geschikt vinden voor het lesgeven aan deze leerlingen. In de interviews worden de pabo-gediplomeerden zeer geprezen om hun pedagogische kwaliteiten en het sterkere klassenmanagement. Als op-één-na-belangrijkste reden geeft een aanzienlijk deel dan ook aan dat ze pabo-gediplomeerden inzetten omdat ze op zoek waren naar pedagogisch-didactisch sterke leraren (scholen: 65%, besturen: 71%). Een andere reden die aanvullend relatief vaak genoemd wordt, is het goed kunnen differentiëren binnen de klassen.

Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om in het vmbo les te geven?

De belangrijkste redenen voor pabo-gediplomeerden om in het vmbo les te gaan geven, zijn het feit dat hen dit een nieuwe uitdaging biedt (78%) en de kans om te werken met oudere leerlingen (76%). Ook de verandering van werkomgeving (59%) en het zoeken naar meer afwisseling (58%) zijn belangrijke redenen geweest om het vmbo als werkomgeving boven het basisonderwijs te verkiezen. Ook noemen de leraren dat ze zich stoorden aan de hoeveelheid vrouwen in het basisonderwijs, de hoeveelheid vergadertijd en de hoeveelheid administratie.

Op welk moment wordt deze stap in de carrière zoal gezet en wat zijn dan veelvoorkomende overwegingen?

Twee derde van de pabo-gediplomeerden heeft voordat ze in het vmbo zijn komen werken een baan in een andere onderwijssector gehad (vrijwel altijd in het po: basisonderwijs en/of speciaal onderwijs). Een klein deel volgde al tijdens de pabo een minor speciaal gericht op het vmbo. Overwegingen bij deze stap zijn hierboven al genoemd: in het vmbo vinden ze een nieuwe uitdaging en krijgen ze de kans met oudere leerlingen te werken. Ook geeft het een verandering van werkomgeving en meer afwisseling.

Hoe beoordelen schoolleiders en schoolbesturen het functioneren van pabo-gediplomeerden?

Schoolleiders beoordeelden het functioneren van pabo-gediplomeerden op basis van vier aspecten: pedagogische kwaliteiten, didactische kwaliteiten, leerlingzorg en vakkennis. Schoolleiders zijn zeer positief over de pedagogische en didactische kwaliteiten van pabo-gediplomeerden, alsook over hun kwaliteit op het gebied van leerlingzorg. De meerderheid geeft aan dat pabo-gediplomeerden hier beter op scoren dan tweedegraadsopgeleiden zonder pabo-achtergrond. Wel zijn schoolleiders meer kritisch over het niveau van de vakkennis van pabo-gediplomeerden, in elk geval zolang ze naast hun pabo-

diploma niet ook over een tweedegraadsbevoegdheid beschikken. Ook schoolbestuurders krijgen overwegend positieve signalen over de inzet van pabo-gediplomeerden op de scholen binnen hun bestuur. Ook hier betreffen de kritische geluiden de specifieke vakkennis van de pabo-gediplomeerden.

Wat zijn de voor- en nadelen van het inzetten van pabo-gediplomeerden?

Voordelen van het inzetten van pabo-gediplomeerden liggen in lijn met het vorige antwoord bij hun kwaliteiten om les te geven aan de vmbo-leerlingen en het feit dat ze meer vakken tegelijk kunnen geven. Nadelen liggen in het gegeven dat de wet voorschrijft dat de pabo-gediplomeerden een tweedegraadsbevoegdheid moeten halen, iets waarvan de schoolleiders merken dat het zwaar voor deze leraren is, zeker in combinatie met thuis en werk (nog los van kosten en regelen van vervanging). Daar komt bij dat ze erkennen dat voor een aantal vakken de vakkennis van de pabo-gediplomeerden niet toereikend is, maar dat een aantal andere vakken wat de schoolleiders betreft ook goed zonder aanvullende bevoegdheid gegeven kan worden omdat de pabo-gediplomeerden daarin over voldoende vakkennis beschikken. Dat geldt in elk geval voor de kernvakken uit het basisonderwijs (rekenen en taal) en voor de mentorlessen (waar sowieso geen bevoegdheid voor gehaald kan worden).

Is de pabo-gediplomeerde in het vmbo een trend die doorzet? Waarom wel/niet?

Schoolleiders en schoolbestuurders verwachten dat de vraag naar pabo-gediplomeerden in het vmbo zal toenemen. Veranderingen in onderwijsbeleid (passend onderwijs, toenemende aandacht voor taal en rekenen, gepersonaliseerd leren, differentiatie) versterken de behoefte aan docenten met veel pedagogisch-didactische bagage. Deze docenten zijn (vooralsnog) voornamelijk onder de pabo-gediplomeerden te vinden.

4 Behalen tweedegraadsbevoegdheid

4.1 Inleiding

Om les te mogen geven in het vmbo is in de meeste gevallen het in bezit zijn van een tweedegraadsbevoegdheid nodig. Uit een vorig onderzoek onder pabo-gediplomeerden werkzaam in het vmbo bleek dat deze tweedegraadsbevoegdheid niet altijd aanwezig was. In het Sectorakkoord VO is afgesproken dat er per 2017 geen onbevoegden voor de klas zullen staan. In dit hoofdstuk staat die tweedegraadsbevoegdheid centraal.

Concreet wordt er in dit hoofdstuk antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:
- Welk deel van de pabo-gediplomeerden is bezig met het behalen van een vo-bevoegdheid?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om een vo-bevoegdheid te gaan behalen? In hoeverre gebeurt dit op eigen initiatief of op initiatief van de school?
- Hoe behalen pabo-gediplomeerden hun bevoegdheid (qua kosten, roostering)?
- Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om niet een extra vo-bevoegdheid te behalen? Welke factoren werken belemmerend?
- Wat hebben pabo-gediplomeerden die geen vo-bevoegdheid hebben nodig om wel een bevoegdheid te behalen?

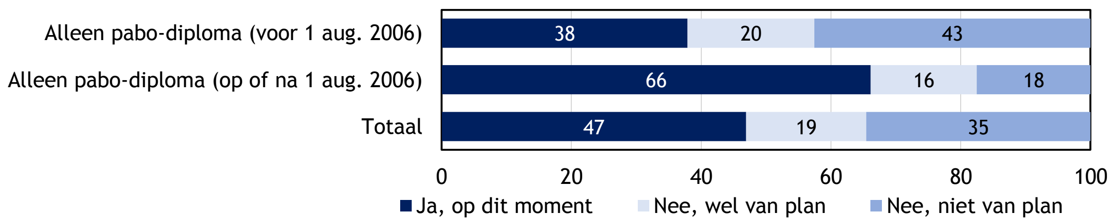
De vragen worden beantwoord vanuit de resultaten van de online enquêtes gehouden onder besturen, schoolleiders en pabo-gediplomeerden. Ook wordt, indien mogelijk, voor verdieping van de resultaten gebruikgemaakt van het materiaal verzameld tijdens de interviewrondes en de twee focusgroepen.

4.2 Redenen om tweedegraadsbevoegdheid te halen

Aandeel dat tweedegraadsbevoegdheid (gaat) halen

Bijna de helft van de pabo-gediplomeerden die geen tweedegraadsopleiding afgerond heeft, geeft op basis van zelfrapportage aan op dit moment een tweedegraadsopleiding te volgen. Vooral onder pabo-gediplomeerden die op of na 1 augustus 2006 hun pabo-diploma hebben behaald, is het aandeel dat bezig is om ook een tweedegraadsbevoegdheid te halen groot (66%, figuur 14). Van de pabo-gediplomeerden van voor 1 augustus 2006 zegt 38 procent dat zij nu een tweedegraadsopleiding aan het volgen zijn. Bijna de helft van deze ‘vroege’ pabo-gediplomeerden (43%) geeft aan niet van plan te zijn een tweedegraadsbevoegdheid te halen. Van de meer recent afgestudeerden van de pabo (op/na 1 augustus 2006) is 17 procent niet van plan.

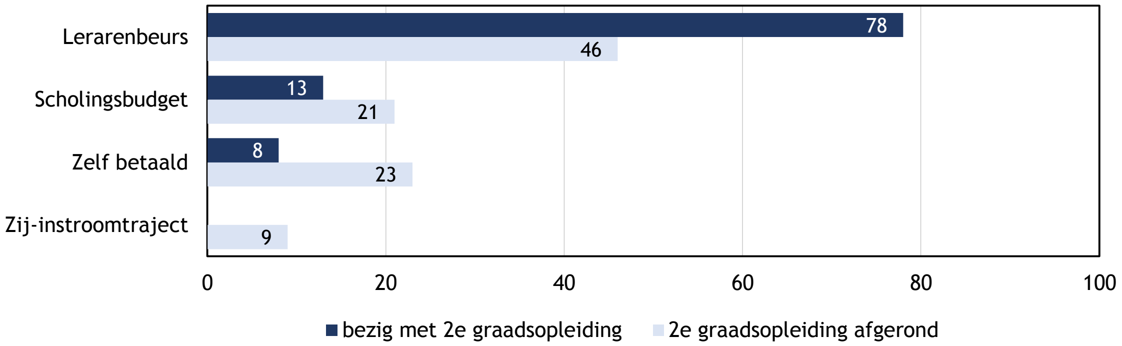
Figuur 24: Volgt u een opleiding om een tweedegraadsbevoegdheid te halen?, naar diplomajaar pabo

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=296. Selectie: uitsluitend pabo-diploma.

Bijna alle pabo-gediplomeerden (93%) die een tweedegraadsopleiding volgen of hebben gevolgd, doen of deden dit in deeltijd. Het merendeel (78%) van degenen die nu een tweedegraadopleiding volgen, financiert de opleiding vanuit de Lerarenbeurs. De pabo-gediplomeerden die in het verleden een tweedegraadsopleiding hebben gevolgd, hebben dit significant vaker zelf of vanuit het scholingsbudget gefinancierd. Opgemerkt moet worden dat van de groep die de tweedegraadsopleiding heeft afgerond, 80 procent dit heeft gedaan ten tijde van de invoering van de Lerarenbeurs. Waarom zij geen aanspraak hebben gemaakt op de Lerarenbeurs is onduidelijk, mogelijk hebben zij in een eerder stadium voor een andersoortige (kortdurende) opleiding al gebruikgemaakt van de Lerarenbeurs. De schoolleiders geven eenzelfde beeld als de huidige opleidingvolgers over de wijze waarop pabo-gediplomeerden de tweedegraadsopleiding financieren: voornamelijk met de Lerarenbeurs (76%).

Figuur 25: Hoe wordt/werd de opleiding (voornamelijk) gefinancierd?

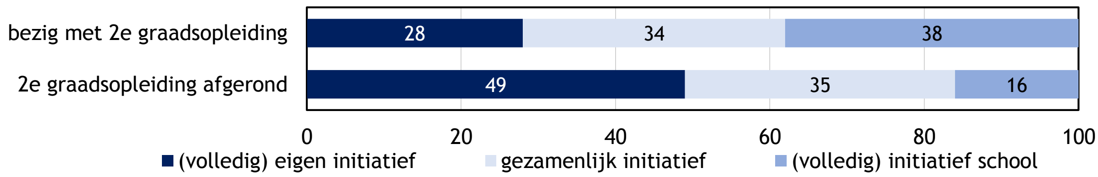

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; opleiding volgers: N=136, opleiding behaald: N=265.

Initiatief tot het volgen van de tweedegraadsopleiding

Van degenen die nu bezig zijn om hun tweedegraadsbevoegdheid te halen, geeft 38 procent aan dat dit uitsluitend danwel vooral op initiatief van hun school is; 28 procent geeft aan dat het initiatief voor het volgen van een tweedegraadsopleiding (volledig) op eigen initiatief is (figuur 26). Van degenen die de tweedegraadsopleiding al hebben afgerond, geeft bijna de helft aan dat het volgen van de opleiding (volledig) vanuit eigen initiatief gebeurde; 16 procent heeft zich tot het volgen van de opleiding laten overhalen door de school.

Figuur 26: Op wiens initiatief volgt/volgde u een opleiding om een tweedegraadsbevoegdheid te halen?

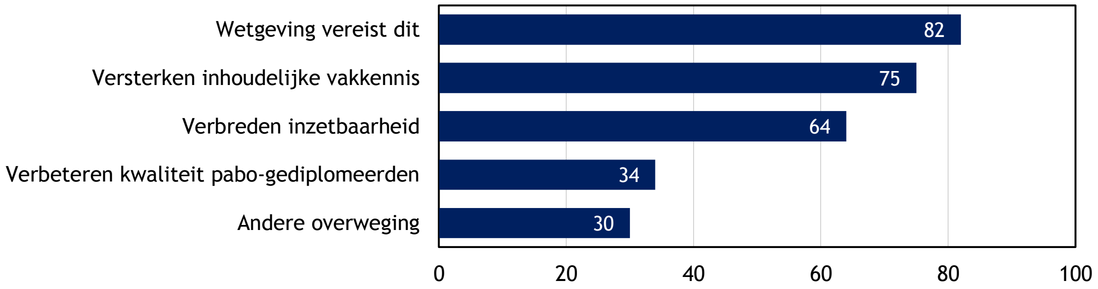
Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=136.

Overwegingen van schoolleiders om docenten tweedegraadsbevoegdheid te laten halen

Figuur 27 laat de overwegingen zien van schoolleiders om pabo-gediplomeerden alsnog een tweedegraadsbevoegdheid te halen. De eisen die de wet stelt, vormen de belangrijkste reden die schoolleiders noemen voor het motiveren van deze docenten om toch ook een tweedegraadsbevoegdheid te halen. Ook het versterken van de inhoudelijk vakkennis en het verbreden van de inzetbaarheid zijn volgens schoolleiders (mede) belangrijke overwegingen om pabo-gediplomeerden te motiveren tot het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid.

Een minder belangrijke reden volgens schoolleiders om pabo-gediplomeerden een tweedegraadsbevoegdheid te laten halen is het verbeteren van hun kwaliteit (niet nader gespecificeerd in de vragenlijst).

Figuur 27: Overwegingen bij het motiveren van pabo-gediplomeerden om een tweedegraadsbevoegdheid te halen? (%(zeer) belangrijk)

Bron: Scholenlijst; N=129.

Andere overwegingen die schoolleiders in dit kader noemen, zijn: het geven van een signaal van kwaliteit richting ouders en leerlingen, het zorgen voor meer baanzekerheid ("alleen pabo-diploma, dan alleen tijdelijke aanstelling mogelijk, bij krimp ga je er als eerste uit"), het beter doorstromen in functiemix, het vereisen van vakkennis wanneer men ook in de bovenbouw wil lesgeven, het leren omgaan met andere leeftijdscategorieën en persoonlijke ontwikkeling.

Van de schoolleiders geeft 83 procent aan dat zij pabo-gediplomeerden actief aansporen om een opleiding te volgen. Als reden voor deze aansporing wordt in de open antwoorden spontaan[6] veelal de vereiste wetgeving genoemd en als reden om het juist niet te doen de leeftijd van de docent, aanwezige ervaring en te weinig meerwaarde van een tweedegraadsopleiding:

> "Wet- en regelgeving vereist dit. Nodig vind ik het niet." – Schoolleider

> "Beide collega's zijn op gevorderde leeftijd. Ze hebben hun sporen ruim verdiend. Aan alle grillen/hypes van de overheid hoeven we niet mee te werken." – Schoolleider

> "Betrokken docenten hebben voldoende vakkennis voor de vakken die zij geven. Daarnaast scholen zij zichzelf en worden binnen de sectie ook meegenomen in hun ontwikkeling." – Schoolleider

> "Het zijn collega's die al lang bij ons werkzaam zijn. Die kunnen we niet belasten met een langjarige opleiding." - Schoolleider

Reden van het volgen van een tweedegraadsopleiding

Het merendeel van de pabo-gediplomeerden die een tweedegraadsopleiding volgen (83%) en het merendeel van degenen die van plan zijn om een tweedegraadsopleiding te volgen (71%), noemt hiervoor als reden dat zij wettelijk verplicht zijn om een bevoegdheid te halen om les te mogen geven in het vmbo of om zicht te hebben op een vast contract in het vo. De overige pabo-gediplomeerden die een opleiding volgen c.q. degenen die van plan zijn om een tweedegraadsopleiding te volgen, noemen diverse redenen waarom zij de opleiding volgen: interesse in het vak, zich vakinhoudelijk willen verbeteren, het vak leuk vinden en een hogere salarisschaal ambiëren.

6 In tegenstelling tot de antwoorden in figuur 27 waar motieven direct werden voorgelegd en schoolleiders zich aan konden geven in welke mate ze zich in de motieven herkenden.

Pabo-gediplomeerden die niet van plan zijn om een tweedegraadsbevoegdheid te halen (grotendeels degenen die vóór 2006 hun pabo-diploma hebben behaald), noemen de grote belasting (in tijd, geld of combinatie met privéleven), het niet nodig hebben van de bevoegdheid voor het werk, het niet inzien van de meerwaarde van de opleiding, bang zijn voor versmalling van hun inzet en de (hoge) leeftijd als reden om geen tweedegraadsopleiding te volgen.

Wat betreft de grote belasting geeft men aan:

> “Ik heb dat al eens een half jaar gedaan en dat bleek in mijn gezinssituatie geen haalbare kaart te zijn. Dus de komende jaren ga ik geen opleiding volgen. Misschien over een jaar of 10 nog eens.”

> “Ik vind dat een pabo-docent ook zonder tweedegraadsopleiding prima in het vo kan werken. Ik ben moeder en werk parttime. Het is voor mij op dit moment niet mogelijk om mijn tweedegraadsbevoegdheid te gaan halen. Ik werk graag met vmbo-leerlingen in de onderbouw, dat is voor mij voldoende.”

Over het niet zien van de meerwaarde van een tweedegraadsopleiding zegt men onder meer:

> “Een tweedegraadsbevoegdheid heeft voor mij geen toegevoegde waarde. Ik ben actief in het volgen van cursussen en scholingen. De kennis die ik daar opdoe, heeft voor mij een meerwaarde in de dagelijkse praktijk. (…) Momenteel groei ik door, ik ben inmiddels teambegeleider en ben een voorbeeld voor vele collega's.”

> “Het geeft geen meerwaarde aan mijn lesgeven. Mijn lessen zullen niet beter worden. Ook is er voor mensen (die zoals ik al bijna 25 jaar lesgeven) geen aantrekkelijke manier om een tweedegraadsbevoegdheid te halen. Er wordt niet of nauwelijks aangesloten bij de ervaring van deze groep.”

> “Ik ben gestart aan de deeltijdopleiding wiskunde tweedegraads lerarenopleiding aan Fontys, maar deze was van een zodanig hoog niveau dat ik weinig inhoudelijke vakkennis kon toepassen in het vmbo.”

> “Ik ben inmiddels bijna negen jaar werkzaam in het vmbo. In ben inmiddels doorgegroeid naar de functie van leerlingcoördinator en plaatsvervangend afdelingsleider. Uit onderzoek onder de leerlingen en collega's blijkt dat ik één van de meest gewaardeerde docenten ben. Leerlingen waarderen mijn inzet, vakkennis, didactische en pedagogische vaardigheden. Zonder arrogant over te willen komen, denk ik dat ik samen met de andere collega's die ook pabo hebben gedaan tot de best functionerende docenten binnen onze grote schoolse organisatie behoor. Het ligt naar mijn mening meer voor de hand dat veel docenten een korte opleiding volgen om hun vakkennis of pedagogische kennis te vergroten. Een 4-jarige opleiding zou echt volkomen onnodig zijn.”

> “Omdat ik destijds bewust gekozen heb om groepsdocent te worden, en geen vakdocent! En ik met mijn pabo-diploma meer dan voldoende vakinhoudelijke kennis heb om goed les te geven binnen het vmbo (onderbouw). Waarom zou ik een bevoegdheid moeten halen? Alleen voor de vorm? En om in één vak iets meer kennis te verkrijgen? Terwijl ik meerdere vakken geef, en wil geven? Mijn leerlingen hebben een GROEPSDOCENT nodig! (met een pabo-diploma).”

> “PA-afgestudeerden zijn bevoegd voor Nederlands, maar geven op mijn school echt van alles (maar geen Nederlands). Veel docenten met een tweedegraadsbevoegdheid in vak A geven vak B. Toen ik werd aangenomen werd ik bekwaam bevonden en op die grondslag mocht ik blijven. Later (wetswijziging) werd me gevraagd om een tweedegraadsbevoegdheid te halen in elk vak dat ik maar zou willen (ik kon dan gewoon de vakken blijven geven die ik nu geef). Ik vind het

leuk om verschillende vakken te geven en wil dat ook graag zo houden. Zelf zou ik best een bevoegdheid voor docent drama willen halen, maar ik woon boven Groningen en de deeltijdopleiding zit alleen in Maastricht. Uiteindelijk wordt het onderwijs er niks beter van. Of ik nou een drama-bevoegdheid of een wiskunde-bevoegdheid haal. Ik zit ruim boven het niveau van de leerlingen en mijn didactische en pedagogische kwaliteiten zijn goed. Natuurlijk is deze maatregel makkelijk te verkopen als ‘kwaliteitsverbetering’ voor het onderwijs. De waarheid en praktijk zijn echter anders.”

Opmerkingen over het liever volgen van andersoortige opleiding/cursus:

> “Ik vind het raar dat ik dan minimaal drie jaar een deeltijdopleiding moet volgen voor iets wat ik al bijna zeven jaar doe. Ik kan al lesgeven. Ik ben zeker niet slechter dan de meeste van mijn collega's die wel bevoegd zijn. Sterker nog, ik kan zeggen dat ik in sommige gevallen zelfs beter functioneer. Wel snap ik dat het handig zou zijn om iets meer van het vak dat ik geef (wiskunde) af te weten. Maar voor vmbo-niveau heb je niet heel veel kennis nodig. Verder ben ik meer geïnteresseerd om te leren hoe je de leerlingen motiveert door o.a. het aanbieden van verschillende werkvormen.”

> “Ik wil graag een tweedegraadsbevoegdheid halen, maar deze bestaat nog niet voor rekenen. Zo gauw er een algemene vmbo-opleiding of een opleiding tot rekendocent komt, wil ik deze zeker gaan volgen.”

Over de angst dat de tweedegraadsopleiding vooral versmalling zal opleveren, zegt men onder meer:

> “(…) Ook ben ik bang ingezet te worden op een vak, daar waar ik mijn opleiding in gevolgd heb. Juist de verschillende vakken die ik nu geef, maken mijn werk leuk en afwisselend. Omdat ik mijn leerlingen meerdere vakken geef, heb ik een betere band met ze dan wanneer ik ze maar twee uurtjes per week zie.”

> “Ik ben sinds dit jaar leerjaarcoördinator en heb minder lesgevende taken. Daarnaast vind ik juist de afwisseling van de vakken heel erg leuk. Wanneer ik een bevoegdheid zou gaan halen, zal ik minder vakken gaan geven en dat wil ik absoluut niet!”

> “Ik wil me niet vastleggen aan een bepaald vak. Dat vind ik zonde van mijn ervaring en kennis in de breedte.”

> “Je beperkt je tot een specifiek vak dat je tot je 67ste zou moeten uitvoeren. Nu ben ik ook zorgcoördinator, waar ook mijn hart ligt. De afwisseling van vakken maakt het beroep aantrekkelijk, je snapt de leerlingen meer, kan er op inspringen en maakt je niet bedrijfsblind – wat als gevolg heeft dat je een lesboer wordt zonder gevoel met leerlingen. Als het betekent dat ik niet meer met vmbo leerlingen mag werken, is er geen andere keus dan een tweedegraads te halen maar dat zou de ervaring van twintig jaar wel ondergeschikt maken. Heel erg jammer.”

Vakdocenten in vmbo-onderbouw

Het hebben van vakdocenten in de onderbouw van het vmbo vindt 63 procent van de schoolleiders (zeer) belangrijk en acht procent vindt dit (zeer) onbelangrijk. Schoolleiders vinden vakdocenten in de onderbouw van het vmbo belangrijk vanwege de doorlopende leerlijn met de bovenbouw, het borgen van de kwaliteit van het onderwijs en de wens dat bepaalde vakken door vakdocenten worden gegeven. Een aantal uitspraken gedaan door schoolleiders op dit vlak:

> “Bepaalde vakken zitten niet of minder in het curriculum van de pabo-opleiding. De onderbouw moet goed aansluiten op de bovenbouw. Indien mogelijk moeten docenten zowel in de boven- als in de onderbouw lesgeven. De vakgroepen borgen verder de doorlopende leerlijn.”

> “Zonder goede vakkennis van docenten kunnen leerlingen een achterstand gaan oplopen in de richting van hun examen.”

> “Voor de vakken Engels en wiskunde, tekenen, muziek en lichamelijke opvoeding zijn pabo’ers over het algemeen onvoldoende opgeleid. Voor deze vakken wil ik graag vakdocenten behouden.”

Dat niet alleen vakdocenten maar juist de combinatie van vakdocenten met pabo-gediplomeerden goed kan werken in de onderbouw van het vmbo blijkt uit de volgende uitspraken:

> “Het gaat om complementaire kwaliteiten. Goede vakdocenten naast pedagogische experts!”

> “Om een goede basis te leggen bij leerlingen in de onderbouw heb je ook vakdocenten nodig die inhoudelijk sterk zijn. Een goede balans verbetert wel de onderwijskwaliteit.”

Het deel van de schoolleiders dat aangeeft het niet zo belangrijk te vinden dat er vakdocenten in de onderbouw lesgeven, geeft hiervoor voornamelijk als reden dat zij bekwaamheid en ervaring (even) belangrijk vinden als bevoegdheid:

> “Een ervaren docent met een pabo-achtergrond en een goede instelling (lees iemand die zich grondig verdiept in de lesstof en zich goed voorbereidt) is voor mij ook een vakdocent. In zijn algemeenheid valt en staat de kwaliteit van een school bij het vakmanschap van docenten (eerst bekwaam en dan ook bevoegd).”

> “Belangrijker zijn hier de pedagogisch-didactische vaardigheden; het vakinhoudelijke niveau waarop les moet worden gegeven is nog niet erg hoog in de onderbouw van het vmbo.”

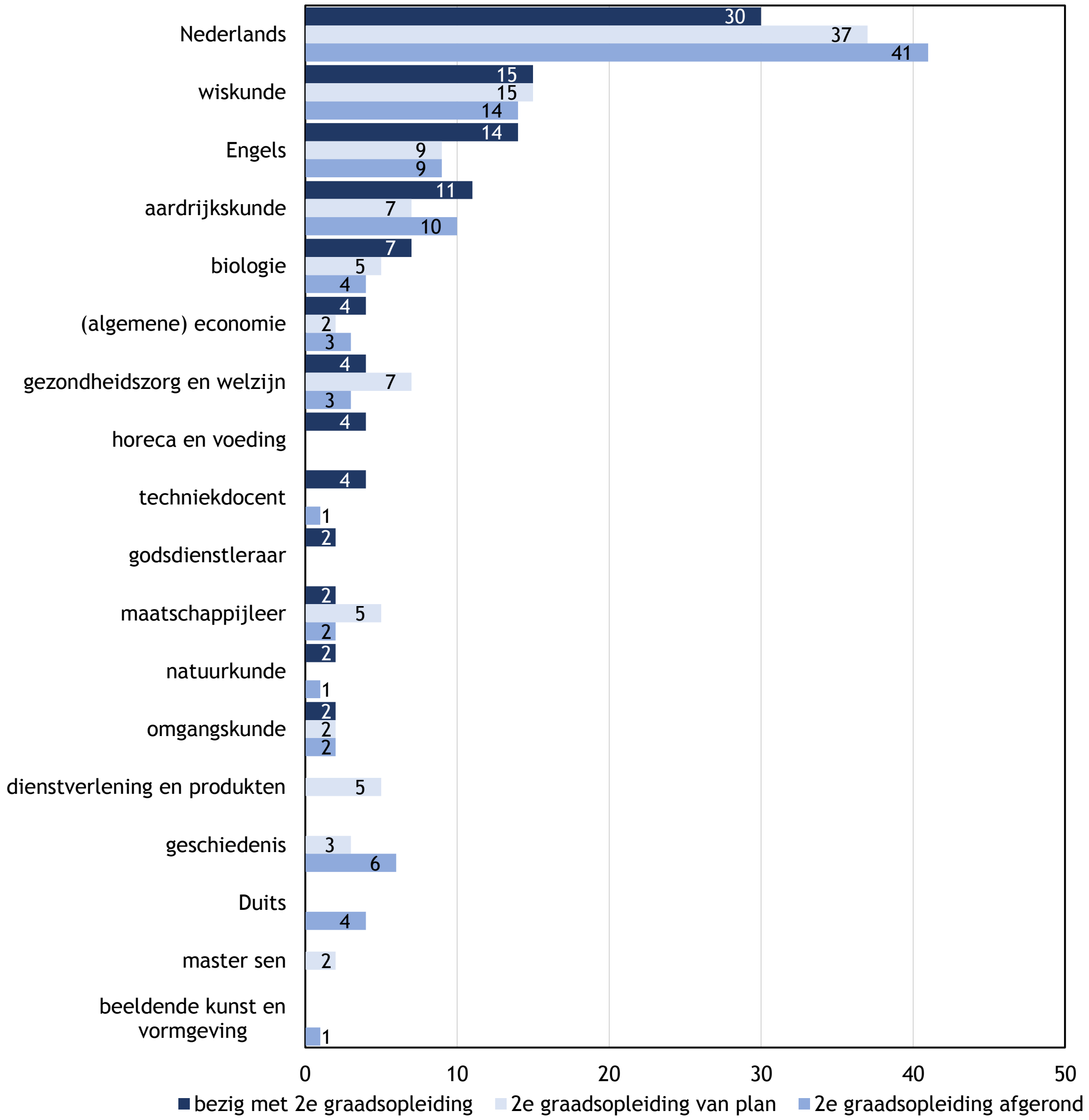
> “Bij kader en gemengd vind ik dit belangrijk. Bij basis zijn pedagogische en didactische kwaliteiten zoveel meer belangrijk dan vakkennis. Tevens is de vakkennis van pabo’ers voor basis voldoende.”

> “De kwaliteit van onderwijs is afhankelijk van talloze factoren. Naast vakkennis zijn andere competenties ook erg belangrijk. Een vakdocent met vakkennis maar geen gevoel voor leerlingen is niet goed inzetbaar, terwijl een vakdocent met een wat beperktere vakkennis maar met veel gevoel voor de leerling en het pedagogisch-didactische terrein prima ontwikkeld is en veel beter functioneert. De eventuele lacunes in vakkennis kunnen gemakkelijk opgeplust worden.”

Soort opleiding dat is/wordt gevolgd

De opleiding tot tweedegraadsbevoegdheid in Nederlands is verreweg het meest populair onder de huidige opleidingvolgers, onder degenen die een tweedegraadsopleiding hebben afgerond en onder die pabo-gediplomeerden die aangeven van plan te zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen (figuur 28). Verder worden de opleidingen die leiden tot een tweedegraadsbevoegdheid in wiskunde, Engels en aardrijkskunde het meest gekozen door pabo-gediplomeerden.

Figuur 28: Welke opleiding volgt u/bent u van plan te volgen/heeft u gevolgd?

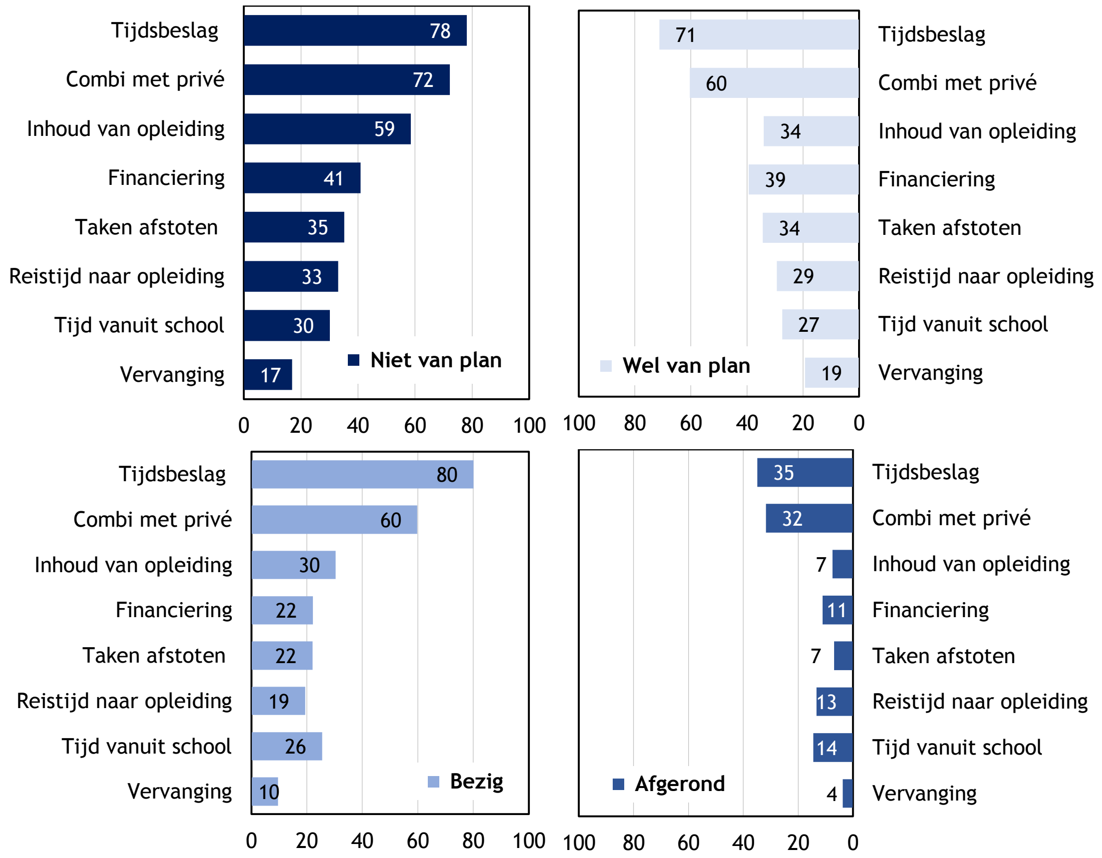

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; opleiding volgers N=54, van plan N=41, opleiding afgerond: N=252.

4.3 Belemmeringen voor het volgen van een tweedegraadsopleiding

Aan de groep pabo-gediplomeerden is gevraagd in hoeverre ze belemmeringen zien, ervaren of ervaren hebben voorafgaand of tijdens het volgen van een tweedegraadsopleiding. In de weergave van de antwoorden op deze vraag (figuur 29) hebben we onderscheid gemaakt tussen de pabo-gediplomeerden die niet van plan zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen (18% van de respons), de groep die dat wel van plan is (10%), de pabo-gediplomeerden die op dit moment een tweedegraadsopleiding volgen (25%) en de groep die de tweedegraadsopleiding inmiddels heeft afgerond (53%). Het valt daarbij op dat een deel van de belemmeringen die de groep die niet van plan is om een opleiding te volgen, ziet, minder groot is bij de andere drie groepen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de inhoud van de opleiding en de financiering van de studie. Belangrijke belemmeringen die echter wel overeind blijven, zijn het tijdbeslag van de studie en het combineren van een studie met de privésituatie. Dit blijven ook voor de groep die wel van plan is een tweedegraadsopleiding te volgen, de groep die al begonnen is en ook de groep die de opleiding afrondde de belangrijkste twee struikelblokken.

Figuur 29: Belemmeringen voor dan wel bij het volgen van een tweedegraadsopleiding (% belangrijke belemmering)

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N niet van plan=105, N van plan=55, N bezig=136, N opleiding afgerond=264.

Om nog scherper in beeld te krijgen welke belemmeringen de pabo-gediplomeerden ervan weerhouden een opleiding te starten, hebben we in een logistische regressie de groep die niet van plan is een opleiding te gaan volgen, vergeleken met de groep die dat wel van plan is dan wel reeds aan het doen is. De groep die de opleiding al afrondde, hebben we hierbij buiten beschouwing gelaten, omdat de ervaren belemmeringen voor hen retrospectief gevraagd zijn en dus gekleurd door het feit dat het alweer even geleden is. Met een logistische regressie is het mogelijk om de kans te schatten dat een persoon tot de ene of de andere groep behoort.

In het model wordt elk effect voor de invloed van de andere kenmerken gecontroleerd: we meten dus de unieke inbreng van elke belemmering op de kans om de opleiding te gaan willen volgen. Hierbij krijgen we zo scherp mogelijk in beeld welke belemmeringen het sterkst bepalend zijn hierin. In het model is ook een aantal persoonskenmerken van de pabo-gediplomeerden toegevoegd. De waarden in de tabel geven telkens de kansverhouding weer (de 'odds') dat een pabo-gediplomeerde de intentie heeft om of zelfs al bezig is met het volgen van de tweedegraadsopleiding. Een waarde onder de één houdt een negatieve kans in (vaker niet van plan), cijfers boven de één een positieve kans (vaker wel van plan). De uitkomsten laten zien dat de groep ouder dan 40 het minst vaak nog van plan is een tweedegraadsbevoegdheid te gaan halen. De groep met al werkervaring in het primair onderwijs (basisonderwijs en/of speciaal onderwijs) en de groep die het pabo-diploma na 1 augustus 2006 behaalde, hebben een grotere kans om (van plan te zijn) een tweedegraadsopleiding te volgen. Verschil naar belemmering is er alleen met betrekking tot de inhoud van de opleiding. Scepsis over die inhoud geeft een grote kans om geen tweedegraadsopleiding te overwegen.

Tabel 8: Logistische regressie: kans op gaan volgen tweedegraadsopleiding

	Exp(B)	Sign.	Duiding
Man	1,68		
Leeftijd 30-40 jaar (Ref. = 30 of jonger)	0,43		
Leeftijd 40-50 jaar	0,22	*	Lagere kans
Leeftijd ouder dan 50	0,41		
Werkervaring in po	2,11	*	Hogere kans
Pabo-diploma op of na 1 augustus 2006	2,51	*	Hogere kans
Onderbouw	0,64		
Regelen van vervanging	1,00		
Tijd beschikbaar gesteld door school	1,00		
Tijdsbeslag van opleiding	1,01		
Reistijd naar opleiding	1,00		
Combinatie met privésituatie	1,00		
Financiering van opleidingskosten	1,00		
Tijdelijk taken afstoten gedurende opleiding	1,00		
Inhoud van opleiding	0,99	*	Lagere kans
Constant	3,87		

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; N=296. Nagelkerke R^2=0,26, * $p<0,05$, ** $p<0,01$.

4.4 Gevolgen niet behalen tweedegraadsbevoegdheid

Op de vraag of het niet of niet tijdig behalen van een tweedegraadsbevoegdheid door pabo-gediplomeerden met een pabo-diploma van na 2006, gevolgen heeft, antwoordt 91 procent van de besturen en 80 procent van de schoolleiders instemmend. Besturen en schoolleiders noemen vooral het niet verlengen van de tijdelijke aanstelling als gevolg van het niet behalen van de tweedegraadsbevoegdheid.

> "Bij ons geen pabo-leraren na 2006. Alle pabo'ers worden geacht een bevoegdheid te halen. Zoals gezegd, enkelen overwegen dan het vo te verlaten. Daarmee leveren wij kwaliteit in." – Schoolleider

> "Helaas moeten wij aan de wet voldoen (helaas omdat ik het met die wet pertinent oneens ben). Dat betekent dat op onze school een leerkracht bevoegd dient te zijn om een vaste aanstelling te krijgen. Zij krijgen daar maximaal vier jaar de tijd voor. Behalen ze binnen die vier jaar hun tweedegraadsdiploma niet, dan wordt het contract beëindigd." - Schoolleider

Sommige besturen geven aan dat zij deze docenten beperkt zullen inzetten: alleen les laten geven aan klassen waarin leerlingen zitten met een lwoo-indicatie, overplaatsen naar een locatie waar de bevoegdheid wel geldig is (wanneer daar plaats is) en niet inzetten in de bovenbouw. Ook een aantal schoolleiders geeft aan dat voor deze groep docenten een andere plek binnen de organisatie gezocht wordt:

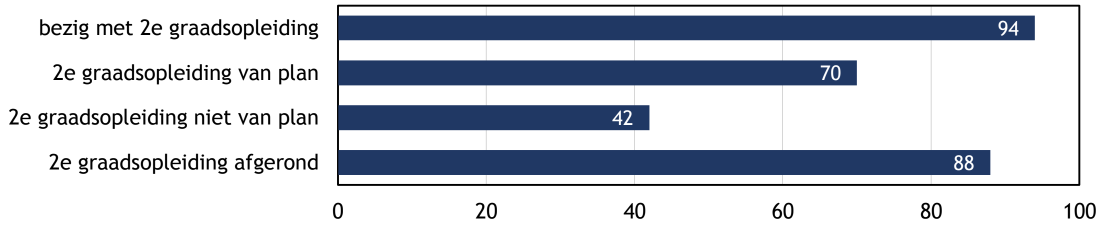
> "Het heeft tot gevolg dat wij ze moeten laten gaan of dat zij een andere functie aangeboden krijgen, waardoor zij weer voor de klas verdwijnen." – Schoolleider

> "Ik kan ze niet aanstellen als docent, daarom heb ik er twee aangesteld als instructeur." – Schoolleider

Zowel de pabo-gediplomeerden die een tweedegraadsopleiding aan het volgen zijn, degenen die van plan zijn een tweedegraadsbevoegdheid te gaan halen en die pabo-gediplomeerden die al een tweedegraadsbevoegdheid behaald hebben, geven in meerderheid aan dat er gevolgen zouden zijn bij het niet halen van een tweedegraadsbevoegdheid (figuur 30). Van de groep die aangeeft niet van plan te zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen, geeft 40 procent aan dat dit geen gevolgen heeft voor hun werk. Hiervan geeft 40 procent alleen les aan leerlingen met een lwoo-indicatie en heeft 87 procent het pabo-diploma behaald vóór augustus 2006.

De gevolgen die pabo-gediplomeerden noemen van het niet behalen van een tweedegraadsbevoegdheid, komen overeen met de door schoolleiders en besturen genoemde gevolgen: (op den duur) ontslag, geen vaste aanstelling en een andere functie.

Figuur 30: Gevolgen voor uw werk op school als u geen tweedegraadsbevoegdheid haalt/haalde? (% ja)

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; opleiding volgers N=136, van plan N=55, niet van plan: N=105, opleiding afgerond: N=265.

4.5 Aansluiting scholingsaanbod bij behoefte

Noodzakelijke voorwaarden om toch een tweedegraads te gaan behalen

Een derde van de pabo-gediplomeerden geeft aan dat zij niet van plan zijn een tweedegraadsopleiding te gaan volgen. Op de vraag onder welke voorwaarde zij wél een tweedegraadsbevoegdheid zouden gaan halen (door 104 pabo-gediplomeerden ingevuld) antwoordt men betere aansluiting van de opleiding bij de praktijk (30 keer), kortere opleiding (20 keer), onder geen voorwaarde (20 keer), kosten opleiding en tijd voor opleiding grotendeels door school vergoed (18 keer), bij bewezen slechter presteren (dan tweedegrader, 7 keer). Minder vaak (3 tot 4 keer) genoemd als voorwaarde om toch een opleiding te gaan volgen, worden: salaris behouden tijdens opleiding, alleen bij verplichting, wanneer men jonger was en bij direct vaste aanstelling na het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid.

Men legt uit:

> “Als de kwaliteit van de opleidingen verbetert, die vind ik zeer slecht en totaal niet aansluiten bij het vmbo. Inhoudelijk zwaar onder de maat.”
>
> “Als deze alleen gericht is op vakdidactiek en vakuitdieping en deze gegeven wordt als een soort kopstudie van maximaal een jaar.”
>
> “Als het meerwaarde heeft voor mijn functioneren. Nu wordt er door mijn leidinggevende aangegeven dat ik op sommige/veel gebieden al excellent functioneer. Wat heeft het dan voor meerwaarde? Moet ik een papiertje gaan halen om het papiertje?”
>
> “Het zou fijn zijn om een opleiding te volgen die op 'maat ' gemaakt is voor pabo-docenten. Het zou zich moeten toespitsen op vakinhoud en niet zozeer pedagogiek/didactiek. De opleiding zou gesplitst moeten zijn in modules die per module gegeven en geëxamineerd worden, zodat je er

ten volle op kunt concentreren en daarna afsluiten. Eventueel scholing per inschrijving per school."

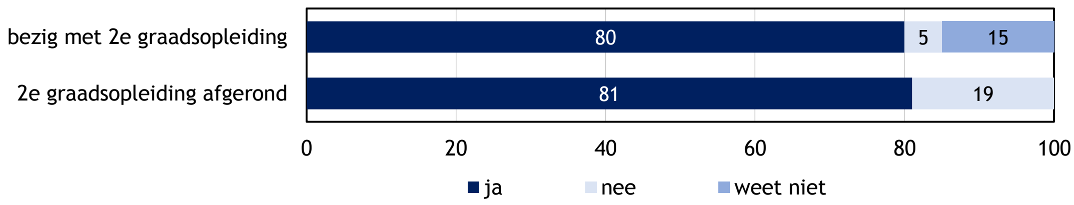
"De opleiding kijkt naar jouw verworven competenties (wanneer je een pabo-opleiding hebt gevolgd, ben je een docent). Pabo-docenten zijn geen zij-instromers. Zij hebben competenties verworven op vakdidactiek, pedagogiek etc. Ik vind dat het imago van de pabo in de volksmond (knip- en plakopleiding) negatief is. Terwijl wij ook hbo-geschoold zijn. Ik snap dat er op bepaald niveau gesleuteld moet worden aan de vakinhoud, maar om een pabo-docent helemaal van vooraf aan te laten beginnen, vier jaar een lerarenopleiding te laten volgen en hem daarmee gelijk te stellen aan een havo-student, vind ik echt buiten proporties."

"Als ik zeker weet dat het iets toevoegt aan mijn ontwikkeling als docent. Dat gevoel krijg ik totaal niet. Ben daarom ook gestopt met de opleiding wiskunde tweedegraads na het behalen van de propedeuse. Daarbij moet je ook echt de tijd hebben om te studeren, zonder dat je het gevoel krijgt dat je alles half doet."

Vrijstellingen

Van degenen die een tweedegraadsopleiding aan het volgen zijn of deze hebben afgerond, geeft 80 procent aan dat ze een of meerdere vrijstellingen hebben gekregen (figuur 31). Bij 15 procent van de huidige opleidingvolgers is het niet bekend of zij in aanmerking komen voor vrijstellingen.

Figuur 31: Vrijstellingen ontvangen voor de tweedegraadsopleiding

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst; opleiding volgers N=136, opleiding afgerond: N=265.

Er is verschil in het aantal vrijstellingen per opleiding (niet in tabel[7]). Het aantal vrijstellingen kan bovendien erg verschillen binnen tweedegraadsopleidingen bij verschillende hogeronderwijsinstellingen, blijkt uit de focusgroepen. Men gaf aan dat pabo-gediplomeerden echt op zoek gingen naar die instelling waar de tweedegraadsopleiding het kortst duurt, met de meest gegeven vrijstellingen. Voor Nederlands blijkt dit bij Saxion te zijn, waar in 1,5 tot 2 jaar een tweedegraadsbevoegdheid Nederlands behaald kan worden.

Uit de interviews met schoolleiders en bestuurders komt hetzelfde geluid:

"Docenten van onze school gaan over het hele land op zoek naar opleidingen, ze kiezen die opleiding die het beste aansluit, waar ze de gunstigste route krijgen naar een tweedegraadsbevoegdheid. Er is erg veel verschil in opleidingen; in Nijmegen zijn ze weinig flexibel, dat is niet de meest favoriete. Daar is weinig bespreekbaar. Ze zoeken een opleiding waar het meest recht gedaan wordt aan wat ze al in hun mars hebben." - Schoolleider

"Het is ingewikkeld zoals het nu in elkaar steekt. Lerarenopleidingen hebben geen gepersonaliseerde trajecten, soms zijn er wel vrijstellingen maar dit is weinig consistent en ondoorzichtig. In Amsterdam bijvoorbeeld zijn de mogelijkheden hiervoor nihil." - Bestuurder

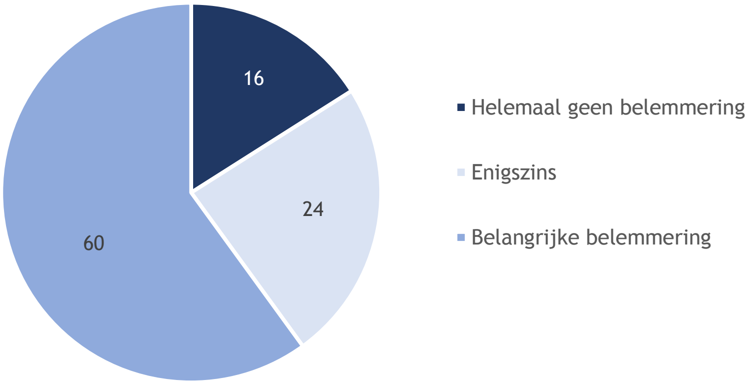
7 Het maximum van 100 EC is als maximum aantal in te vullen vrijstellingen opgenomen in de enquête, hierdoor is mogelijk een onderschatting ontstaan.

Ook het soort vakken waar men vrijstelling voor krijgt, verschilt per opleiding. Het vaakst genoemd zijn pedagogische vakken, (vak)didactische vakken, minors en stages. Pedagogische vakken en didactische vakken worden het vaakst in combinatie met elkaar genoemd.

Aansluiting opleiding bij praktijkbehoefte

Op de vraag of de aansluiting van de opleiding bij de praktijkbehoefte een belemmering vormt bij het volgen van een opleiding antwoordt men overwegend instemmend: 60 procent ervaart de aansluiting van de opleiding en de praktijkbehoefte als belangrijke belemmering om de opleiding te volgen (figuur 32).

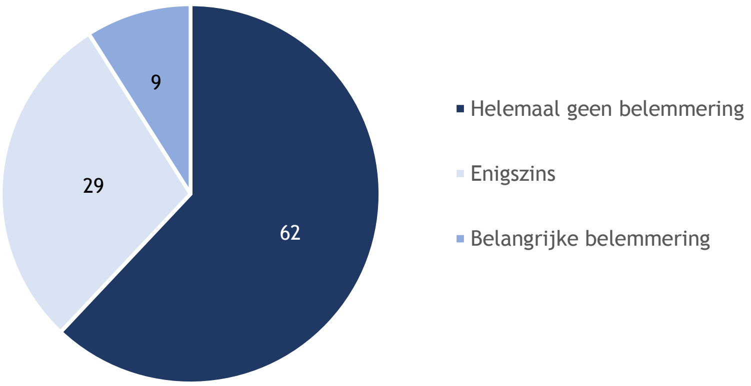
Figuur 32: Belemmert de aansluiting opleiding en praktijkbehoefte u om een opleiding te volgen?

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst.

Van degenen die de tweedegraadsbevoegdheid al hebben behaald is ruim de helft van mening dat de aansluiting van de opleiding bij de praktijkbehoefte geen belemmering vormde bij het volgen van een opleiding (figuur 33). Negen procent ervoer de aansluiting van de opleiding bij de behoefte in de praktijk wel als belangrijke belemmering.

Figuur 33: Heeft de aansluiting opleiding en praktijkbehoefte u belemmerd bij het volgen van een opleiding?

Bron: Pabo-gediplomeerdenlijst.

Uit de gesprekken in de focusgroepen en tijdens de interviews blijkt dat de pabo-gediplomeerden die nu een opleiding volgen, de opleiding niet goed vinden aansluiten bij wat zij nodig hebben in de praktijk. Op de vraag of zij iets hebben geleerd dat ze nog niet wisten antwoordt een pabo-gediplomeerde:

> “Nee, je bent vooral bezig met de eigen vakkennis en dat is interessant, maar je hebt het niet nodig. Als het niet hoefde, zou geen van deze leraren de tweedegraadsopleiding doen of gedaan hebben. Je gaat er echt niet beter door lesgeven. En bovendien: als pabo-gediplomeerde heb je al een volledige hbo-opleiding voor het onderwijs gedaan, pedagogisch-didactisch ben je gewoon sterk (zo niet sterker). Een half jaar of jaar toegespitste vakkennis: prima, dat is te overzien.”

Een andere pabo-gediplomeerde vult aan:

> “Tweedegraadsopleidingen spelen (te) zeer beperkt in op de behoeften van de groep pabo-gediplomeerden. Ook binnen die versnelde opleiding van Saxion wordt bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen docenten die nog werken in het basisonderwijs en docenten die al wel een aantal jaar lesgeven in het vmbo. Er moet echt meer maatwerk komen, ook nog verder bij Saxion die op zich al meer dan andere opleidingen een aanpassing deed voor pabo-gediplomeerden.”

Het merendeel in de focusgroep hikt aan tegen de volledige tweedegraadsopleiding die men moet volgen, onterecht naar eigen zeggen:

> “Wellicht is het voor sommige vakken (door de bank genomen de vakken die niet in het basisonderwijs worden gegeven) nog wel nodig om aanvullend vakinhoudelijk geschoold te worden, maar ook daar is het onnodig om een volledige tweedegraadsopleiding te volgen.”

> “Het traject voor een tweedegraadsbevoegdheid had korter gekund door meer vrijstellingen te geven. Bijv. na pabo in één jaar tweedegraadsbevoegdheid halen; veel vakken beheers je al. Als je niet in havo/vwo wilt werken, is veel informatie overbodig.”

Ook de bestuurders in de andere focusgroep zetten hun vraagtekens bij het volgen van een volwaardige tweedegraadsopleiding door pabo-gediplomeerden.

> “Een aantal goede docenten met een pabo-diploma heeft met veel moeite de tweedegraadsbevoegdheid gehaald.”

> “Wat heb je nodig om les te geven? Klopt de opleiding wel als een goede docent de tweedegraadsopleiding niet haalt?”

Over het algemeen geven bestuurders en schoolleiders in de interviews aan pabo-gediplomeerden met werkervaring in het po geschikt te vinden voor de onderbouw in het vmbo.

> “Ik ben voor het eerst rijpen in het basisonderwijs en dan misschien de overstap maken met een vervolgopleiding. Een aangepast traject, met een stage en gericht op vakinhoud en didactiek, en dat kan echt in een jaar. Direct vanuit de pabo zijn ze nog niet geschikt voor het lesgeven op het vmbo.”

> “Ik ben tevreden over pabo-docenten in de praktijk. Pabo-docenten zitten alleen in de onderbouw. Waar mogelijk kun je verdieping aanbrengen, wellicht zijn er blinde vlekken. Hiervoor kan een individueel assessment dienen.”

In de interviews is gevraagd of er bepaalde vakken en situaties zijn waar het hebben van een tweedegraadsbevoegdheid essentieel is. Schoolleiders antwoorden vooral dat de tweedegraadsopleiding voornamelijk gericht moet zijn op vakdidactiek en vakinhoud wanneer men pabo-gediplomeerden ook wil inzetten voor de bovenbouw:

> "Voor de bovenbouw is wel een vervolgopleiding nodig, maar deze kan een stuk korter dan nu het geval is. Niet een reguliere opleiding, maar een maatopleiding op basis van eerder verworven competenties die ze hebben laten zien in het basisonderwijs. De bijscholing gaat voornamelijk om vakdidactiek en vakinhoud. Hier zullen ze vooral iets missen in de exacte vakken, meer dan bij de zaakvakken en de talen, daar kunnen ze redelijk uit de voeten. Maar natuurkunde en wiskunde bovenbouw en beroepsgerichte vakken, daar zitten ze met achterstand."

Over de ideale opleidingsvorm voor pabo-gediplomeerden om een bevoegdheid te halen zeggen schoolleiders onder meer:

> "Niet een reguliere opleiding maar een maatopleiding op basis van eerder verworven competenties die ze hebben laten zien in het basisonderwijs. Een opleiding op maat, maar daar zijn ze [de hbo-instellingen] niet flexibel genoeg in, ze zijn vaak dichtgetimmerd."

> "Voor lesgeven op de bovenbouw zouden ze vakspecifieke didactiek moeten bijleren. Dit zou niet twee jaar hoeven duren. Ze zouden dit in kortere tijd kunnen bijleren. Er zou een specifiek assessment moeten komen: eerder verworven competenties moeten worden gemeten. Met daarnaast een portfoliosysteem (laten zien op basis van eerder verworven competenties waar je toe in staat bent), verkorte maatwerkopleidingen en een gemoduleerd systeem (dit moet je nog bijleren, hier schiet je tekort en dit kan je reeds, bijvoorbeeld vrijstellingen voor klassenmanagement en pedagogiek). Voor ervaren docenten in het vmbo met pabo-diploma is vaak helemaal geen vervolgopleiding nodig. Als ik de mogelijkheid van EVA en verkorte maatwerkopleidingen aankaart bij de lerarenopleidingen zijn ze het met me eens, maar ze kunnen het zo niet aanbieden. Ze zeggen aan de eisen van OCW te zijn verbonden."

4.6 Conclusie

Dit hoofdstuk richtte zich op vraagstukken rondom het al dan niet behalen van een tweedegraadsbevoegdheid door de pabo-gediplomeerden. We vatten de bevindingen samen langs de lijn van de onderzoeksvragen die daarover gesteld zijn.

Welk deel van de pabo-gediplomeerden is bezig met het behalen van een vo-bevoegdheid?

Op basis van IPTO werd duidelijk dat ongeveer een derde van de pabo-gediplomeerden die in het vmbo lesgeven over een tweedegraadsbevoegdheid beschikt. Van de overige groep zijn de meesten van plan of al bezig eveneens een tweedegraadsopleiding te volgen. Uitzondering zijn de pabo-gediplomeerden die hun pabo-diploma voor 1 augustus 2006 behaalden: van deze leraren geeft 45 procent aan niet van plan te zijn een tweedegraadsbevoegdheid te gaan halen (tegenover 17% van de groep die dat diploma na 1 augustus 2006 haalde).

Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om een vo-bevoegdheid te gaan behalen? In hoeverre gebeurt dit op eigen initiatief of op initiatief van de school?

Pabo-gediplomeerden geven in meerderheid aan dat ze de opleiding volgen of gaan volgen omdat de wet hen daartoe verplicht en/of omdat de school er doorgaans (80% schoolleiders, 91% bestuurders) concrete gevolgen aan verbindt (vaakst genoemd: het verlengen van het contract). Daarnaast geven pabo-gediplomeerden als reden de interesse in het vak, het inhoudelijk verder willen verdiepen en het nastreven van een hogere salarisschaal. Voor de pabo-gediplomeerden die nu bezig zijn, lag het initiatief in de meeste vallen in elk geval deels bij de schoolleiding. De groep die de opleiding al heeft afgerond, geeft aan daartoe vaker zelf het initiatief te hebben genomen. De belangrijkste reden om het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid te stimuleren, heeft z'n grond in de wettelijk gestelde eisen, dit geldt voor 82 procent van de schoolleiders. Daarnaast zijn het versterken van inhoudelijke vakkennis (75%) en het verbreden van de inzetbaarheid (64%) eveneens belangrijke motieven van

schoolleiders. De mate waarin die inhoudelijke verdieping nodig is, is wat de schoolleiders betreft afhankelijk van het vak en de klassen waarin de pabo-gediplomeerden lesgeven.

Hoe behalen pabo-gediplomeerden hun bevoegdheid (qua kosten, roostering)?

Bijna alle pabo-gediplomeerden (93%) die een tweedegraadsopleiding volgen of hebben gevolgd doen of deden dit in deeltijd. Voor het volgen van een opleiding krijgt de meerderheid een aantal vrijstellingen (gemiddeld 58EC), al verschilt dat sterk per opleiding en per onderwijsinstelling. In het verleden gevolgde opleidingen werden veelal door de leraren zelf of vanuit het scholingsbudget betaald. De groep die momenteel de tweedegraadopleiding volgt, spreekt hiervoor in meerderheid (78%) de Lerarenbeurs aan.

Wat zijn redenen voor pabo-gediplomeerden om niet een extra vo-bevoegdheid te behalen? Welke factoren werken belemmerend?

Pabo-gediplomeerden die niet van plan zijn om een tweedegraadsbevoegdheid te halen, geven daarvoor als redenen de tijd en geld die het kost en de combinatie met het privéleven. Ook geven ze aan de bevoegdheid niet nodig hebben voor het werk en geen meerwaarde van de opleiding te zien. Daarnaast is men bang voor versmalling: waar ze nu in meerdere vakken lesgeven, kan dat na de opleiding goed teruggebracht worden naar dat ene vak waarvoor de bevoegdheid is gehaald. Redenen voor schoolleiders om pabo-gediplomeerden ondanks regelgeving toch niet aan te sporen een extra vo-bevoegdheid te halen, hebben te maken met de leeftijd van de leraar, de aanwezige ervaring en te weinig meerwaarde zien van de opleiding.

Wat hebben pabo-gediplomeerden die geen vo-bevoegdheid hebben nodig om wel een bevoegdheid te behalen?

Het is met name de inhoud van de opleiding die de pabo-gediplomeerden belemmert om aan een tweedegraadsopleiding te beginnen. De vakkennis die er aangeleerd wordt, is veel omvattender dan nodig is voor de groep leerlingen waaraan lesgegeven wordt. Het tijdbeslag van de opleiding is zwaar voor de pabo-gediplomeerden. Ondanks het feit dat ze al een volledige hbo-opleiding hebben afgerond, moeten ze hiervoor weer vaak voor meerdere jaren de schoolbanken in (en ironisch genoeg als onderdeel daarvan stage lopen!). Gevraagd naar voorwaarden waaronder de pabo-gediplomeerden wél een tweedegraadsbevoegdheid zouden halen, wordt dan ook een betere aansluiting van de opleiding bij de praktijk het vaakst genoemd, gevolgd door het verkorten van de opleiding. De pabo-opgeleiden zouden graag zien dat eerst bepaald werd waar bijspijkeren nodig is (vakkennis en eventueel didactiek gericht op tieners) en een onderwijsprogramma daarop afgestemd wordt: maatwerk op basis van eerder verworven competenties.

5 Behoefte aan aanpassing in regelgeving en scholing

5.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk maken we de balans op. In voorgaande hoofdstukken is de worsteling duidelijk geworden tussen de meerwaarde van pabo-gediplomeerden voor het vmbo enerzijds en de regelgeving in combinatie met (te) weinig toegespitste tweedegraadsopleidingen anderzijds. We gaan hier achtereenvolgens in op de knelpunten binnen de huidige regelgeving en rondom scholing, op de overwegingen om de regelgeving rondom bevoegdheden aan te passen en op overwegingen om het scholingsaanbod aan te passen. Op grond van deze input komen we in de paragraaf daarna tot een aantal concrete beleidsopties. En daarmee wordt in dit hoofdstuk antwoord gegeven op de laatste twee onderzoeksvragen:

- Als er knelpunten of zorgen zijn omtrent de inzet van pabo-gediplomeerden: wat hebben schoolleiders/schoolbesturen nodig als het gaat om (beleid op) pabo-gediplomeerden in het vmbo?
- Welke beleidsopties zijn er bij het bevorderen dat pabo-gediplomeerden een vo-bevoegdheid behalen?

De informatie in dit hoofdstuk is deels een samenvatting van de hiervoor beschreven bevindingen. Daarnaast hebben we met name geput uit de interviews en de focusgroepen waarin de beleidsoverwegingen een centrale rol hadden. Een klein deel van de informatie is afkomstig uit de enquêtes waarin eveneens een aantal vragen omtrent beleidsaanpassingen zijn gesteld.

5.2 Samengevat: knelpunten huidige regelgeving en scholing

Hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 brachten een aantal knelpunten omtrent de huidige regelgeving en beschikbare scholingsmogelijkheden in beeld. We vatten ze hier kort samen.

- Er geven momenteel ruim 2.200 pabo-gediplomeerden les in het vmbo. Scholen geven aan deze leraren in te zetten en in te willen blijven zetten omdat ze zeer geschikt zijn voor het lesgeven aan de doelgroepen, zeker in de onderbouw van het vmbo.
- De kwaliteit van de pabo-gediplomeerden voor het lesgeven in het vmbo wordt (met uitzondering van hun vakkennis) steevast hoger gewaardeerd dan die van leraren die tweedegraads zijn opgeleid. Alhoewel de pabo-gediplomeerden over het algemeen onderdoen wat betreft vakkennis, wil dat niet zeggen dat ze die ‘extra’ kennis altijd nodig hebben: wat schoolleiders betreft zijn er vakken aan te wijzen (Nederlands, rekenen) waar pabo-gediplomeerden zeker in de lagere leerwegen en de onderbouw over voldoende vakkennis beschikken om er goed les te kunnen geven, door hun betere pedagogische onderlegging mogelijk zelfs beter dan de docenten die alleen een tweedegraadsopleiding gevolgd hebben. Zogezegd: de pabo-gediplomeerden worden als ‘bekwaam’ ervaren voor de lessen die ze verzorgen.
- Zonder een tweedegraadsopleiding zijn pabo-gediplomeerden hoogstens bevoegd les te geven aan lwoo-leerlingen (afhankelijk van de datum waarop ze hun pabo-opleiding afrondden). Om les te mogen blijven geven in het vmbo, zijn de pabo-gediplomeerden verplicht een tweedegraadsopleiding te volgen. Doen ze dat niet, dan zien scholen zich genoodzaakt leraren geen vaste aanstelling te geven en uiteindelijk te moeten laten gaan omdat tijdelijke contracten maar een beperkt aantal keren verlengd mogen worden.
- Het volgen van een volledige tweedegraadsopleiding legt een grote druk op leraren. Het vraagt veel van hen qua tijd en combineren met andere bezigheden om naast hun baan opnieuw terug de schoolbanken in te gaan, waar ze een opleiding moeten volgen die niet op maat is en waarin ze meer moeten leren dan ze daadwerkelijk nodig hebben voor de lessen in het vmbo die ze verzorgen.

- Een specifiek knelpunt doet zich momenteel voor bij de groep die vaak al jaren naar tevredenheid en met goede onderwijsresultaten lesgeeft in het vmbo en plotseling geconfronteerd wordt met een striktere bevoegdheidsbeleid. Eén van de pabo-gediplomeerde die deelnam aan de focusgroep gaf aan dat wisselingen in wat mocht en nu mag vooral heel vervelend zijn:“Eerst kon je gewoon les gaan geven (werd op de pabo zelfs verteld dat je een aantal vakken in de onderbouw van het vmbo mocht geven) en later moet je ineens – soms op hoge leeftijd – nog een extra meerjarige opleiding gaan volgen. En dat lukt gewoon niet altijd meer.”

5.3 Overwegingen voor aanpassen bevoegdheidsregeling

Redenen waarom pabo-diploma voldoende is

Pabo-gediplomeerden betogen de toereikendheid van hun diploma met een aantal argumenten. Zo wordt er genoemd dat ze wel bevoegd zijn voor het speciaal voortgezet onderwijs waarin ze alle vakken aan een nog veel moeilijkere groep leerlingen mogen geven dan de groep in het vmbo. Ook de groep die wel bevoegd is voor het lesgeven aan lwoo-leerlingen, is dat gek genoeg niet voor de reguliere leerlingen. Voor zowel het voortgezet speciaal onderwijs als de lwoo-leerlingen worden echter dezelfde methodes gebruikt en dezelfde exameneisen gesteld.

> “In het vso mag je alle vakken geven met je pabo-bevoegdheid: hoe bizar is dat? Hier lesgeven is veel moeilijker dan in het overige voortgezet onderwijs terwijl exameneisen wel gelijk zijn.” – Pabo-gediplomeerde

> “Het is frappant dat met een pabo-diploma van voor 2006 men wel bevoegd is om les te geven in het vmbo aan klassen met leerlingen met een lwoo-indicatie; het onderwijskundig programma is voor deze groepen leerlingen hetzelfde als voor reguliere groepen leerlingen.” - Schoolleider

Daarnaast wordt vaak benadrukt dat vakinhoud nu eenmaal minder centraal staat in het vmbo, dat het niveau van de meeste vakken beheerst wordt en de leraren doorgaans bekwaam voldoende zijn om de lessen te geven.

> “Ik sta (mag ik hopen) ruim boven de lesstof. Het niveau is niet veel hoger dan de bovenbouw van een basisschool. Ik heb niet het idee dat ik tekortschiet. Meer belangrijk vind ik dat je pedagogische en didactische kwaliteiten in orde moeten zijn en dat je affiniteit hebt met de vmbo-doelgroep. Naar mijn idee heb ik deze vaardigheden vanuit mijn pabo-opleiding meegekregen met daarnaast mijn opgebouwde onderwijservaring.” – Pabo-gediplomeerde

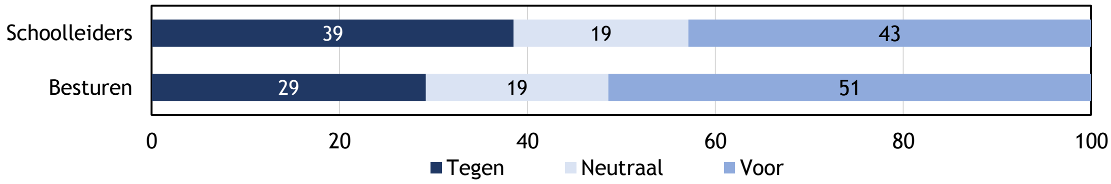
> “Het is mijn stellige overtuiging dat we in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen in de onderbouw veel zouden kunnen hebben aan de vaardigheden van een afgestudeerd pabo-docent. Zeker waar het om mentorschap gaat in deze groepen (ook vaak lwoo-groepen) zijn deze collega's waardevol. Het is dus erg jammer dat de bevoegdheden van pabo-docenten voor de lwoo-afdeling van het vo zijn afgeschaft.” – Schoolleider

> “Het is werkelijk van de zotte dat wij in 2015, met een direct lerarentekort in een stad als Amsterdam, nog steeds niet in staat zijn om op basis van EVC's de kwaliteit van mensen te beoordelen en te checken, of die voldoen in de onderbouw van het vo. Als het om leerlingen gaat, praten we voortdurend over gepersonaliseerd leren. Als het om professionals gaat, worden mensen gedwongen om nog een volledige lerarenopleiding te volgen!” – Schoolleider

Herinvoering derdegraadsbevoegdheid?

In de enquêtes is aan de schoolleiders en de schoolbestuurders de vraag voorgelegd of ze het wenselijk vinden dat de derdegraadsbevoegheid heringevoerd wordt. De meningen daarover zijn verdeeld, zo toont ons figuur 34: er zijn meer voorstanders dan tegenstanders, maar de verschillen zijn, zeker bij de schoolleiders, dermate klein dat niet gesproken kan worden van een breedgedragen ondersteuning hiervan. Voorstanders zien het als een snelle oplossing voor het bevoegdheidsprobleem dat nu speelt, tegenstanders vinden het jammer voor de brede inzetbaarheid in de school en de onduidelijke extra laag die het schept.

Figuur 34: Herinvoeren derdegraadsbevoegdheid?

Bron: Scholenlijst en Besturenlijst; N scholen=139, N besturen=72.

Opnieuw toekennen van een bevoegdheid voor de groep pabo-gediplomeerden ziet niet iedere schoolleider zitten:

> "Je moet nadrukkelijk geen directe bevoegdheid geven. Het is een tweeledig traject: de school brengt in kaart welke competenties iemand heeft, zowel pedagogisch/didactisch als vakinhoudelijk, met daarnaast een instaptoets. Dan volgt een ontwikkeltraject met een bepaalde lengte. Onbevoegde docenten (pabo) moeten zich voldoende kwalificeren tot tweedegraads. Anders kan een la-docent uit het basisonderwijs zó lb-docent worden in het vo. Als een pabo'er bereid is zich specifiek te richten (ook herinrichting van de opleidingen is dan nodig) met bijvoorbeeld een stage in het vo, een afstudeerscriptie gericht op het vo, etc. is hij deels breed opgeleid en heeft deels een specialisatie voor het vo." – Schoolleider

> "Het behalen van de tweedegraads bevoegdheid geeft uiteindelijk wel meerwaarde. Ook gezien de beperkte omvang van onze scholen en de wens om bredere inzetbaarheid van collega's, zie ik uiteindelijk toch graag dat onze pabo-opgeleide docenten hun bevoegdheid gaan halen. Via de lerarenbeurs zijn deze mogelijkheden er ook." – Bestuurder

> "Het wordt dan onduidelijk, beter is maatwerk bieden voor het behalen van de tweedegraadsbevoegdheid." – Schoolleider

Anderen zijn wel voor in elk geval een beperkte bevoegdheid om les te geven in het vmbo:

> "Het geeft hen een bevoegdheid en het is duidelijk dat zij alleen in de onderbouw (alle schooltypes voor rekenen) ingezet kunnen worden. Daarnaast staan er geen onbevoegde docenten voor de klas. Er wordt geen onnodig afscheid genomen van zeer bekwame docenten die verloren gaan voor het onderwijs, dan wel worden er constructies bedacht dat men van bestuur naar bestuur hopt zodat men weer een tijdelijk contract kan krijgen. Een voor alle partijen onwenselijke situatie. Door pabo'ers derdegraadsbevoegd voor rekenen in te zetten, neemt de druk op het tekortvak wiskunde af. Daarnaast vinden wiskundedocenten het prettiger om geen rekenen te geven; zijn zij niet altijd even bekwaam in. Pabo'ers derdegraadsbevoegd voor Nederlands extra inzetten zorgt ervoor dat tweedegraders hun eerstegraadsbevoegdheid kunnen gaan halen, waarmee een tekort [Ne 1ste] in de toekomst beperkter wordt." – Bestuurder

"In de onderbouw ruimte bieden voor pabo-gediplomeerden voor de vakken Nederlands, mens & maatschappij (aardrijkskunde/geschiedenis) en wiskunde & rekenen en hen bekwaam verklaren voor zover ze niet meer dan de helft van hun lessen buiten deze vakken geven. In de bovenbouw een beperktere ruimte bieden, maar zeker voor Nederlands en rekenen." – Bestuurder

"Prima oplossing, als we maar weer die goed opgeleide en pedagogisch en didactisch bekwame pabo'ers kunnen inzetten voor de groep leerlingen die dit soort docenten HARD nodig heeft."

5.4 Overwegingen voor aanpassing scholingsaanbod

Dat de huidige inrichting van de tweedegraadsopleidingen niet gericht is op pabo-gediplomeerden met werkervaring die in het vmbo willen gaan of blijven werken, is uit dit onderzoek wel gebleken. De investering die het vraagt, drukt zwaar op leraar (en school) en gaat te veel voorbij aan wat de leraren kunnen. Een vraag naar gewenste aanpassingen in scholing maakt dan ook veel los in de interviews en de focusgroepen.

"Het behalen van een volledige bevoegdheid voor het vmbo vanuit pabo-bevoegdheid legt druk op de pabo-gediplomeerden, op de locatie waar ze werken (vervanging) en zet de onderwijskwaliteit onder druk." – Bestuurder

"Heel frustrerend om weer niet in een systeem te passen, er gaat veel tijd inzitten. Ik heb nooit een reden gehad om te twijfelen, maar dat doe ik nu wel eens. Graag volg ik een cursus, maar dat is iets anders dan een opleiding en je vastleggen op één vakgebied. Ik geef periodelessen, dat kan meetkunde zijn of geschiedenis, en dat doe ik al jaren met zoveel plezier. Ik kan, eerlijk gezegd, niet eens kiezen welke opleiding ik zou gaan volgen." - Pabo-gediplomeerde

Er zijn er die aanpassingen bij de pabo voorstellen:

"Koppel aan de reguliere pabo-opleiding een kopjaar met een specialisatie voor een beperkt aantal vakken binnen vmbo." – Schoolleider

Anderen richten hun suggesties tot de tweedegraadsopleidingen:

"Tweedegraadsopleidingen moeten zich meer gaan richten op dat leren lesgeven. Dat gebeurt nu alleen via stages. De tweedegraadsopleidingen kunnen echt nog veel leren van de wijze waarop dat aann de pabo gedaan wordt." – Pabo-gediplomeerde

"De pabo-opleiding leidt veel sterker op in het omgaan met kinderen en klassenmanagement. De tweedegraadsopleiding is heel sterk gericht op kennis van het vak. Feitelijk ben ik voorstander van een hervorming van de tweedegraadsopleidingen. Pedagogieklessen bij deze opleidingen zouden gegeven moeten worden door mensen uit het onderwijsveld, met een pabo-opleiding. Te veel zijn ze ook gericht op havo/vwo en niet op het vmbo; wordt toch minderwaardig over gedaan. Echt een gemiste kans dat hbo-opleidingen (zowel pabo als tweedegraads) hier niet allang op ingespeeld hebben." - Schoolleider

"Bijvoorbeeld wiskunde gaat in de opleiding erg ver in kennis die de vmbo-leerlingen nooit hoeven te beheersen. Voor veel pabo-gediplomeerden is dit te moeilijk, terwijl zij uitstekend wiskundeles geven aan de onderbouw vmbo. Zeker voor de tekortvakken zou er een verkorte opleiding moeten zijn die de docent opleidt qua vakkennis tot en met de bovenbouw GT." – Bestuurder

Of bij zowel bij pabo als tweedegraadsopleidingen:

> “De huidige opleidingen zijn een dichtgetimmerd bastion, er moet wat gebeuren zowel bij de pabo-opleidingen als bij de tweedegraads opleidingen.” - Schoolleider

Het meest echter wordt er gepleit voor meer maatwerk, door te kijken wat de docenten al kunnen en het scholingsaanbod daarop afstemmen:

> “De wetgeving moet toch al veranderen vanwege de nieuwe vmbo-vakken. Voor veel van deze vakken is geen opleiding beschikbaar. De inspecteur komt daarvoor in de klas kijken hoe het gaat. Dit zou ook een oplossing kunnen zijn voor de huidige pabo-gediplomeerden.” - Schoolleider

> "Ik pleit voor een EVC-aanpak voor deze doelgroep; aanpakken die meer toegesneden zijn op de persoon. Dit gebeurt veel te weinig. Het draait om gepersonaliseerd leren; kijken welke EVC’s iemand met zich meebrengt en op welke gebieden docenten zich kunnen ontwikkelen. Het moet maatwerk zijn, m.b.v. Lerarenregister. Leraren hebben bij de start al meerdere jaren ervaring in basisonderwijs. De inspectie kan kijken naar de lessen voor een aanpak op maat, om te kijken of iemand geschikt is. Ik heb dit jaar iemand aangenomen die het prima doet maar nu noodgedwongen een bevoegdheid moet gaan halen in twee jaar, die krijgt daarvoor geen ontheffing. Ik vind dit zonde van de tijd. Een tweedegraadsbevoegdheid voegt niets toe, zoals zij werken. Dit laat onverlet dat sommige mensen een tweedegraadsbevoegdheid hebben gehaald, vanuit bijvoorbeeld de eigen interesse in een vakgebied of in de doelgroep havo/vwo." – Bestuurder

> “Het is onmogelijk om landelijke basisregels vast te stellen voor wat pabo-gediplomeerden nog in een tweedegraadsopleiding moeten bijleren, als vast programma. Het is namelijk erg afhankelijk van bijvoorbeeld de eerdere werkervaring in zowel basisonderwijs (gaf je les aan kleuters of bovenbouw?), in het speciaal voortgezet onderwijs en van de werkervaring in het vmbo (en aan welke groepen en in welke vakken heb je daar lesgegeven?).” – Pabo-gediplomeerde

Een aanpassing in de wet wat de termijn betreft waarbinnen de opleiding behaald moet zijn, wordt ook genoemd.

> “Aangezien de pabo-afgestudeerden waardevol kunnen zijn voor de onderbouw van het vmbo, zeker bijvoorbeeld voor een aantal schaarse vakken zoals wiskunde, natuur- & scheikunde, zou het prettig zijn als zij langer de tijd zouden krijgen om een tweedegraadsbevoegdheid te kunnen behalen. Maar volgens de huidige wetgeving mogen wij tijdelijke contracten na twee dienstjaren niet meer verlengen en dus moeten wij zo iemand wegsturen omdat hij/zij niet bevoegd is. En dat is jammer.” – Bestuurder

5.5 Alles overziend: aantal beleidsopties

In de twee afsluitende focusgroepen zijn met schoolbestuurders, schoolleiders en pabo-gediplomeerden de beleidsopties op een rij gezet. In totaal zijn drie beleidsopties de revue gepasseerd:

(1) <u>Bevoegdheden van pabo-gediplomeerden verruimen voor onderbouw vmbo (denkbaar met of zonder extra minor, met of zonder werkervaring, selectie van vakken)</u>

Voordelen: oplossing voor huidige groep voor het vmbo onbevoegde pabo-gediplomeerden, makkelijker behouden en aantrekken van pabo’ers en daarmee voldoen scholen aan de eis om bevoegde docenten in dienst te hebben
Nadelen: minder brede inzetbaarheid van de pabo’ers (inzet bovenbouw niet mogelijk), mogelijk slecht voor het imago van deze docenten en het imago van lesgeven in het vmbo

Deze beleidsoptie heeft verder als kanttekening dat het generiek invoeren van een verruiming van de bevoegdheid van pabo-gediplomeerden alleen via een wijziging in de wet mogelijk is.

(2) Verkorte generieke tweedegraads lerarenopleiding voor pabo-gediplomeerden

Voordelen: generieke oplossing, doet meer recht aan ervaring die er al is
Nadelen: waarin maak je verschil met een reguliere tweedegraadsopleiding? Moet de verkorte opleiding alleen gericht zijn op het versterken van vakinhoudelijke kennis, geldt dit voor alle vakken even sterk of in mindere mate voor avo-vakken, moet er een minimum aan EC's gesteld worden per verkorte opleiding?

Kanttekening bij deze beleidsoptie bevindt zich vooral bij de lerarenopleidingen: welke onderdelen kunnen worden weggelaten uit de 'reguliere' tweedegraadsopleiding voor de groep pabo-gediplomeerden? Daar komt ook een vraagkant bij spelen: is de groep pabo-gediplomeerden groot genoeg om van alle tweedegraadsopleidingen ook een versnelde variant aan te bieden? Dit vereist dat scholen zicht hebben op het aantal pabo'ers en hen voldoende faciliteren een tweedegraadsbevoegdheid te halen.

(3) Individuele maatwerkscholing bij lerarenopleidingen op basis van EVC

Voordelen: doet het meest recht aan vaardigheden en kennis die er al zijn, maakt het volgen van de opleiding nuttig en de opgedane kennis van meerwaarde voor de pabo-opgeleide. Het beoordelen van de kwaliteiten en capaciteiten kan gebeuren door middel van toetsen en lesbezoeken, eventueel door een externe commissie of de inspectie.
Nadelen: kunnen lerarenopleidingen deze flexibiliteit bieden? Wie bepaalt wat een persoon nodig heeft? Nu patstelling: vmbo krijgt enerzijds flexibiliteit niet gedaan bij lerarenopleidingen; voor lerarenopleidingen zijn maatwerktrajecten niet altijd bedrijfseconomisch te realiseren. Voor de uitwerking van deze beleidsoptie zijn landelijke en regionale afspraken nodig.

Van de drie opties kreeg de derde de meeste steun, maar tegelijk gonsde ook scepsis over de haalbaarheid in verband met de flexibiliteit die dit van de lerarenopleidingen vraagt. Ook biedt het geen soelaas voor de groep die nu voor de keuze staat om wel of geen opleiding te gaan volgen (wat als het nu moeilijk moet terwijl het straks makkelijker en beter zou kunnen?). Een oplossing voor de huidige groep pabo-gediplomeerden vraagt dan ook specifieke aandacht en snelheid bij de beleidsafwegingen die nu gemaakt worden. Voor deze groep zou in een soepelere overgangsregeling voorzien moeten worden. Bijvoorbeeld 'door een proeve van bekwaamheid, vergelijkbaar met de procedure die de inspectie volgt bij het toekennen van een ontheffing in geval van bijzondere omstandigheden en buitengewone bekwaamheid.

Bijlage A Respons en weging

Er zijn 241 besturen per e-mail uitgenodigd voor het onderzoek; na één reminder hebben 74 bestuurders de vragenlijst ingevuld. Om meegenomen te worden in de analyses moet men in ieder geval de vraag of er in schooljaar 2013-2014 pabo-gediplomeerden werkzaam zijn (geweest) hebben kunnen beantwoorden. Geen enkele bestuurder heeft hier ingevuld dat hij of zij hier geen zicht op heeft. De nettorespons is hiermee gelijk aan de brutorespons. Voor een waarheidsgetrouwe verdeling van respondenten in de respons is deze op een tweetal variabelen (bestuursgrootte en grootstedenbeleid) vergeleken met de verdeling in de populatie. Er bleken geen significante verschillen te zijn en er is derhalve geen weging toegepast.

Tabel 9: Overzicht respons onder besturen

	Aantal	%
Populatie	241	
Brutorespons	74	30,7
Nettorespons	74	30,7

Bron: Vo-besturenbestand en besturenlijst.

Schoolleiders van 427 scholen met in ieder geval een afdeling voor het vmbo hebben een e-mailuitnodiging gekregen voor het onderzoek. Hiervan hebben 185 een begin gemaakt met de vragenlijst. Zij hebben allen in ieder geval tot de selectievraag (aantal leraren met een pabo-diploma of vergelijkbaar) de vragenlijst ingevuld. Om na te gaan of de respons als representatief gezien kan worden voor de populatie, is op een aantal variabelen (schoolgrootte, typeschool, grootstedenbeleid, krimpregio) de verhouding tussen respons en populatie vergeleken. Alleen op de verdeling van schoolgrootte week de respons af van de populatie. Hiervoor is een weegfactor berekend en gebruikt bij de analyses.

Tabel 10: Overzicht respons onder schoolleiders

	Aantal	%
Populatie	427	
Brutorespons	185	43,3
Nettorespons	185	43,3

Bron: Vo-scholenbestand en scholenlijst.

Op basis van de IPTO-gegevens is bepaald welke docenten lesgeven in het vmbo met een pabobevoegdheid. Deze docenten hebben via DUO een uitnodiging ontvangen om deel te nemen aan het onderzoek. Ruim een kwart van deze groep heeft hier gehoor aan gegeven en is gestart met de vragenlijst. Gekeken is of iedereen die de vragenlijst heeft ingevuld ook minimaal een pabo-diploma heeft en (nog) lesgevend is in het vmbo. Degenen die niet aan deze voorwaarden voldeden (24 respondenten) zijn buiten de analyses gehouden. Om een goede afspiegeling van de populatie in de resultaten te waarborgen, is gekeken of op variabelen waarbij verschillen in antwoorden verwacht worden (sector, geslacht, diplomajaar pabo, leeftijd, regio en lesgevend in 1e of 2e graadsector) de respons afwijkt van de populatie. Er bleken alleen significante verschillen in respons te bestaan vergeleken met de populatie voor het jaar waarin het pabo-diploma is behaald. Hiervoor is een weegfactor aangemaakt.

Tabel 11: Overzicht respons onder pabo-gediplomeerden

	Aantal	%
Populatie	2.244	
Brutorespons	665	29,6
Nettorespons	641	28,6

Bron: IPTO 2013 en pabo-gediplomeerdenlijst.

Bijlage B Beschrijving deelnemers aan interviews en focusgroepen

Interviews experts

- Lid dagelijks bestuur Aob, ervaring als docent.
- Opleidingscoördinator hbo-lerarenopleiding wiskunde, daarnaast stagebegeleider en docent wiskunde. Heeft zelf ook ervaring op mavo/havo/vwo-school als docent.
- Beleidsadviseur VO-raad, geen onderwijservaring, betrokken geweest bij eerder onderzoek naar pabo-gediplomeerden in het vmbo.
- Opleidingscoördinator pabo, daarnaast ook werkzaam op de afdeling studievoorlichting vmbo-leerroute binnen pabo.

Interviews besturen en schoolleiders

- Algemeen directeur/bestuurder, school voor alg. bijz. onderwijs, zes jaar werkzaam als bestuurder op de school, heeft zelf jarenlang voor de klas gestaan, in bezit van eerstegraads bevoegdheid, 12 op zo'n 130 docenten heeft alleen een pabo-diploma.
- Voorzitter CvB, stichting met twee scholen onder zich waaronder een vmbo-school, tien jaar werkzaam als bestuurder, heeft zelf ervaring als biologie- en gymnastiekdocent in het vmbo.
- Hoofd HR, stichting met scholen voor beroepsonderwijs, mavo en lyceum, vanaf 2007 werkzaam bij stichting, niet in bezit van een bevoegdheid, zeven op de 180 docenten heeft alleen een pabo-diploma, geen beleid voor pabo-gediplomeerden opgesteld, zoeken vraaggestuurd en nemen aan op basis van competenties.
- Adjunct directeur, vmbo-school, acht jaar ervaring bij de school
- Algemeen directeur, scholengroep met vmbo-locatie, ongeveer 20 jaar ervaring als directielid, lesgegeven op mavo/havo en vmbo, ongeveer tien procent van de docenten heeft alleen een pabo-diploma, beleid is gericht op minder handen in de klas in de onderbouw
- Interim directeur, ongeveer een jaar in dienst, diverse ervaring als docent, ook in het po lesgegeven, een docent binnen school aanwezig met alleen een pabo-diploma.
- Rector, scholengemeenschap voor vmbo, havo en vwo, sinds begin van de school werkzaam als rector, nu zo'n acht jaar, heeft eerstegraadsbevoegdheid gymnastiek en daarin ook lesgegeven, vijf docenten werkzaam vanuit het po in het vmbo.
- Vestigingdirecteur, vmbo/mavo, sinds 2009 directeur, meer dan 20 jaar ervaring in het vmbo als docent, heeft tweedegraadsbevoegdheid, 3 op de 35-40 docenten heeft alleen een pabo-diploma, Beleid gericht op pabo-gediplomeerden in het vmbo was er wel, maar is gaan schuiven met de komst van een nieuwe cao en de druk om elke docent bevoegd te krijgen.
- Adjunct-directeur, mavo/havo school binnen mbo-bestuur, acht jaar ervaring, pedagogische academie gevolgd, ongeveer 25 jaar ervaring als docent in het po, op het lts en mbo.

Interviews pabo-gediplomeerden

- Docent Nederlands in onderbouw, afgelopen jaar maatschappijleer bovenbouw, begonnen met Mens & Maatschappij, tiende jaar voor de klas, alle leerwegen jaren. Twee jaar nu op de vmbo-school in dienst, daarvoor vijf jaar in het speciaal onderwijs en af en toe ingevallen in het regulier onderwijs. Heeft pabo-diploma,1998 behaald, en hbo-opleiding voor speciaal onderwijs
- Docent Nederlands, tijdelijke basis zwangerschapsverlofvervanging. Eigenlijk onderwijsinstructeur. 4 jaar werkervaring in het vmbo, 3 jaar ervaring in het po, heeft een pabo gedaane n lesbevoegdheid in bewegingsonderwijs po. Pabo voltooid in 2008.
- Docent Nederlands, dyslexiecoach en lwoo-coördinator, acht jaar werkzaam bij de school. Heeft alle leerwegen en vakken lesgegeven, met name de onderbouw vanwege pedagogische kwaliteiten. Hiervoor zes jaar bij een basisschool gewerkt en vijf jaar in het voortgezet speciaal onderwijs. Pabo-diploma behaald in 1998, tweedegraadsbevoegdheid in 2012/2013

- Stagiair in het vmbo, laatste jaar pabo
- Docent wiskunde, begonnen als docent Nederlands. Bijna vijf jaar werkzaam bij de school. Geen eerdere werkervaring in het onderwijs. Heeft pabo-opleiding voltooid in 2008.
- Docent wiskunde en rekenen, klas 3 en 4, Nu vier jaar bij deze school. Hiervoor ongeveer 2 à 3 jaar les gegeven in po, 2 à 3 jaar in speciaal basisonderwijs. Pabo-diploma gehaald in 2007.
- Docent, vmbo-kadergericht, zeven jaar werkzaam bij huidige school. Geeft hoofdvak biologie/natuurkunde, als mentor studieles en bijvak (Nederlands). In het po gewerkt, groep 8 (12 jaar). Pabo-diploma gehaald in 1996.

Samenstelling focusgroep bestuurders en schooldirecteuren

- Directeur van een vo-school, drie locaties, bijna 1.500 vmbo-leerlingen. Ongeveer 120 docenten waarvan 10 tot 15 met een pabo-diploma.
- Rector van een vo-school, 1.000 vmbo leerlingen, 250 leerlingen met een lwoo-indicatie.
- Beleidsmedewerker p&o, acht locaties, vmbo-, mbo- en pro-leerlingen.
- Beleidsmedewerker p&o, mavo/havo/vwo school, aantal docenten met pabo-diploma, aantal heeft met veel moeite vanwege combinatie baan/opleiding, tweedegraads bevoegdheid gehaald.
- Lid CvB, vier vestigingen op vijf locaties, 3.600 leerlingen.
- Vice-voorzitter CvB, twee vo-scholen op vier locaties, 5.000 leerlingen. 6 fte aan pabo-gediplomeerden in dienst.

Samenstelling focusgroep pabo-gediplomeerden

- Pabo, afgestudeerd 1989, lesgegeven in basisonderwijs, geeft Engels, tweedegraadsbevoegd behaald na indiensttreding in vmbo, omdat dit voorwaarde voor baan was.
- Pabo, 9 jaar in basisonderwijs, nu 6 jaar in vmbo, geen tweedegraadsbevoegdheid en ook niet van plan. Geeft voornamelijk wiskunde en rekenen maar soms ook NaSk en techniek.
- Pabo, afgestudeerd in 1993, eerst gewerkt in vso, tweedegraads wiskunde erbij gehaald in de avonduren, toen een tijd in het bedrijfsleven gewerkt, sinds 2011 weer terug in het onderwijs en nu bezig met eerstegraadsbevoegdheid wiskunde.
- 1977 kunstacademie afgerond, tijd bij tv gewerkt, toen verkorte pabo-opleiding (2 jaar) gedaan, 7 jaar in basisonderwijs (groep 5 t/m 8) gewerkt, daarna docent beeldende vorming in het vmbo (ode, onderbouw ook havo) geworden. Niet bevoegd, niet van plan, waarschijnlijk ook niet nodig omdat na volgend jaar met pensioen.
- Pabo, 12 jaar basisonderwijs, 8 jaar vmbo (Nederlands, rekenen, verzorging) en managementfuncties, niet tweedegraadsbevoegd, maar mogelijk wel nodig ivm regelgeving.
- Ooit gestart met melkveehouderijopleiding, via-via overgestapt naar onderwijs, pabo afgerond met montessori-opleiding, even lesgegeven in montessori-onderwijs tot contract niet verlengd werd. Toen in het vmbo Nederlands gegeven en geschiedenis gaan studeren (tweedegraads). Combinatie was veel te zwaar, na twee jaar burn-out, overstap gemaakt naar vso. Maar duidelijk niet de juiste plek. Gaf daar alle vakken op vmbo-niveau omdat daar geen bevoegdheid voor nodig was. Sinds een aantal weken werkzaam in het mbo, geeft daar Nederlands en burgerschap, zonder bevoegdheid, afhankelijk van aanpassingen in regeling zal die in toekomst gehaald moeten worden.
- Pabo, direct vanaf pabo in het vmbo gaan werken. Geeft daar nu 10 jaar les (Nederlands), volgt opleiding in Deventer (Saxion Next), waar je binnen 1,5 à 2 jaar na pabo je tweedegraadsbevoegdheid Nederlands kan halen (snelste optie op dit moment). Op zich prima en iets meer toegespitst op wat nodig, maar nog steeds gek dat het nodig is om stage te lopen en met een portfolio aan te moeten tonen dat je les kunt geven in het vmbo als je dat al jaren doet.
- Pabo, 3 jaar basisonderwijs, 1 jaar praktijkonderwijs, sinds 6 jaar les (wiskunde en rekenen) in vmbo en teamleider vmbo. Na overstap naar vmbo tweedegraadsbevoegdheid wiskunde gehaald in de avonduren, via 'Samen Op Scholen" van Hogeschool Utrecht. Opleiding was ingericht op basis van eerder verworven competenties. Heel flexibel en daarom ook goed te combineren. Opleiding bestaat overigens niet meer.

Bijlage C Lijst met figuren en tabellen

Tabellen

Figuren